

ΜΑΡΙΟΣ ΜΑΡΚΙΔΗΣ

ΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΑΘΑΝΑΣΙΑ

α

Πρελούδιο.

Τον ποιητή Σωκράτη Σκαρτσή τον γνώρισα προτού τον γνωρίσω, κι έχει σημασία για τη φυσιολογία του να περιγράψω πώς. Πριν από καμιά δεκαπενταριά περίπου χρόνια, όταν δεν ήμουν πια στο Πανεπιστήμιο ο «νεαρός δάσκαλος» (πράγμα που με κολάκευε να ακούω) ούτε καν στο δοβλέτι μας ο «νέος ποιητής» (πράγμα που μου άφηνε περιθώρια να ελπίζω σ' ένα καλύτερο ποιητικό μέλλον), έπεσα πάνω σε μιαν ομάδα φοιτητών που μου έβγαλε τον αδόξαστο. Όχι τόσο επειδή δεν τους ενδιέφερε ποσώς η ψυχιατρική vocation μέσα στη μέθη της «σωματικής» Ιατρικής. Κι οπωσδήποτε όχι επειδή ήταν ξένοι στην εμπειρία και στην απόδειξη. Μα για τον αντίθετο λόγο ακριβώς: επειδή δηλαδή η εκπαίδευση τούς υπαγόρευε μιαν εμπειρία απ' την οποία έπρεπε να απουσιάζει ολότελα η ποίηση, κι επειδή εδώ, ανάμεσα στους «ψυχοπαθείς», η εμπειρική γνώση φαινόταν να μην είναι χαλιναγωγημένη στον «επιστημονικό» έλεγχο. Λόγια διέθετε, μα δεν διέθετε «απτές» αποδείξεις με το μέρος της. Δεν μπορείς να τα βγάλεις πέρα μ' ένα αδυσώπητο όσο κι ακούραστο «όμως» που ξεκινάει την εναντίωσή του από έναν αποιήτιστο τόπο. Δεν μπορείς να τα βρεις με έναν έλεγχο —μακάρι να ορκίσει αύριο τους καλύτερους καρδιολόγους— που εκτιμά τα όνειρα ανόητα. Στην περίφημη πρόταση του Φρόνυτ «Αυτά είχα να σας πω κύριοι —κι αν δεν σας έπεισα παραιτούμαι» εύκολα διαβάζουμε ότι τις πιο πολλές φορές μάλλον θα παραιτήθηκε.

Δεν ξέρω τι έγιναν εκείνοι οι φοιτητές μου, κι ελπίζω αν αύριο χρειαστώ για οποιαδήποτε πάθηση τη βοήθειά τους να έχουν αλλάξει κάπως κεφάλι. Στις δύσκολες όμως εκείνες στιγμές μου ως δασκάλου ένας νεαρός ξεχώρισε απ' την ομάδα των προσκόπων και στο τέλος του μαθήματος με πλησίασε. Στόχευε να ειδικευτεί στην αιματολογία. Έγραφε όμως και ποιήματα. Εγκαταστάθηκε έτσι ανάμεσά μας μια φιλία, που κρατάει μέχρι σήμερα.

Θυμάμαι κάτι παράξενο των ποιημάτων του: Δεν είχαν τόνους και σχεδόν δεν είχαν θέμα. Απλώς κυλούσαν από σελίδα σε σελίδα σαν ένας σικελιανικός ναρκισσισμός των λέξεων που ανακαλύπτει είσοδο στη συνείδηση της γης. Καθώς οι στίχοι πολλαπλασιάζονταν σκάβοντας τα κοιτάσματα της γλώσσας μα θα 'λεγες χωρίς ανάπτυξη, είχες την αίσθηση πως δεν υπήρχε σ' αυτούς αρχή και τέλος, όπως δεν τίθεται ζήτημα αρχής και τέλους στον χρόνο, όπως δεν ρωτάς μια φλέβα νερού πότε ράγισε το χώμα κι έγινε ρυάκι. Ωστε να τραγουδάει από κει και πέρα, αδιαφορώντας για τη μέρα και τη νύχτα, τη μικρή μελωδία του. Ανήκαμε σε άλλη φυλή εγώ κι ο φίλος μου, και δεν είναι κακό να ομολογήσω ότι το ρυάκι του εκείνη την εποχή δεν μου έλεγε πολλά πράγματα. Άμα καθόσουν όμως για πολύ κοντά του, σου έκανε κάτι.

Ο νεαρός φίλος μου, Πατρινός, ήταν μαθητής του Σωκράτη Σκαρτσή. Ενός ανθρώπου που μέχρι τότε δεν τον γνώριζα, μα που είχε, όπως έμαθα σύντομα, το χάρισμα να διατίθεται σε δυο μεράκια— και με ισοδύναμο σθένος: το ένα μεράκι του έχει τόσο αναλωθεί στην «εκπαίδευση» ώστε έχεις σήμερα την εντύπωση ότι οι μαθητές του είναι αναζητήσιμοι σ' όλα τα σημεία του ορίζοντα: από ένα εξωτερικό ιατρείο και μία λέσχη νηπιαγωγών στους συλλόγους των τραπεζιτικών υπαλλήλων. Το άλλο πληθωρικό μεράκι του, η ποίηση, επέπτευε εκ των έσω τον παράξενο χαρακτήρα που διαπίστωνα στα ποιητικά χειρόγραφα του φοιτητή μου. Τους υπαγόρευε ένα είδος μέθης του *Είναι* για την οποία θα μιλήσω παρακάτω.

Τις σκέψεις αυτές τις έκανα βέβαια, όπως είπα, αργότερα, όταν γνώρισα από άλλο κανάλι (=τον Στέφανο Ροζάνη) τον ποιητικό ποταμό του Σκαρτσή. Ξέρω σήμερα ότι ο εν λόγω ποταμός, είτε τον θεωρεί η ανάγνωσή σου πλωτό είτε όχι, ρέει με τους δικούς του ρυθμούς —αδιαφορώντας για τις μικροπρέπειες του ελληνικού εδάφους— προς τη θάλασσα. Κατά κάποιον τρόπο δεν τον ενδιαφέρουν τα ανθρώπινα, παρά μόνο στον βαθμό που οι άνθρωποι (ισοδυνάμως με τα άλλα όντα) συμμορφούνται στον μυστικό παλμό της αιωνιότητας, στην αιώνια επαναφορά με την οποία συνδέθηκε η εικόνα του Διονύσου. Αν δεν τον αναζητήσεις εκεί τον Σκαρτσή, μη κάνεις τον κόπο να τον διαβάσεις καθόλου.

Οι ιστορικές και πολιτικές μορφές, που ομολογώ ότι εδόνθησαν τη δική μου ποίηση, έρχονται και παρέρχονται, το λουρί της κοινωνικής ελευθερίας χαλαρώνει σήμερα και σφίγγει αύριο (και το αντίστροφο αληθεύει), μα το αίνιγμα τού τι πάει να πει η «παλίντροπος αρμονία» στον Ηράκλειτο οφείλουμε να παραδεχτούμε ότι παραμένει άλυτο. Για σένα η ποίηση είναι ίσως μια έξοδος, με το απελπισμένο μάλιστα νόημα που είχε η Έξοδος του Μεσολογγίου, για τον Σκαρτσή η ποίηση είναι είσοδος. Σε τι; Στο μυστικό του κόσμου, που δεν είναι ένα «ιστορικό» μυστικό. Διότι ο Σκαρτσής, σ' αρέσει δεν σ' αρέσει, γνοιάζεται κυρίως για τη συζήτηση του στοιχείου νερό μ' ένα χαλίκι της ποταμίσις κοίτης. Για τον διάλογο που ανοίγει ένα πανί με το μελτέμι και ο Ιούλιος μήνας με το αλώνι στον Πύργο Ηλείας. Ο Σκαρτσής ως ποιητής υπέκει σε δύο ρήματα —του Σικελιανού αφενός, του Ελύτη αφετέρου. Στην «παραγγελιά» αυτή κρίνεται, και κερδίζει ή χάνει. Και, ευρήσθω εν παρόδω, δεν χρειάζεται σ' αυτή την επιχείρηση τους γραμματικούς μας τόνους. Έχει τους δικούς του τόνους, σκαλισμένους με την αρχαιοελληνική συνήθεια (που είχε όμως στη διάθεσή της «προφορά», κι η προφορά edιάβαζε τα ελλείποντα απ' τη γραφή...) σε μια πλάκα που ανέσκαψε στην Ολυμπία ένα αρχαιολογικό αλέτρι.

Αυτό περί του οποίου πρόκειται εδώ δεν είναι ένας συνηθισμένος «αγροτισμός» της ποιητικής συνείδησης, π.χ. ένας Ευγένιος Γιεσένιν. Δεν είναι η ιδεολογία «χωρατιάς» ή η ιδεολογία «φυσικής», «οικολογικής» ζωής που εμπνέει την ποιητική λειτουργία στο Πράγμα του Κόσμου. Είναι κατά την ανάγνωσή μου απόπειρα ανανέωσης της σχέσης με το ποιητικό υπόδειγμα του Παρμενίδη, με μια πρόκληση του ποιητικού λόγου απέναντι στις μιζέριες του αριστοτελικού χρόνου. Κι η οποιαδήποτε αξία ή απαξία της ποίησης αυτής θα κριθεί απ' την ανάδειξη της κληρονομιάς που στο νεότερο φιλοσοφικό πεδίο ενέπνευσε το Είναι και Χρόνος. Φυσικά, ο Σκαρτσής δεν είναι φιλόσοφος. Ουδόλως τον αφορά ο Χάιντεγκερ, μπορούμε μάλιστα εκ του ασφαλούς να πούμε ότι οι φιλοσοφικές αφαιρέσεις του επιφέρουν πλήξη. Έχουμε και τη φανατική ιδέα του περί γραφής και περί γλώσσας. Ούτε και σ' αυτές τις «αποητικές» κατά τη γνώμη μου ιδέες του με κερδίζει, ιδέες στις οποίες εκείνος που πλήττει είμαι εγώ. Πού βρίσκεται ο ποιητής Σκαρτσής; Νομίζω σε μιαν «αρμονία» που επιφέρεται στην καθημαγμένη ψυχή του σημερινού αναγνώστη σαν ένα είδος βάλαμο, χωρίς να συνιστά θαρρείς προμελετημένο λογοτεχνικό σχέδιο.

Μιλώ κι εδώ εμπειρικά καθώς αφήνομαι στον ποταμό ποιημάτων του Σωκράτη Σκαρτσή, και δεν μπορώ να υποστηρίξω αποδεικτικότερα την άποψή μου παρά μόνο υποδεικνύοντας τη φωνηεντική βάση τους. Βλ. και παρακάτω. Τον οργασμό των οκτώ ή τόσων ελληνικών φωνηέντων σαν να μην επιτρέπεται να αφηθεί σε σκληρούς συμφωνικούς τριγμούς ο ποιητικός λόγος. Θα ήθελα σαν αναγνώστης, εμπλακείς προς πολλού στη συνωμοσία της ποίησης, να παρομοιάσω το ποιητικό σχέδιο του Σκαρτσή με μια κροκάλα στην κοίτη των νεοελληνικών ξεροπόταμων (νομίζω ότι κάτι ανάλογο συγκίνησε και τον Ρίτσο ώστε να ερωτευθεί τις γλυμένες πέτρες). Δεν υπάρχουν οδυνηρές αιχμές, ούτε απότομες γωνίες όπου κινδυνεύεις να κόψεις τον λαιμό σου. Η αιωνιότητα και μόνη —η χρονικότητα έναντι του χρόνου— αναθέτει στον ποιητή να περάσει στον μοχθηρό κόσμο το μήνυμα ότι όλοι οι γήινοι ήχοι, πέραν των προσκαιρών περιπετειών τους, σκοπεύουν να απαλείψουν στο μέλλον τις τραχιές στιγμές τους και να καταστούν «εύηχα» φωνήεντα. Να συνέλθουν στην ποίηση που μόνο μουσική του Σφαιρίου θα είναι Τίποτα άλλο.

Σκέπτομαι σήμερα που τα γράφω αυτά πόσο περισσότερο θα με ξεφώνιζαν, αν τα ήξεραν, οι φοιτητές μου. Πόσο θα με θεωρούσαν σαν παρεϊσακτο κι ανωφελή λόγο μέσα στον τυπικό επιστημονικό λόγο. Μα δεν μετανιώνω για το μονοπάτι που διάλεξα, για την αίρεση στην οποία συντάχθηκα. Πιστεύω επίσης ότι δίπλα στο απαραίτητο Υπουργείο Τεχνολογίας και Έρευνας, δια του οποίου σήμερα λίγο ως πολύ ψευτοζούμε, χρειαζόμαστε να ιδρύσουμε ένα

Υπουργείο των φωνηέντων. Να χαρτογραφήσουμε δηλαδή τα ρυάκια μας —αν θέλουμε να συνεχίσουμε να ρωτάμε περί του «όντως είναι» στα ελληνικά. Εκεί θα συναντήσουμε φίλους σαν τον Σκαρτσή— και θα βρούμε τι θα κρατήσουμε απ' αυτούς και τι θ' αφήσουμε πίσω μας.

β

[Απόσπασμα από ένα τετράδιο αναγνώσεων: Εγγραφή της 19.12.95]

Παρά τις γνωστές προδοσίες των εθνικών ταχυδρομείων μας διαβάζω τον Σωκράτη Σκαρτσή, στις διάφορες μορφές του, οσάκις τουλάχιστον αποκαθίσταται η επικοινωνία ανάμεσα στο κράτος της Πελοποννήσου και το κράτος των Αθηνών... Επιβεβαιώνω πως ο Σκαρτσή έχει το χάρισμα μιας φλέβας με πολύ αίμα και πολλή αντοχή. Είκοσι περίπου ποιητικές συλλογές, εβδομηνταπέντε βιβλία, άσε τα τριακόσια άρθρα και σημειώματα πάνω στην ποίηση, την παιδεία, τη γλώσσα, την ανθρωπολογία των ηθών και των εθίμων κτλ. κτλ. Τελειώνω τώρα με το τελευταίο βιβλίο του, στις εκδόσεις Γκοβόστη: την Ανάσα της Αθανασίας (παρά λίγο να γράψω ανάσα της ΑΝΑΣΤΑΣΙΑς: αν δεν μπορούμε οι άνθρωποι να έχουμε την πρώτη, ας μας δοθεί τουλάχιστον η χάρη της ανάστασης...). Τρόπος του λέγειν δηλαδή ότι τελειώνω, γιατί αυτά τα ποιήματα, είτε τα παραδέχεσαι είτε δεν τα παραδέχεσαι, είναι παραδειγματικά: είναι απ' την πάστα εκείνων των ποιημάτων που πρέπει να τα παίρνεις πολλές φορές απ' την αρχή. Δεν είναι πλεονέκτημα, είναι υποχρέωση. Όπως τα ερουρέμ με τα οποία αρχίζουν εβδομάδα μπαίνει εβδομάδα βγαίνει τα τροπάρια οι ψάλτες.

Η πρώτη γεύση που δοκιμάζει κανείς απ' την Ανάσα της Αθανασίας —και που συνεχίζει μια γνώριμη εμπειρία απ' όλο το ποταμίσιο ποιητικό έργο του Σωκράτη Σκαρτσή— είναι η μουσικότητα. Δεν ξέρω γιατί αποκομίζω και τώρα την εντύπωση ότι ο στίχος του είναι σαν καμωμένος μόνο από φωνήεντα, καθώς ένα κυκλαδίτικο μελτέμι στο λιμάνι της Νάξου. Αυτό φυσικά δεν ισχύει με το στατιστικό κριτήριο, υπάρχουν και παραυπάρχουν τα σύμφωνα, αν προσέξει όμως κανείς θα δει ότι ανάμεσα και στα σύμφωνα που συνομολογούν στην οργάνωση των λέξεων της Αθανασίας υπερισχύουν με τη δυναμικότητά τους οι «υγροί» ήχοι. Το λάμδα και το ρο. Νερά, φύλλα, πουλιά, έρωτας...

*Σταλαζε νερο καρδια μου
καρδουλες πουλακια γλυκα
λαμπρο αιμα.*

Όταν λέω πως υπερισχύουν στο ποίημα οι υγροί ήχοι δεν εννοώ κάτι φιλολογικά στατιστικό κι αποδείξιμο: εννοώ πως δίνουν αυτό που λέμε στο τραγούδι γλυκύτητα και τόνο.

Διαβάζοντας παρατηρήσεις που είχα κάνει και παλιότερα στα ποιήματα του Σκαρτσή, βλέπω ότι και τότε σημείωνα κάτι που υπογραμμίζω και τώρα είτε το θεωρώ κύρια αποστολή της ποίησης είτε όχι: μια «προσωκρατική» δηλαδή προοπτική, σαν να ταυτίζεται ο ποιητής με το ποιείν και πιάνει απ' την αρχή τον κόσμο. Μ' αυτή την έννοια η ποίησή του, στις πιο διαπεραστικές στιγμές της, επιβεβαιώνει με το παράδειγμά της αυτό που δεν αποτελεί αδικαιολόγητη αλαζονεία να το επικαλούνται πότε πότε οι ποιητές. Ότι δηλαδή το μυστήριο της δημιουργίας του κόσμου συλλαμβάνεται —όπως παρήγγειλαν οι μεγάλοι ρομαντικοί ποιητές— μόνο απ' τον ποιητικό λόγο. Την πρώτη μέρα που ο Θεός σήκωσε το χέρι του έκανε τη γλώσσα. Κι αμέσως μετά ζωντάνεψε τη γλώσσα φυσώντας πάνω της την ποίηση. Αυτό που γράφω εδώ δεν με δεσμεύει απέναντι στο κυριολεκτικό νήμα των στίχων

*Τα λογια τελειωσαν
αρχιζει ο λογος.*

Εγώ σαν λόγο αναγνωρίζω αποκλειστικά και μόνο τα λόγια. Ό,τι μπορεί να περισσεύει απ' τα λόγια ας το μοιράσουμε ανάμεσα στους ζητιάνους του όντος (λ.χ. στη φιλοσοφία ή την επιστήμη), έξω πάντως απ' το σπιτικό της ποίησης... Είμαστε το γε νυν έχον εντός της ποίησης του Σωκράτη Σκαρτσή.

Υπάρχει και μια άλλη εντύπωσή μου που την υπαινίχθηκα παραπάνω και που θέλω εδώ να την καταγράψω πιο καθαρά: ένα τυπικό χαρακτηριστικό της νεότερης ποίησής μας είναι ο εσωτερικά «συγκρουσιακός» της χαρακτήρας. Παλεύει, δέρνεται με την ιστορία και με την ιστορία της, επιτίθεται, υποχωρεί, πικραίνεται, οιμώζει. Θέλεις να το ονομάσουμε ρομαντικό πεισιθανατισμό, θέλεις μεσοπολεμικό καρυωτακισμό, θέλεις —στην πιο μοντέρνα εκδοχή του— «ποίηση της ήττας», το ζήτημα είναι ότι η ποίηση μάχεται ενάντια στο εαυτό της κι ο ποιητής αντιστέκεται στην ποίηση. Όταν της παραδίδεται είναι πια ένας άνθρωπος ξοφλημένος. Ο Σωκράτης Σκαρτσής είναι από τους λίγους ποιητές στους οποίους αναγνωρίζω μια «συμφιλίωση» ούτως ειπείν των αντιμαχομένων παρατάξεων, και στους οποίους το αποτέλεσμα είτε είναι του γούστου σου είτε όχι εξακολουθεί εντούτοις να μετράει μέσα στην ποίηση. Εδώ, στα διάφορα όστρακα που σιγά σιγά, χρόνο με το χρόνο μαζεύει ο Σκαρτσής από τη θάλασσά του, δεν υπάρχει κανένας απόηχος των χτεσινών είτε των τρεχουσών ιστορικών και κοινωνικών συγκρούσεων του νεοελληνισμού, που η μαύρη αλήθεια είναι άλλωστε πως βρεθήκαμε οι Νεοέλληνες να τις διηγούμαστε και να κλαίμε... Δεν υπάρχει καν η λεγόμενη «υπαρξιακή αγωνία της Ευρώπης που, με την εξαίρεση του Γ. Σαραντάρη κι ίσως ενός ή δύο μεσοπολεμικών άλλων, επιφόρτισε τη μεταπολεμική ποίησή μας με τόσα ασυγκράτητα αναγνωστικά χασμουρητά. Ο ποιητής της σονάτας στην αθανασία νιώθει αρμονικός κι όχι εναντιωματικός με τον κόσμο, αθώς εντός της αγιότητας του κόσμου, πλήρης κι οργιαστικός μέσα στην οργιαστικότητα της φύσης, «κοσμικός» με την έννοια ότι δεν είναι ιερέας άσαρκων ιδεών αλλά εραστής, ιδαλγός των πραγμάτων και των λέξεων. Γιατί κατά την εκτίμησή του ο προκείμενος κόσμος —η ρίζα του δέντρου, το νερό, το χορτάρι, η σταγόνα του ήλιου, το σώμα— μόλις αρχίζει το ταξίδι του. Ο ποιητής είναι πρωτόπλαστος, ένας πρωτόπλαστος που το μέλλον του είναι το παρόν του. Κι όλα είναι νεογέννητα κι υποσχετικά και χυμώδη, από παντού ρέει το γάλα και το μέλι και το γέλιο, και τίποτα δεν έχει γεράσει —ποτέ δεν θα γεράσει.

Λέω λοιπόν συμπερασματικά ότι το χαρακτηριστικό του Σκαρτσή, το ποιητικό του διαβατήριο αν θέλουμε, συνίσταται στο ότι εξαιρώντας τον εαυτό του απ' τον συρμό του ποιητικού παράπλου (που γεγονός είναι ότι συνιστά το εθνικό συναισθηματικό κλίμα μας αλλά στα χείλη μας κατάντησε κάποτε μανιερίστικη γκρίνια...) αυτός δεν αισθάνεται προδομένος από τα πράγματα. Τα πράγματα είναι πράγματα —ήταν και είναι. Ηδονικά όταν ξέρει κανείς τον τρόπο ν' αντλήσει την ηδονή τους, στεγνά κι απρόσιτα όταν δεν ξέρει. Η Ανάσα της Αθανασίας κινείται πραγματικά στην ατμόσφαιρα μιας αφθονίας ζωής, μιας «λυρικής γαλήνης» όπου κι ο θάνατος, οσάκις το όνομά του ακούγεται, δεν πέφτει με τον γνώριμό του τρόπο, σαν μια τρομαχτική σκιά στην Πλάση. Μάλλον έρχεται κι εκείνος να μας ακουμπήσει τρυφερά και κατανοητικά και διαλλακτικά στον ώμο... Είναι της ίδιας πάστας με τη ζωή, τα βρίσκουνε μεταξύ τους, «συνεννοούνται».

Ακόμη και το κλάμα στον Σωκράτη Σκαρτσή δεν κρατάει για πολύ, γυρίζει γρήγορα σαν τον καιρό της Ελλάδα σε μέθη του ήλιου, σε γέλιο των Πρωτοπλάστων. Ανεπιτήδευτο γέλιο, ό,τι στραβοτιμονιά και να κάνουνε, όση αμαρτία και να γεννήσανε. Πέρα απ' την ευχαρίστηση της ψυχής να διαβάσει κανείς τις δυνατές στιγμές αυτών των ποιημάτων, που δεν είναι λίγες, είναι επιπλέον πολύ ανακουφιστικό να παρασύρεται απ' την αθωότητα μιας γλώσσας που άλλο δεν ζητάει παρά να της επιτρέψουνε να ξετυλίγει το κουβάρι της όπως αυτή θέλει κι όσο θέλει.

*Που είναι ωραία το είμαι
που είμαι ωραία το είναι
στην ανασα της ροής.
Κυλαει ελευθερο
νερο η εγω...*

Υπενθυμίζω ότι όλα αυτά είναι γραμμένα στον Σκαρτσή με το ατονικό. Η κατάργηση των τόνων και των πνευμάτων είναι μέρος της γλωσσικής ιδεολογίας του που κατάφερε, όπως είπα στην αρχή αυτού του κειμένου, να κερδίσει αξιόμαχους μαθητές και φίλους. Το κατ' εμέ, ομολογώ πως είναι φορές που αυτή η ατονία με σαστίζει, σαν να βγαίνω στο σκοτάδι και μου

λείπουν τα σπίρτα. Γρήγορα όμως οι στίχοι επιβάλλουν στην ανάγνωση τη δική τους εσωτερική τονικότητα. Και τότε εξαφανίζονται οι γραμματικές διαφορές μας.

Αφιέρωμα περ. *Μανδραγόρας*, αρ. 12-13, Αθήνα, 1996

[ΓΙΑ ΤΟ ΝΗΣΙ]

Φίλε Σωκράτη, γεια.

Νομίζω πως καταλαβαίνω τώρα καλύτερα γιατί σε ενδιαφέρει η γλώσσα σαν «οργανικό γεγονός» κι όχι απλώς σαν σύμβαση σήμανσης των εννοιών. Το *Νησί* δηλαδή (που είναι στ' αλήθεια μεγάλο σαν ήπειρος) να είναι έννοια και γλώσσα, αν συμπέσει δημιουργία και λόγος ωσάν το σώμα, το νερό, η πέτρα κτλ. Να μην είναι μόνο λέξεις, αλλά υλικά, μάλλον πράγματα που γίνονται καθώς, και όπως, και επειδή λέγονται. Δεν μπορώ να το πω καλύτερα, όμως, αν πιάνω την πρόθεση του ποιήματος, εσύ θα κατατάλεις τι εννοώ. Ίσως έτσι πρέπει να διαβάζονται ορισμένοι ποιητές ποταμοί, λ.χ. ο Walt Whitman. Με λίγα λόγια: «η πραγματικότητα είναι ολόκληρη».

Διακρίνω και τη δική σου μεταφυσική:

Στάδιο πρώτο: Μιλάμε για να υπάρξει το νησί.

Στάδιο δεύτερο: Και δεν το έχουμε ούτε αυτό ανάγκη.

Σε χαιρετώ

Μάριος

Επιστολή, Αδημοσίευτη, 2000

ΑΝΔΡΕΑΣ ΔΗΜΑΡΟΓΚΩΝΑΣ

ΜΗΧΑΝΙΚΗ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Η δεκαπεντάχρονη συνεργασία μου με το Σωκράτη Σκαρτσή μπορεί να αποτελέσει βάση συζήτησης για το τι κοινό επαγγελματικό ή επιστημονικό ενδιαφέρον μπορεί να έχει ένας μηχανικός με ένα φιλόλογο.

Υπάρχει πρώτα πρώτα μια ιστορική συγκυρία: οι θεμελιωτές της σύγχρονης Μηχανικής, Galileo και Newton, είχαν σπουδάσει κλασική φιλολογία, όπως και ο Newrick, θεμελιωτής της σύγχρονης Δυναμικής των Μηχανών που ο υπογραφόμενος υπηρετεί. Και βέβαια, θεμελιωτής της Μηχανικής ήταν ο Αριστοτέλης.

Με το Σωκράτη Σκαρτσή βάλαμε σε δοκιμασία το ερώτημα αυτό όταν αποφασίσαμε, δεκαεφτά χρόνια πριν, να οργανώσουμε μαζί το Συμπόσιο Ποίησης στο Πανεπιστήμιο Πατρών. Ο υπογραφόμενος περιορίστηκε βέβαια στα οργανωτικά ζητήματα ενώ ο Σωκράτης Σκαρτσής με την Επιτροπή Προγράμματος είχε τη φιλολογική ευθύνη. Η σύνδεση αυτή ενός (τότε) τεχνολογικού πανεπιστημίου, χωρίς Φιλολογική ή άλλη θεωρητική σχολή, με φιλόλογους και ποιητές λειτούργησε θετικά: δεν ξέρω πολλά συνέδρια ή συμπόσια έξω από επιστημονικές εταιρείες που να συνεχίστηκαν επί δεκαπέντε χρόνια, στην Ελλάδα ή το εξωτερικό. Σημαντικό πλεονέκτημα ήταν ότι δεν μπορούσε κανείς να μας συνδέσει άμεσα με συγκεκριμένες σχολές ή ρεύματα ή ακόμη και με πολιτικά κόμματα. Το ερώτημα αυτό ακόμη πλανάται: με ποιο κόμμα είναι το Συμπόσιο, σε μια κοινωνία όπου το καπέλωμα κάθε προσπάθειας από κάποιο κόμμα ή συντεχνία θεωρείται προφανές και το αντίθετο θεωρείται αδύνατο. Η απάντηση είναι βέβαια απλή, με κανένα.

Οι συζητήσεις και οι προβληματισμοί στο περιθώριο του Συμποσίου είχαν και παράλληλα αποτελέσματα. Για παράδειγμα, ο προβληματισμός για τη χρονολόγηση των δημοτικών τραγουδιών εξελίχθηκε σε διερεύνηση εφαρμογής μεθόδων μαθηματικής γλωσσολογίας που εξελίχθηκε στη διδακτορική διατριβή του Σωκράτη Σκαρτσή στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

και που επέβλεψε φιλολογικά ο Μιχάλης Μερακλής. Είναι ατυχές ότι αυτή η προσπάθεια δεν έχει ακόμη συνέχεια διότι, κατά τη γνώμη του υπογραφόμενου, οι φιλόλογοι του ευρύτερου χώρου δεν μπόρεσαν να καταλάβουν τα σχετικά μαθηματικά. Είναι ατυχές ότι οι φιλόλογοι δε διδάσκονται μαθηματικά στα ελληνικά πανεπιστήμια. Μη προς κακοφανισμό τους, αλλά είναι απορίας άξιο πώς μπορεί κανείς να διαβάσει Πλάτωνα χωρίς να ξέρει μαθηματικά. Στις Η.Π.Α, για παράδειγμα, μαθηματικά, φυσική, χημεία και βιολογία είναι υποχρεωτικά για όσους σπουδάζουν φιλολογία.

Στα τέλη της δεκαετίας του '80, ο υπογραφόμενος πήγε στις Η.Π.Α όπου στην Έδρα Παλμ ξεκίνησε τη δημιουργία του Αρχείου, αποφασίσαμε την έκδοση ενός περιοδικού όπου θα αποδελτιώνονται κάθε χρόνο οι δημοσιεύσεις που είναι σχετικές με τον ελληνικό πολιτισμό (όπως βιβλία, άρθρα σε περιοδικά, ανακοινώσεις σε συνέδρια, διατριβές) σε έντυπη και ηλεκτρονική μορφή. Κάτι τέτοιο ήδη υπάρχει, σε έντυπη μόνο μορφή, για την ελληνική και λατινική κλασική γραμματεία, η έκδοση L'année Philologique, που όμως περιορίζεται στην κλασική φιλολογία με έμφαση στη λατινική. Η ανάγκη για πληρότητα και διαχρονική παρουσίαση της ελληνικής γραμματείας οδήγησε στην έκδοση του νέου περιοδικού που ονομάσαμε «Σύνοψις». Το περιοδικό εκδίδεται από τον οίκο Gordon & Breach και ειδικά στην Αγγλία από τον οίκο Harwood Academic. Το υλικό που συγκεντρώθηκε είναι τεράστιο: περίπου 5.000 βιβλία, 5.000 άρθρα σε περιοδικά και 600 διατριβές για κάθε χρόνο, κύρια από το εξωτερικό. Μια ανάλογη προσπάθεια είχε γίνει παλιά από το Γαλλικό Ινστιτούτο των Αθηνών με το Bulletin Analytique de la Bibliographie Hellénique, αλλά δεν είχε συνέχεια.

Η πρώτη μέριμνα ήταν η συγκρότηση συντακτικής επιτροπής από διακεκριμένους Ελληνιστές για την επιλογή και αξιολόγηση των πηγών. Επειδή η συλλογή του υλικού γίνεται κατά ένα μέρος ηλεκτρονικά, κύρια με τις βάσεις δεδομένων της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου, της Βρετανικής Βιβλιοθήκης (η Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος δε θέλησε, δυστυχώς, να βοηθήσει), και διαφόρων πανεπιστημίων, ξεκινήσαμε με την αποδελτίωση υλικού την πενταετία 1988-1992. Έτσι έγινε η πρώτη λίστα από Ελληνιστές που είχαν σημαντική παρουσία στο υλικό που μαζέψαμε, κι αυτό για δύο λόγους: α) Διότι οι δημοσιεύσεις σε σημαντικά διεθνή περιοδικά σημαίνουν ένα βαθμό αποδοχής από τη διεθνή κοινότητα στην οποία το περιοδικό απευθύνεται και β) διότι όσοι δημοσιεύουν εκτεταμένα έχουν και ενδιαφέρον για τη δημοσιευμένη γραμματεία και γνώση των διεθνών περιοδικών. Έτσι δημιουργήθηκε ο πρώτος πυρήνας της συντακτικής επιτροπής (που την αποτελούν νεότεροι κυρίως Ελληνιστές) και της συμβουλευτικής επιτροπής (που την αποτελούν κυρίως παλαιότεροι). Παράλληλα, ζητήθηκε η συμβουλή των προέδρων συντακτικών επιτροπών σχετικών περιοδικής, της Αμερικανικής Ένωσης Φιλολόγων, της Βρετανικής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών και άλλων ειδικών.

Καταλήξαμε έτσι σε μια διακεκριμένη διεθνή συντακτική επιτροπή που αποτελείται από τους W. Geoffrey Arnott, University of Leeds, Κλασικές σπουδές, Suzan Rottroff, Washington University, Ελληνιστικές σπουδές, Αλέξη Σαββίδη, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Βυζαντινές και Μεσαιωνικές σπουδές, Margaret Alexiou, Harvard University, Seferis Chair, Νεοελληνικές σπουδές, John M. Fossey, McGill University, Chairman-classics, Αρχαιολογία, Ν. Ψαρόπουλος, World Bank, Washington, D. C., Director-educational programs, Παιδεία, Van Coufoudakis, Indiana/Purdue University, Cive Chancellor, Ελληνική Ιστορία και Πολιτική, Brian Joseph, Ohio State University, Chairman-linguistics, Ελληνική γλώσσα, John M. Dillon, University of Dublin-Trinity College, Regius Chair, Editor-Hermathens, Φιλοσοφία, F. Stephen Haliwell, University of Birmingham, Ποίηση, A. F. Garvie, University of Glasgow, Chairman-classics, Θέατρο. Ο υπογραφόμενος είναι ο Διευθυντής Σύνταξης και ο Frank Cerra του Gordon & Breach Publishers είναι Διευθυντής Έκδοσης.

Τα μέλη της συμβουλευτικής επιτροπής είναι οι Helene Arbweiler, President, European University/Sorbone, Paris, Peter Bien, Beebe Chair, Dartmouth College, Ward W. Briggs, University of South Carolina, Past president-American Philological Association, Elizabeth M. Craik, University of St. Andrewa, Εμμανουήλ Κριαράς, Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Simon Goldhill, University of Cambridge, Kings College, John Peradotto, Chairman-classics, State University of New York-Buffalo, President-American Philological Association, Editor-Arethousa, Roberta W. Sharpies, University of London, University College, Editor-

Mneumosyne, Θεοφάνης Σταύρου, University of Minnesota, Σαράντης Συμεώνογλου, Washington University, Mario Vitti, Università della Toscana.

Νωρίς εντοπίστηκε η ανάγκη για μέλη της συντακτικής επιτροπής κατά περιφέρειες και ειδικά για την ελληνική βιβλιογραφία που είναι δύσκολο για τα ξένα μέλη της κύριας συντακτικής επιτροπής να εντοπίσουν. Επειδή οι δημοσιεύσεις από την Ελλάδα στα διεθνή περιοδικά είναι λίγες, σαν κριτήριο ανεύρεσης και επιλογής (με τη λογική που αναπτύχθηκε παραπάνω) χρησιμοποιήθηκε ο αριθμός των βιβλίων κάθε συγγραφέα που έχουν αγοραστεί από τη Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου και τις πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες των Η.Π.Α και του Ηνωμένου Βασιλείου, επειδή γι' αυτές τις βιβλιοθήκες ήταν δυνατή η ηλεκτρονική αναζήτηση. Έτσι βρήκαμε ότι στην κατηγορία αυτή ξεχώρισαν ο Μιχάλης Μερακλής και ο Σωκράτης Σκαρτσής, τους οποίους παρακαλέσαμε να συμμετάσχουν στη συντακτική και τη συμβουλευτική επιτροπή, αντίστοιχα. Με τη βοήθειά τους και με την ηλεκτρονική διερεύνηση στις βιβλιοθήκες ολοκληρώθηκε η περιφερειακή συντακτική επιτροπή με τα ακόλουθα μέλη: Fani Angelieva, Kliment Okhridski University, Sofia, Ανατολική Ευρώπη και Ασία, Walter Puchner, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Κεντρική Ευρώπη, A. Adrados, National Center for Philology, Madrid, Ισπανόφωνες χώρες. Ειδικά για την Ελλάδα: Ανδρέας Παναγόπουλος, Πανεπιστήμιο Αθηνών, κλασικές σπουδές, Βασίλης Λαμπρόπουλος, Ohio State University, Νεοελληνικές σπουδές, Σωκράτης Σκαρτσής, Πανεπιστήμιο Πατρών, Νεοελληνική λογοτεχνία, Πέτρος Θέμελης, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Αρχαιολογία.

Στη συνέχεια, ο Σωκράτης Σκαρτσής βοήθησε σημαντικά στη δημιουργία του περιοδικού, πέρα από την παραπάνω αρμοδιότητά του, με επιτροπή φιλολόγων που σχημάτισε (κυρίες Μαρία Αργυροπούλου, Ευγενία Αδαμοπούλου, Σοφία Χριστοπούλου και Ανθή Κατσούλα) και που μας βοήθησαν στη σύνταξη των λημμάτων για τα ευρετήρια και τη συντακτική επεξεργασία του πρώτου τεύχους για το 1992.

Ελπίζουμε ότι η συνάντηση της μηχανικής με τη φιλολογία απέδωσε καρπούς.

Αφιέρωμα περ. *Μανδραγόρας*, αρ. 12-13, Αθήνα 1996

ΘΑΝΑΣΗΣ ΝΑΚΑΣ

ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΑΙΔΙΚΟ ΚΑΙ ΛΑΪΚΟ ΛΟΓΟ (από έναν οπαδό του Marcel Jousse)

Στον Σωκράτη Σκαρτσή, αφιερωμένο εξαιρετικά

1. Ένας οπαδός του Marcel Jousse

Πριν από δώδεκα χρόνια, στα πλαίσια του Τέταρτου Συμποσίου Ποίησης (του αφιερωμένου στο δημοτικό τραγούδι) —παρενθετικά, θυμίζω ότι το Συμπόσιο αυτό της Πάτρας, ένας δεκαεξάχρονος επιτυχημένος θεσμός, οφείλει πολλά στον προσωπικό μόχθο και στις φροντίδες του Σωκράτη Σκαρτσή που, αν συνυπολογίσουμε και τη συγγραφική και εκδοτική του δραστηριότητα, θεωρείται δίκαια μία από τις ηγετικές μορφές του πνευματικού κόσμου της Αχαϊκής Πρωτεύουσας— είχα επιχειρήσει ν' αναπτύξω δοκιμακά το λόγο του Σεφέρη ότι «ο ποιητής δε μεταχειρίζεται τη γλώσσα όπως οι λεξικογράφοι και οι γραμματικοί, αλλ' όπως το παιδί και ο λαός». Προλογικά, σημείωνα και τα εξής: «Πολυδιάστατος και πολύπλευρος λόγος» που όμως απαιτεί εξαρχής ν' αποκλείσουμε «την περίπτωση όπου θα ταύτιζε κανείς την ποιητική έκφραση με κάποιον, κάποτε αφελή και απλοϊκό, συσχετισμό των πραγμάτων με βάση την εξωτερική τους ομοιότητα, όπως το συνηθίζουν τα παιδιά και ο λαός. Όμως εδώ δεν πρόκειται για τον οποιοδήποτε λαό, αλλά για τον προικισμένο λαϊκό άνθρωπο, που τα πράγματα με τα οποία τον συνδέει μια καθημερινή, εμπειρική και βιωματική σχέση, που τα ζει δηλαδή καθημερινά, ξέρει και να τα ονομάζει και να τα

περιγράφει με εκπληκτική, πολλές φορές, *ακρίβεια* και *παραστατικότητα*, πράγμα, βέβαια, ιδιαίτερα έκδηλο, όταν αυτός ο άνθρωπος κάνει λογοτεχνία, όταν εκφράζεται ποιητικά, όπως με το δημοτικό τραγούδι». Στη συνέχεια του μελετήματος εκείνου μ' απασχολούσε η εξέταση κάποιων μεταφορών και εικόνων, όπως τις συναντούμε πρώτ' απ' όλα στον καθημερινό προφορικό λόγο των λαϊκών ανθρώπων¹.

Βαθιά γνώση —αποτέλεσμα διαίσθησης και εμπειρίας, περισσότερο, και λιγότερο διαλογισμού— των σχέσεων του παιδικού με τον λαϊκό λόγο, και μάλιστα από ανθρωπολογική σκοπιά, αναγνωρίζει κανείς αμέσως στον Σωκράτη Σκαρτσή. Ο ίδιος δηλώνει οπαδός του Marcel Jousse. «Προσωπικά μ' ενδιαφέρει ο M. Jousse προπαντός γιατί επικυρώνει με το βάρος του έργου του τις προσωπικές μου ιδέες για τη γλώσσα, εκφρασμένες απ' το 1963 και ιδιαίτερα στο βιβλίο μου “Μικρό δοκίμιο για τη γλώσσα” (Πάτρα, 1967. Ακόμη του χρωστάω πολλά για το ξεκαθάρισμα των σκέψεών μου σε διάφορα γλωσσικά ζητήματα». Ο Σκαρτσής φροντίζει να μας γνωρίσει το έργο του Jousse («*Le Style Oral*», ²1981· «*Athropologie du Geste*», 1974· «*La Manducation de la Parole*», 1975· «*Le Parlant, la Parole et le Souffle*», 1978), επιλέγοντας και μεταφράζοντας χαρακτηριστικά αποσπάσματα². Οι επιρροές που δέχεται στο προσωπικό του έργο είναι εμφανείς και αλλού και στις θεωρητικές διατυπώσεις που περιλαμβάνει στο βιβλίο του «Εισαγωγή στην Παιδική Λογοτεχνία»³.

Ανθρωπολογική, κατά βάθος, ή ενίοτε κοσμολογική, αλλά ταυτόχρονα γλωσσολαλική (από μια πρόσφατη συνολική ανάγνωση, αποκόμισα την εντύπωση —έναυλη ακόμη στ' αφτιά μου— ότι συνέθεσε με το μέσον της γλώσσας τη δική του «μουσική των ...υγρών» στην ελληνική) και γλωσσοκεντρική, άρα με κάποια έννοια γλωσσολογική, είναι και η ποίηση του Σκαρτσή, εάν κρίνω από τις συλλογές που ο ίδιος γνωρίζω και μάλιστα με αντίστροφη χρονολογική σειρά: «*Το Μάρμαρο της Άπλας*», «*Τετράδες νου*», «*Καλύβα στη Θάλασσα*», «*Εσύ της Παρουσίας*», «*Το Πράγμα του Κόσμου*», «*Οστρακα Μνήμης*».

Όχι μόνον γνώστης, αλλά και ένθερμος μελετητής της λαϊκής γλώσσας και λογοτεχνίας, αναδεικνύεται ο Σκαρτσής για όποιον φυλλομετρήσει τρία νέα βιβλία του που είδαν το φως της δημοσιότητας σχετικά πρόσφατα (1994): «Εισαγωγή στη Λαϊκή Λογοτεχνία», «*Η Επωδή*», «*Το Αίνιγμα*», χωρίς να συνυπολογίσουμε και το παλαιότερο (1987) «*Δημοτικά Τραγούδια (Ανθολογία)*».

Προτού περάσω σε μια ανθολόγηση ιδεών-στοχασμών-απόψεων για τη φυσιολογία της γλώσσας, ας μου επιτραπεί να μεταφέρω εδώ ένα ελάχιστο δείγμα ποιητικής γραφής του Σκαρτσή, μαζί με το εξής εισαγωγικό σχόλιο που ανήκει στον ίδιο: «“Το Πράγμα του Κόσμου” θέλησα να είναι οντότητα φυσική, ελεύθερη, με την ειδική μορφή μιας ορισμένης γλώσσας, πραγματικής όσο το πρόσωπο και τα πράγματά του. Θέλησα δηλαδή να πραγματωθώ γλωσσικά, ερωτική φυσική μορφή, και αυτό θα πει ελληνικά. Τα ελληνικά είναι η μόνη δυνατή μορφή μου γλώσσας, όπως ο ίδιος είναι η μόνη δυνατή μορφή μου· και αυτές οι δυο μορφές, βέβαια, είναι μόνο μορφές φυσικές και γλωσσικές, που και αυτές είναι δύο μόνο γιατί είναι και ένα».

[ΤΟ ΠΡΑΓΜΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ, ενότητα αρ. 39]

Ταξιδεμα ταξιδεω ποιητης.

Λεω τα ειπωμενα κανω τα γινωμενα

ειμαι αυτα που ειναι

αγαπη ματια στη θαλασσα φιλος

μοχθος κι απολαυση τερψη των πραγματων

αντρας των παιδιων της Λαλως μου

πατερας.

Ποιητης των φτιαγμενων πραγμα της γνωσης.

Το κυμα αφηνει σχεδια στον αμμο

κι ασπρα αγαλματα των αγαπημενων

το φως μοσκοβολαει αυρες

κι υπαρξεις πουλιων αστεριων και γευσεων

το πλατος ολο απλωνεται

ως το χαλικι και το χαλικι του χαλικιου

το άλλο χαλίκι
κι εγώ μπορώ να είμαι
ολ' αυτά, αγαπημένος,
η αγαπη, αγαπη
Λαλώ και τίποτα και παιγνίδι
των σχεδίων του ιστού κόσμου
κι άλλων ωραίων ιστών
κι άλλων που είναι όπως φτιαχόνται
από τη δύναμη του ποιητή
καλά
ολο λα όπως Λαλώ
να.
Είμαι ποιητής είμαι καλός
είμαι δυνατός
πραγματικός σα χορταράκι του κόσμου
σα βουνό σα χαλίκι
που θα τριψεί αμμος κι απουσία
παρουσία μου.
Είμαι ποιητής
αγαπημένος κι εραστής
κανώ κι είναι,
όπως εγώ κι εσύ
κι εσύ,
στην ακρή της θάλασσας αγαλμα
κολόνα λευκή κίονας μόνος
στ' απρόσωπα και τα πρόσωπα
ορθός,
κίονας μνείς και περιμένεις
ακουμπισμένη στην κρύα αφή του
όπως έρχεται το νερό κύματα.
Είμαι καλά
σ' όλη αυτή την καλοσύνη
που γίνομαι ποιητής
όπως το χώμα μένει ή με τον άνεμο παίρνεται
όπως το πουλί πετάει ή με το φως λαλαεί
όπως το κύμα με περνάει ή νερό είμαι
όπως σ' αγαπάω ή αγαπη αγαπημένος.
Ταξίδευω
του χωριού και της Ύδρας κι οσών είπαν λένε να
φωνές αγαπημένες
ήχος της θάλασσας των φυλλών
οψη των πραγμάτων
από χαλίκι σε χαλίκι
το ένα ποδι με τ' άλλο
χέρι και χέρι,
ταξίδευω σώμα μου, πράγμα.
Το ταξίδι αγαπη
κι είμαι ποιητής.

II. Μικρό ανθολόγιο

Σταχυολογώ απόψεις, στοχασμούς, ιδέες από το έργο του Marcel Jousse (στην —κατά Σκαρτσή— ελληνική τους εκδοχή), με κάποιες απαλείψεις και συντμήσεις εδώ κι εκεί (βλ. <Αi-x>).

Τ' αποσπάσματα αυτά συνοδεύονται από άλλα που προέρχονται απευθείας από τη γραφίδα του Έλληνα ποιητή-μελετητή του λαϊκού και παιδικού λόγου (βλ. <Bi-xv>). Παρά τη διαπίστωση ότι από τα λεγόμενα δε λείπει ενίοτε το γνώρισμα κάποιας υπερβολής ή έμμονης ιδέας, «ανθολογώ» ή «σταχυολογώ» σημαίνει εδώ «προσυπογράφω»:

[Η Γλώσσα]

<A> (i)

Η γλώσσα είναι, στην πραγματικότητα, η έκφραση ολόκληρου του όντος. Η επεξεργασία της γίνεται με τη σωματική ενδοαποδοχή των χαρακτηριστικών κινήματων του σύμπαντος. Για να την ξεχωρίσουμε καλά, ας την ονομάσουμε «Σωματισμό». Επεκτείνεται στον ακαταρίθμητο κινήματισμό των χειρών που γίνονται έτσι όλο και πιο πλαστικά και διαμορφωτικά. Αυτός είναι ο «χειρισμός». Τέλος μεταφέρεται αργά, χωρίς μ' αυτό να χάσει το μιμημολογικό της χαρακτήρα, στους λαρυγγοστοματικούς μυς. Αυτή είναι η «γλώσσα».

Αυτή η ανθρωπολογική ανακάλυψη έριξε ένα μεγάλο φως στον εκφραστικό μηχανισμό του ανθρώπου.

(ii)

Πρέπει εδώ να θυμίσουμε ότι η γλώσσα δεν έχει παρά ένα ρόλο κωδικοποίησης μιας ενδοαποδεγμένης πραγματικότητας. Μια γλώσσα είναι πρώτα πρώτα ένα σύστημα «Μιμημάτων» υποκειμένων στις διάφορες λέξεις. Απ' αυτό, η επιτακτική ανάγκη για τον άνθρωπο να κρατάει επαφή με το πραγματικό για ν' αποφύγει τη φλυαρία.

Δυστυχώς, με τις εθνικές γλώσσες, η κοινωνικοποιημένη έκφραση καλύπτει τους βαθιούς μηχανισμούς, σε σημείο που τους κάνει να ξεχαστούν. Γι' αυτό είναι δύσκολο να θέσουμε ερωτήσεις σε λειτουργία με το πραγματικό, γιατί ο κοινωνικός μηχανισμός έρχεται αμέσως να παρέμβει και επαναλαμβάνουμε το κοινωνικό. Στο βάθος, παίζουμε με φτιαγμένα χαρτιά προς χρήση όλων. Λοιπόν, δεν πρέπει να πάμε στις κάρτες, αλλά στο πραγματικό. Δεν το σκεφτόμαστε όσο πρέπει ότι η κοινωνική γλώσσα κωδικοποιεί ένα ανυπολόγιστο αριθμό λαθών και κοινών τόπων που επαναλαμβάνουμε ακατάπαυστα, σαν αλήθειες, χωρίς μάλιστα να το συνειδητοποιούμε. Οι έτοιμες ιδέες καταλήγουν να έχουν πιο πολύ βάρος από τις αντικειμενικές αλήθειες. Για πολλούς, το επιστημονικό συνίσταται στην επανάληψη των τετριμμένων ιδεών των άλλων.

(iii)

Αφού λοιπόν έχει δεχτεί το αντικείμενο με το χαρακτηριστικό ήχο, ο άνθρωπος, λίγο λίγο και χάρη στον ήχο, θ' αποσπασθεί απ' το αντικείμενο. Θα ζήσει μ' ένα είδος λαρυγγοστοματικού γαργαρίσματος που θα τον οδηγήσει πολύ μακριά απ' το αντικείμενο. Αυτός ο χωρισμός απ' το πραγματικό μάλιστα θα πάει τόσο μακριά, που μερικοί μεταφυσικοί θα νομίσουν πως έχουν το δικαίωμα να πουν ότι η γλώσσα είναι κάτι συμβατικό. Απ' όπου ο πολύ γνωστός αφορισμός: *voces significant ad arbitrium*.

Αυτό δεν αντέχει στην εξέταση. Δεν υπάρχει συμβατική γλώσσα όταν αυτή η γλώσσα διαμορφώνεται στην ίδια τη ζωή. Τότε η έκφραση αναπηδά αυθόρμητα. Είδαμε άλλωστε το ίδιο πρόβλημα να τίθεται για τη γραφή και να λύνεται με τον ίδιο τρόπο.

Ο άνθρωπος δεν κατόρθωσε να επεξεργαστεί την έκφρασή του παρά παίρνοντας σταθερό στήριγμα στην παρατήρηση των πραγμάτων. Αν ξεκινήσουμε απ' το μεγάλο νόμο του ανθρώπινου Μιμησμού, όλη η εξέλιξη της γλώσσας μας παρουσιάζεται λογικά, χωρίς εντούτοις ν' αποκλείει μια ζωντανή πολυπλοκότητα.

(iv)

Αυτό το co co, αυτό το glou glou, αυτό το frou frou, τα δεχόμαστε, εμείς, όχι πια άμεσα απ' τα πράγματα, αλλά από στόματα, γλωσσολογικά και άρα κοινωνικά αλγεβρωμένα. Εξαιτίας αυτής της κοινωνικής και σχεδόν κληρονομικής πια σκλήρωσης, δεν έχουμε πια αφτί αρκετά λεπτό για να συλλάβει και να καταλάβει, στην αντικειμενική του λεπτότητα, τον

ήχο των πραγμάτων. Έχουμε χάσει την έννοια των αντικειμενικά ηχητικών μιμημάτων, ενώ έχουμε λίγο πολύ διατηρήσει τη σημασία των αντικειμενικών μιμημάτων των γραμμών και των μορφών, Πραγματικά, κατορθώνουμε να σχεδιάσουμε, επί τόπου, μια γάτα, μια πουλάδα, ένα περιστέρι, αλλά δεν μπορούμε πια να συλλάβουμε, επί τόπου, το μεταξένιο ήχο του φτερού αυτού του περιστεριού που πετάει. Δεν μπορούμε να τον αναπαραγάγουμε, γιατί δεν ξέρουμε πια να μιμούμαστε ηχητικά. Είμαστε νεκροί από την άποψη του «Μιμημοφωνητισμού». Οι χίλιοι κι ένας ήχοι της φύσης έχουν γίνει για μας ανάκουστοι.

Γιατί; Γιατί, για πολλούς από μας, η μουσική έχει μηχανοποιηθεί το αφτί μας... Ένας τυφλός... θα βρει ότι το τάδε αντικείμενο κάνει τον τάδε ήχο πάνω στο τάδε άλλο αντικείμενο...

[Λαός και Γλώσσα]

(v)

Δεν καταλαβαίνουμε τον πλούτο και την πλαστικότητα των εκφραστικών κινημάτων αυτών των αυθόρμητων λαών. Έχουμε τη λέξη «παίρνω», αλλ' αυτοί θα έχουν εκατοντάδες κινημάτων για να εκφράσουν αυτό που εμείς εκφράζουμε μ' αυτή την απλή λέξη. Ενώ αυτοί έχουν χίλια κινήματα για την πράξη του να φέρνεις, εμείς δεν έχουμε παρά μόνο μια λέξη για να τη σημάνουμε. Αυτό δεν είναι ανωτερότητα, είναι ανακρίβεια. [ ]

Έχουν πει και ξαναπει: αυτοί οι άνθρωποι είναι «άγριοι», «πρωτόγονοι». Αλλά όταν μπορούμε στο βάθος της ψυχολογίας αυτού ή εκείνου απ' αυτούς τους ανθρώπους, βλέπουμε ότι έχουμε να κάνουμε με ανεξάντλητους σοφούς «σε πράγματα». Δε σκέφτονται με συλλογισμούς όπως εμείς. Σκέψη τους είναι το συγκεκριμένο. Σκέψη τους είναι τα πράγματα. Είναι ίσως κακό, είναι ίσως καλό. Αλλά το ζήτημα δεν είναι η ανωτερότητα κι η κατωτερότητα. Πρόκειται, στ' αλήθεια, για μια αντίθεση ανάμεσα στο «Συγκεκριμενισμό» και τον «Αλγεβρωτισμό»...

(vi)

Μόλις μάθει κανείς 200 ή 300 παροιμίες, αρχίζει να μαθαίνει το υπέδαφος μιας γλώσσας μέσα στην εθνική της κοινότητα. [ ] Ακούμε τις παροιμίες να αυτοσχεδιάζονται και να κρατιούνται ρυθμολογικά με τη μορφή προφορικών δυαδισμών ή τριαδισμών, συνθεμένων από δύο ή τρεις παράλληλες προτάσεις.

Εδώ βρίσκεται, το έχουμε δει, η ψυχοφυσιολογική προέλευση αυτού που ονομάσαμε προφορικό «ρυθμικό σχήμα», δυαδικό ή τριαδικό. Αυτό το ρυθμικό σχήμα, άπαξ και πάρει αισθητική αξία, θα γίνει ο «στίχος» μας με τα δύο ή τρία ημιστίχια. Καθένα απ' αυτά τα ημιστίχια εξάλλου μπορεί να συνίσταται μόνο από λίγες συλλαβές ή και να εκτείνεται μέχρι τις δεκαπέντε συλλαβές. Το μέσο μέγεθος είναι περίπου των οχτώ συλλαβών. Αυτό παράγει, με το μόριο και να συνδέει σα στρόφιγγα, τον περίφημο δυαδικό τριφασικό διπλασιασμό, το δακτυλικό εξάμετρο του ιωνικού προφορικού στίλ.

(vii)

Όλοι αυτοί οι λαοί, παντού όπου διασώζονται ακόμη προφυλαγμένοι από τον αποκοινωνικό πολιτισμό μας, «μιλάνε άνετα την εικονική, συμβολική, μεταφορική γλώσσα, που εμείς δε χρησιμοποιούμε σχεδόν πια, εκτός από τα [έργα φαντασίας, στην] ποίηση ή την ανθηρή λογοτεχνία». [ ]

«Οι πιο απλές ιδέες εκφράζονται [σ' αυτούς] ,μ' ένα εικονικό στίλ που για μας είναι η ρητορική». Έτσι, ας μην κάνουμε αυτή την πολύ συνηθισμένη ψυχολογική και εθνική παρανόηση να τους ονομάσουμε *Ποιητές*. Αν, για μας, «αυτές οι συνθήκες είναι εξαιρετικά ευνοϊκές για ν' αναπτυχθεί [αυτό που ονομάζουμε:] μια πολύχρωμη ποίηση», γι' αυτούς, που δεν είναι αποκοινωνικοποιημένοι όπως εμείς, που δεν έχουν όπως εμείς μια ορολογία αποξηραμένη και αφηρημένη δίπλα σ' εκφράσεις φτιαχτές και λεγόμενες συμβατικά ποιητικές, η φυσική, συγκεκριμένη γλώσσα τους είναι «απόλυτα αναγκαία για να δώσουν σάρκα στη σκέψη τους». Μην τους κάνουμε «ποιητές χωρίς να το θέλουν και χωρίς να το ξέρουν» και μην τους καταδικάζουμε σε καταναγκαστικά ποιητικά έργα στο διηγεκές.

[Παιδί και Γλώσσα]

(viii)

Μιλάνε για την καταγωγή της γλώσσας σα λογικής έκφρασης με «γλωσσικό κίνημα». Αλλά αυτή η γλωσσική έκφραση γίνεται κάθε μέρα. Μόλις ένα παιδί βρεθεί μπροστά στο κινητικό και ηχητικό πραγματικό, αναπαίξει τη φυσιολογική γλώσσα της ανθρωπότητας [ ]

Περιτό να πούμε ότι ο λαρυγγοστοματικός μηχανισμός δε δόθηκε στον άνθρωπο για να εκφράζεται... [ ]

Δεν ξέρουμε πια τι θα πει ν' ακούς τα πράγματα. Ευτυχώς γι' αυτές, όλες οι εθνικές κοινότητες δεν άφησαν ν' αγκυλωθούν τ' αφτιά τους σε στερεοτυπίες φτωχές σαν τις δικές μας. Οι γλώσσες τους κράτησαν έτσι μια επαφή πιο στενή με το χαρακτηριστικό ήχο των πραγμάτων που έχουν για ρόλο τους να τον εκφράζουν ή να τον αντικαθιστούν σημασιολογικά.

Πολλές απ' τις λέξεις τους μπορούν ακόμη ν' αναγνωριστούν σαν φωνομιμικά κινήματα ή σαν ονοματοποιίες. Αυτά τα φωνομιμικά κινήματα γίνονται όλο και πιο σπάνια στ' αλγεβρωμένα μας λεξικά. Θα κάναμε γρήγορα έναν κατάλογο. Σε πολλές περιπτώσεις, τα φωνομιμήματα αυτού του καταλόγου θα συμπίπτανε με τα φωνομιμήματα που ακούμε ν' αναηδούν απ' τα χείλη των παιδιών.

(ix)

Ο αυθόρμητος άνθρωπος, ηχώ και καθρέφτης του περιβάλλοντος πραγματικού, καθένα απ' τα όντα το βλέπει και το μιμείται σα μια πράξη, σαν ένα κίνημα που του είναι οικείο, που του είναι «ουσιώδες». Αυτό το ουσιώδες κίνημα, χαρακτηριστικό ενός όντος ζωντανού ή άψυχου, γίνεται, να το πούμε έτσι, το Όνομά του.

Έτσι το παιδί η μίμηση θα το μιμηθεί με το κίνημά του να θηλάζει, θα είναι *αυτό που θηλάζει*: το γέρο θα τον μιμηθεί με το κίνημά του της αστάθειας, θα είναι *το ασταθές*: το ψάρι θα το μιμηθεί με το κίνημα του να κολυμπάει, θα είναι *αυτό που κολυμπάει*. Γι' αυτό είναι που μπορούμε να πούμε ότι το Όνομα είναι η ουσία του πράγματος. Είναι η ουσιώδης του πράξη. [ ]

Ο Αριστοτέλης, μ' ένα είδος ιδιοφυούς ενόρασης, είπε: «Ο Άνθρωπος είναι το πιο μιμητικό απ' όλα τα ζώα και είναι με τη Μίμηση που αποκτά όλες τις γνώσεις» (Ποιητική, IV, 2). [Ο Σκαρτσής δίνει σε υποσημείωση το εξής πρωτότυπο κείμενο: «Τό τε γάρ μιμείσθαι σύμφυτον τοίς ανθρώποις εκ παίδων εστί, καί τούτω διαφέρουσι των άλλων ζώων, ότι μιμητικώτατόν εστί καί τας μαθήσεις ποιείται διά μιμήσεως τας πρώτας καί τω χείρειν τοις μιμήμασι πάσας».]

Με περισσότερη ανθρωπολογική ακρίβεια, εμείς λέμε: ο Άνθρωπος είναι ένα ζώο αλληλοδρασικά μιμητικό. Δηλαδή μόνο ο Άνθρωπος «διανοείται» τις αλληλοδράσεις του πραγματικού. Σ' αυτόν θα έρθουν να παιχτούν οι ευαισθητότητες, οι αισθαντικότητες. Αλλά ο ειδικός χαρακτήρας του ανθρώπου συνίσταται στο ότι διανοείται τις αλληλοδράσεις του πραγματικού. Πρέπει πάντα να ξεκινάμε απ' την αλληλόδραση. Δεν είμαστε στην πραγματικότητα παρά αποδέκτες αλληλοδράσεων. [ ]

Ξεχειλίζοντας απ' τα Μιμήματα, ο μικρός Άνθρωπος γίνεται, με κάποιο τρόπο, όλα τα πράγματα, κι αυτό, έξω από κάθε κοινωνική γλώσσα. Είναι η γάτα που αρπάζει το ποντίκι. Είναι ο ιππότης που μαστιγώνει το άλογό του. Είναι η αμαξοστοιχία που σέρνει τα βαγόνια της. Είναι το αεροπλάνο που διασχίζει τον ουρανό. Είναι πάντα: ένα Ενέργημα-που-ενεργεί-ένα-Ενεργούμενο. Θα παίζει όλα τα πράγματα με τα πράγματα. Θα παίζει όλα τα πράγματα μ' έν' άλλο πράγμα. Πιο καλά ακόμη, θα παίζει όλα τα πράγματα με κανένα πράγμα. Τι το νοιάζει! Τα έχει όλα μέσα του, αφού έχει τα μιμήματα όλων.

(x)

Το μεγάλο λάθος της κλασικής μελέτης της γλώσσας ήταν που σταμάτησε προπαντός στις λέξεις. Αλλά οι λέξεις δεν είναι παρά νεκρά θραύσματα ενός ζωντανού συνόλου. Οι χωρισμένες λέξεις δεν υπάρχουν παρά μόνο στα λεξικά, δε μιλάμε με λέξεις, δε ρυθμοποιούμε με λέξεις, αλλά με πρόταση. Δεν έχουμε να μάθουμε μια γλώσσα με λέξεις, αλλά να παίζουμε προτάσεις. Η λέξη δεν είναι παρά μια φάση του προτασικού κινήματος. [ ]

Χωρίς αμφιβολία, μια λέξη μπορεί να είναι η περίληψη ενός ολόκληρου μηχανισμού αναζητήσεων, όπως *Bergson* και *Διάρκεια*, αλλά λέμε: μια *περίληψη* που εμπεριέχει μια ολόκληρη σειρά υποκειμένων αλληλοδραστικών μιμημάτων.

Οι λέξεις του λεξικού και οι κανόνες της γραμματικής μάς διαστρεβλώνουν απ' την αρχή αρχή τη σύλληψη και το ρυθμό της γλώσσας. Ποτέ η μάνα και το παιδί δε μιλάνε σα γραμματική. Το παιδί μιλάει και ρυθμοποιεί με θαυμαστό τρόπο τη μητρική γλώσσα χωρίς να ξέρει ότι υπάρχουνε ενωτικές παύλες και απόστροφοι. Μιλάει και ρυθμοποιεί με φράση, με προτασικό κίνημα: ο λαΓΟΣ Εφαγε χορΤΑρι / η Γατα τραΓΑνισε το ποΝΤικι. Είναι πάντα το Ενέργημα, η πράξη, το Ενεργούμενο. Το παιδί μ' ολόκληρο το κορμί του δεν κάνει άλλο από το να αναπαίξει τις αλληλοδράσεις και να τις αντανakλά στο στόμα του με μικρές φράσεις, γραμματικά αναλύσιμες σε υποκείμενο, ρήμα, συμπληρωματικούς όρους. Όπως εκείνο το μικρό κοριτσάκι, τριών χρόνων, που φωνάζει μέσα στη χαρά του: «Πρέπει να τραγουδήσω την πεταλούδα!». Και βρίσκει και ρυθμο-μελωδεί, παίζοντας ολόκληρη, αυτό το λεπτό και βαθύ πράγμα: «Η πεταλούδα πετάει μέσα στο φως!». Το παιδί παίζει την πεταλούδα ή η πεταλούδα παίζει το παιδί.

[Αυθεντικότητα στη Γλώσσα= Λαϊκότητα= Φυσικότητα]

<B> (i)

Η φράση είναι ένα ενιαίο, οργανικό μέγεθος, που τέμνεται με μια παύση που είναι κι αυτή οργανική και συνδέει τις φράσεις. Στην ποίηση φράση είναι ο στίχος, που επαναλαμβάνεται, όχι γραμμικά, επαναφέροντας εναλλακτικά τα διάφορα μεγέθη ομοιότροπα οργανωμένα. Στην καθημερινή γλώσσα γίνεται το ίδιο με άνισα μεγέθη. Στον πεζό λογοτεχνικό λόγο η φράση λειτουργεί πολύ ή λίγο όμοια με την καθημερινή γλώσσα και την ποίηση ανάλογα με το βαθμό λαϊκότητας, δηλαδή αυθεντικότητας της γλώσσας. Η επιστημονική και η φιλοσοφική γλώσσα λειτουργεί πιο πολύ γραμμικά, δηλαδή η μια φράση έρχεται μετά την άλλη τείνοντας κάπου και ακολουθώντας κάποιο συμβατικό χρόνο (που δεν υπάρχει στη φυσική, λαϊκή γλώσσα με τον οργανικό χαρακτήρα).

Βασικά Χαρακτηριστικά της Προφορικής Λογοτεχνίας (των Παιδιών, και όχι μόνο)

(ii)

Βασικά χαρακτηριστικά της προφορικής λογοτεχνίας των παιδιών είναι η φυσικότητα, η ολικότητα, η κοινωνικότητα, η μουσικότητα, ο ρυθμός (που οργανώνει έντονα τα οικεία του γλωσσικά στοιχεία), οι οργανικές δομές, τα μικρά μεγέθη, παραλληλισμοί, επαναλήψεις και συσχετισμοί κάθε είδους, η ασημία, η ταύτιση μορφής-περιεχομένου, τα σύμβολα, ο μυθικός και ψυχικός φορτισμός, η μίμηση διαφόρων πολιτισμικών στοιχείων, χρήση ορισμένων κατηγοριών λέξεων διαδοχικά, προτίμηση στις ποιητικότερες μορφές, ζωντάνια της παρουσίασης, μια ιδιαίτερη «φιλοσοφία», σχήματα, ύφος.

[Το Παιδί-η Γλώσσα-η Παιδική Λογοτεχνία]

(iii)

Ενώ το νήπιο μπορεί να εκφράζεται με ανεπαίσθητες σωματικές κινήσεις των μελών του σώματος, εκφράσεις του προσώπου ή των ματιών, κι ενώ ένα μικρό παιδί ζει, δρα και μιλάει με όλη του τη σωματική φύση και την ύπαρξή του, καταλήγει σ' ένα ελεγχόμενο άτομο, που εκφράζεται (χωρίς να εκδηλώνεται άμεσα) μέσα από ένα τυποποιημένο γλωσσικό σύστημα καθοριστικό και της ίδιας του της ζωής.

(iv)

Τα παιδιά μιλάνε και δρουν αξεχώριστα τόσο φυσιολογικά, που και η διάκριση μιλιάς και δράσης γι' αυτά είναι συμβατική. Ζουν με πληρότητα και καθώς μπαίνουν στον τρόπο, στις κοινωνίες και στις κατατάξεις μας, με πολλή δυσκολία παραμερίζουν την ολικότητα της ζωής και της γλώσσας τους. Για τα πολύ μικρά νήπια δεν έχει κανένα νόημα να ξεχωρίζουμε μια ματιά τους απ' το γέλιο ή την κραυγή ή την κίνηση ή και την πλήρη φράση τους, αφού όλ' αυτά είναι μορφές της γλώσσας τους που προκύπτει από την ίδια τους την ύπαρξη και με το μέσο της σωματικότητάς τους.

(v)

Όχι μόνο δεν πρέπει να αποθαρρύνουμε αυτές τις μορφές γλωσσικής δράσης των παιδιών, αλλά πρέπει, αντίθετα, να τις ενθαρρύνουμε, να τις μελετάμε και να ζητάμε απ' τα παιδιά να τις ασκούν μεταξύ τους: δηλαδή, τελικά, να επικοινωνούμε γλωσσικά με τα παιδιά και να τ' αφήνουμε ελεύθερα στη γλωσσική τους συμπεριφορά.

(vi)

Αυτές οι γλωσσικές μορφές αποτελούν μια ολόκληρη Π. Λ. [Παιδική Λογοτεχνία], που μπορούμε να τη χρησιμοποιήσουμε ή όχι στην παιδεία μας, που όμως υπάρχει και δρα στα παιδιά, όσο αυτά ζουν πιο φυσική ζωή, και που, αντίθετα, μειώνεται, όσο τα παιδιά ζουν αστική ζωή. Και βέβαια, έχει πολλές αντίστοιχες μορφές στη λαϊκή λογοτεχνία.

(vii)

Η μόνη λύση είναι η μελέτη της παιδικής γλώσσας, πάντα χωρίς όρους και με την ετοιμότητα αποδοχής κάθε κινδύνου για το παγιωμένο σύστημα γλωσσικών και σχετικών ιδεών. [ ]

Από την ίδια της τη φύση η παιδική γλώσσα δεν μπαίνει στα συμβατικά καλούπια επιστημονικών δεδομένων. [ ]

Η μελέτη της παιδικής γλώσσας είναι προσωπική στις καλύτερες περιπτώσεις. Είναι μια γλώσσα που δύσκολα λέγεται αλλιώς. [ ]

Μπορούμε να σημειώνουμε τις παρατηρήσεις μας για την παιδική γλώσσα, προσέχοντας πάντα να μην τις εξουδετερώνει το καθορισμένο αντιληπτικό μας σύστημα, που μπορεί γ.π. να απορρίπτει σαν ανοησίες λόγια των παιδιών που δεν καταλαβαίνουμε. Αν θυμόμαστε πως τα παιδιά είναι ολόγυμνα μπροστά στο πολιτισμικό μας σύστημα, και μόνο οι αντιδράσεις τους έναντι της κατανόησης ή της αποδοχής του γίνονται ξεχωριστά ενδιαφέρουσες για μας τους ίδιους. Αλλά τα παιδιά λένε και κουβέντες πολύ πιο ενδιαφέρουσες. Γιατί δεν είναι καθόλου ατελείς άνθρωποι, αλλά άνθρωποι κάποιου είδους που ποτέ δεν μπορεί να μιλήσει με τρόπο απόλυτα κατανοητό, γιατί εκείνοι που ακούνε, εμείς, μεταφράζουν στο ιδίωμά τους.

(viii)

Στην πραγματικότητα υπάρχει και λογοτεχνία των παιδιών και λογοτεχνία για τα παιδιά. Η πρώτη ονομάζεται καταχρηστικά «λογοτεχνία», γιατί είναι αυθόρμητη, ελεύθερη και όχι έντεχνη γλώσσα.

(ix)

Η Π. Λ. είναι ένα πολύ δύσκολο είδος, γιατί δε σηκώνει κατασκευές και απάτες, αφού σ' αυτήν όλα πρέπει να είναι απλά. Η σκέψη πως μπορούν να βολευτούν τα πράγματα με πρόχειρες λύσεις, εκτός από ανεδαφική, είναι επικίνδυνη, μικρόψυχη και ολότελα αφύσικη και άσχετη με τα παιδιά και τις υποχρεώσεις μας σ' αυτά.

(x)

Είναι μάλλον απλό να λογαριάσουμε πως τα παιδιά είναι κάτι σαν τον εαυτό μας σε παιδική ηλικία, πως δηλαδή το παιδί είναι μια ηλικία κι όχι ένα είδος ανθρώπου. Μια ηλικία όμως, μια φύση τελικά, πιο κοντά στη φύση, στη ζωή και στα πράγματα από τους τυποποιημένους κι ενταγμένους σε διάφορα συστήματα ενηλίκους, άρα πιο ελεύθερα. Η επαφή μαζί τους είναι αμφίπλευρα παιδευτική, και γι' αυτά και για μας. Γι' αυτά, επειδή πρέπει, έτσι κι αλλιώς, να μπουν σε κάποια συστήματα ζωής, που τα λέμε κοινωνική ζωή —κι έχει την όποια αξία της. Για μας, γιατί, αν δεν επικοινωνήσουμε με τα παιδιά νιώθοντας ή καταλαβαίνοντάς τα, δεν μπορούμε να τους πούμε πραγματικά τίποτα, εκτός αν τα καταπιέσουμε με κάποιο τρόπο. Για να μην το κάνουμε λοιπόν αυτό (που όμως συχνά και σταθερά το κάνουμε), πρέπει να βρούμε μέσα μας τον εαυτό μας παιδί, το δικό μας προσωπικό παιδί, πράγμα που, στ' αλήθεια, σημαίνει να μιλήσουμε με γλωσσική πληρότητα με το παιδί ή τα παιδιά που έχουμε μπροστά μας.

Όλ' αυτά δείχνουν πως οδηγός και ρυθμιστής της μορφής και του τρόπου της Π. Λ., του φορέα και του δημιουργού της πρέπει να είναι τα ίδια τα παιδιά. Με την απλή παρατήρηση λοιπόν της ζωής και του τρόπου των παιδιών θα δούμε πως αυτά μπορούν να μας κατευθύνουν και να μας βοηθήσουν, και στη σωστή συμπεριφορά απέναντί τους ως προς τον τρόπο μετάδοσης της Π. Λ. και στην παραγωγή της. Απ' αυτή τη δεύτερη άποψη μπορεί να διαπιστωθεί μια ολόκληρη παιδική γλώσσα και λογοτεχνία, που έτσι κι αλλιώς υπάρχουν και ασκούνται απ' τα παιδιά.

(xi)

Ο δημιουργός προφορικής Π. Λ. τις πιο πολλές φορές αναπαράγει ή προσαρμόζει παραδοσιακές μορφές και συμπίπτει με το φορέα της Π. Λ. Κι αν ακόμη φαίνεται ή νομίζει πως δημιουργεί εξ αρχής μια γλωσσική μορφή, ένα τραγουδάκι, ας πούμε, ή μια ιστορία, στ' αλήθεια χρησιμοποιεί υπάρχοντα κι ενεργά γλωσσικά στοιχεία, μοτίβα, φόρμουλες ή προσαρμογές τους, πράγμα που οφείλεται ακριβώς στην ενέργεια της γλώσσας, συνειδητά ή ασυνειδητά. Η απομάκρυνση απ' αυτό τον τρόπο γλωσσικής συμπεριφοράς σπάνια έχει κάποια καλά αποτελέσματα.

(xii)

Η καλύτερη περίπτωση δημιουργών είναι εκείνοι που γράφουν Π. Λ. χωρίς να την ξεχωρίζουν και χωρίς καν να την ονομάζουν ή να τη θεωρούν έτσι, αλλά επειδή, μέσα στο άλλο έργο τους, έρχεται φυσιολογικά και αυτό το έργο, σαν αποτέλεσμα γλωσσικής εξέλιξης και συμπεριφοράς. Και είναι χαρακτηριστικό πως τέτοιες περιπτώσεις είναι σπάνιες, όχι γιατί δεν υπάρχει επιθυμία για τέτοιο έργο από αξιόλογους ανθρώπους, αλλά γιατί λείπει η δύναμη γι' αυτό. Και ίσως το πραγματικά ενδιαφέρον δεδομένο, σχετικά μ' αυτό το θέμα, είναι πως το καλό λογοτέχνημα δεν έχει τόσο ξεκάθαρα συμβατικά χαρακτηριστικά, ώστε να κατατάσσεται σε κατηγορίες, όπως η Π. Λ.

Μπορούμε λοιπόν να πούμε πως η χρήση λογοτεχνημάτων σαν παιδικών είναι μια ωραία και πρακτική λύση για την εξασφάλιση ποιότητας.

(xiii)

Η τελική επαφή με το παιδί γίνεται απ' το φορέα της Π. Λ. που μπορεί να είναι άνθρωπος κάθε ποιότητας. [ ] Ιδεώδες θα ήταν βέβαια να μπορούσε ο φορέας της Π. Λ. να συνδυάζει την οικειότητα προς το παιδί με την ικανότητα αναπαραγωγής ή παραγωγής σημαντικών λογοτεχνημάτων, που κι αυτά θα ήταν το πιο καλό να έχουν ουσιαστική λαϊκή ποιότητα και γλώσσα. Αλλά τελικά, βέβαια, φορέας της Π. Λ. μπορεί να είναι οποιοσδήποτε και με οτιδήποτε σαν θέμα του για τα παιδιά.

(xiv)

Ειδική παιδική λογοτεχνία, γραμμένη με γνώση κι αγάπη. Στα τέτοια βιβλία πρέπει να αποφεύγονται ο διδακτισμός, οι ψευδοηθικές παρακελεύσεις, ο σοφός συμβουλευτικός τόνος, ο ρηχός πατριωτισμός και γενικά κάθε τι ψεύτικο και δασκαλίστικο.

(xv)

Η *κυρίως Π. Λ.*, που γράφεται από λογοτέχνες για τα παιδιά, είναι έτσι κι αλλιώς η πιο ενεργή. Ο συνδυασμός τους με το υπόδειγμα της λαϊκής λογοτεχνίας εξασφαλίζει ακόμη πιο πολύ την ποιότητα.

III. Ελάχιστο δείγμα παιδικού λόγου

[Αυθόρμητος διπλασιασμός ήχων]

Θα δούμε να παραμένει ένα άλλο φαινόμενο περίεργο και παρατηρήσιμο σε μας: είναι ο διπλασιασμός του ίδιου χαρακτηριστικού ήχου ή η διαδοχοποίηση δύο ήχων αναλογικά

χαρακτηριστικών. Γ.π., δε θα έχουμε *co* αλλά *coco* (=καρπός του κοκκοφοίνικα). Δε θα πούμε *cri* αλλά *cri cri* (=γρύλος). Θα πούμε, σε μας, *clic clac*, με ενεργητική έκρηξη της δεύτερης συμφωνικής απόχρωσης που έγινε φωνηεντική. Θα το βρούμε αυτό σ' όλες τις γλώσσες του κόσμου με συνεχείς αναλογίες και με ατέλειωτες παραλλαγές. Πραγματικά, αν υπάρχει στον Άνθρωπο αυτή η μιμημο-φωνητική ανάγκη να χαρακτηρίζει, υπάρχει επίσης, και σύγχρονα, η ανάγκη να διπλευρίζει και να ρυθμοποιεί, μαζί με όλες τις ζωντανές, ακτινοβολούμενες κι επάλληλες πολυπλοκότητες που αυτό συνεπιφέρει.

Marcel Jousse (βλ. Σκαρτσή 1989, σ. 372)

Είδαμε ότι στα βασικά χαρακτηριστικά της προφορικής λογοτεχνίας των παιδιών (και όχι μόνο) κατατάσσονται, και κατά τον Σκαρτσή, εκτός από τη φυσικότητα, τη μουσικότητα, το ρυθμό κτλ., και οι παραλληλισμοί, οι επαναλήψεις και οι συσχετισμοί κάθε είδους. Σχετικά με την επανάληψη (ετεροεπανάληψη ή αυτοεπανάληψη) και την επαναδίπλωση στο λόγο των παιδιών της προσχολικής ηλικίας έχει ήδη απαρτιστεί μια αξιόλογη βιβλιογραφία⁴. Σε ό,τι αφορά τα λαϊκά «παιδικά άσματα» ισχύουν οι πολύ σωστές παρατηρήσεις του Μερακλή: «Η παιδική ποίηση της παράδοσης τέρπεται από τους όμοιους ήχους και τρέπεται, άρα, προς αυτούς, ώστε να συναντάμε *ομοηχίες* όχι μόνο στο τέλος των στίχων, αλλά και στο εσωτερικό τους ή στην έκτασή τους όλη. [ ] Τα παιδιά μετατρέπουν συχνά το νόημα σε ήχο, όχι κατ' ανάγκη, όπως γενικά υποστηρίζεται (επειδή, δηλαδή, παρανοούν, δεν κατανοούν, δεν καταλαβαίνουν τις φράσεις που τραγουδούν), αλλά *γιατί τους αρέσει αυτή η μετατροπή, γιατί προτιμούν τον ήχο από το νόημα*»⁵. Τα παραδείγματα (από νανουρίσματα, ταχταρίσματα, κτλ.) πολλά· ιδού ένα-δύο:

<Γ> (i)

*Τα, ρι, ρι, ριρίστε το
και όλοι τραγουδήστε το,
κι όλοι πέστε του να ζει
τον τατά του να χαρεί
και τη μάνα του μαζί.*

(ii)

*Να, να, να, να, να, να, να
μένα μου φέραν προζενιά
το παιδί του βασιλιά
κι απ' του βεζίρη τη σειριά·
τους παρήγγειλα κι εγώ,
κόρη μου δεν έχει καιρό,
το κορίτσι μου το άσπρο
τ' αρρεβόνιασα μ' ένα άστρο.*

Αν επικεντρώσουμε ειδικότερα την προσοχή μας στις επαναδιπλώσεις που παρατηρούνται στον προφορικό λόγο των παιδιών της προσχολικής ηλικίας, οι διαπιστώσεις και τα συμπεράσματα προηγούμενων εργασιών⁶ επαληθεύονται και επιβεβαιώνονται και με βάση τα δεδομένα προσωπικής έρευνας που πραγματοποιήσαμε με τη βοήθεια νηπιαγωγών κατά τη διάρκεια της επιμόρφωσής τους στο Μαράσλειο Διδασκαλείο Δημοτικής Εκπαίδευσης της Αθήνας. Οι νηπιαγωγοί-σπουδάστριες χωρίστηκαν σε δυο ομάδες: την α' ομάδα αποτέλεσαν νηπιαγωγοί-μητέρες που κατέγραψαν στο μαγνητόφωνο συνομιλίες με τα παιδιά τους, ενώ τη β' ομάδα αποτέλεσαν νηπιαγωγοί που κατέγραψαν συνομιλίες τους με παιδάκια του 13^{ου} Νηπιαγωγείου Κορυδαλλού (Αττικής). Τα παιδιά και στις δυο ομάδες είναι ηλικίας 4 έως 5,5 ετών (εκτός από ένα που είναι μόλις 33 μηνών)⁷.

Οι νηπιαγωγοί με τις ερωτήσεις τους προσπαθούν, μεταξύ άλλων, να παροτρύνουν τα παιδιά άλλοτε να περιγράψουν διάφορες σκηνές, άλλοτε να πουν τις εντυπώσεις τους και άλλοτε να αφηγηθούν κάποιο παραμύθι ή την υπόθεση κάποιας ταινίας (κινούμενων σχεδίων, κτλ.) που έτυχε να δουν πρόσφατα. Σταχυολογούμε πρόχειρα ορισμένα παραδείγματα που μαρτυρούν και τη συχνότητα και την ποικιλία των επαναδιπλώσεων, εφάμιλλων, θα

μπορούσα να πω, με τις επαναδιπλώσεις που συναντούμε στο λόγο των ενηλίκων⁸, έστω και αν αυτός ο τελευταίος χρησιμεύει πολλές φορές ως το πρότυπο μίμησης.

Επαναδιπλώσεις εμφατικές: α) διαβαθμιστικές (τον πετάζαμε [τον αετό] **ψηλά-ψηλά** στον ουρανό / και μετά έγινε πάλι αμυγδαλιά **πολύ-πολύ** μεγάλη / είδαν ένα δάκουλα [δράκουλα] **μεγάλο-μεγάλο**, φουσκωτό λιγάκι, κι ήταν μπαλόκι ο δάκουλας / τότες ο κακός λύκος πήγε να πει νερό και **σιγά-σιγά** ο κυνηγός τον έσπωσε [έσπρωξε] μέσα στο ποτάμι του νερού / και μετά πήγανε **κοντά-κοντά** στο τεχοδόμιο [τεχνοδόμιο] οι χελώνες, ανεβήκανε με τον Σπίντεκ [Σπλίντεκ] / είδαμε και ένα μωρό, και βρήκε το ποδήλατό του και γύριζε **γύρω-γύρω** κοντά εκεί στη σούβλα, εκεί στη σούβλα που ήταν ένα ανί [αρνί] — β) κατανεμητικές και διαβαθμιστικές σε συνδυασμό: ανεβήκανε από τη σκάλα **ένας-ένας** [τα γουρουνάκια] και μετά **σιγά-σιγά** σ! σ! σ! τον έσπωσε [έσπρωξε —το ένα από τα γουρουνάκια, τον λύκο μέσα στην καμινάδα] και τότες **κάηκε** ο κακός λύκος / και μετά **ένα-ένα** [τα αβγά για βάψιμο] τα βάζεις **σιγά-σιγά** για να μη βαφτεί τίποτα — γ) αθροιστικές (ιδίως σε αφηγήσεις): και μετά ο κακός λύκος [που του έραψαν την κοιλιά, αφού του έβαλαν μέσα πέτρες] **δίψαγε, δίψαγε** / μια φορά ήταν... είχε... χειμώνες και ο λύκος ο κακός **πεινούσε, πεινούσε**, γι' αυτό... / κάτσανε εκεί, δεν γελάγανε, **κλαίγανε, κλαίγανε**, που το ξεχάσανε [το μωράκι τους] μέσα στο λεφορείο [λεωφορείο] / ο Νικολάκης μας έδωσε κάτι σκοδάκια [σκορδάκια —ενν. στρακαστρούκες, η περιγραφή εδώ αφορά τον πανηγυρισμό της Ανάστασης] και τα πέταγα κάτω και έκανε ένα τσακ και τέμα [τέρμα] αλλά μετά μου τα πήρε η μαμά και ο Νίκος **έριχνε, έριχνε** και του Νίκου τα σκοδάκια του τελειώνανε και μετά μου τελειώσανε και τα δικά μου / της έβαλε τα παπούτσια, την έντυσε, της έβαλε τα σκουλαρίκια, της έβαλε όλα εκεί, **τη χτένιζε, τη χτένιζε** [έχει εξηγήσει προηγουμένως ότι το κοριτσάκι είχε μακριά μαλλιά] / ανέβηκε πάνω στο τεχοδόμιο και αρχίζανε **να πατάνε, να πατάνε** και τότες κατεβήκανε, και τότες το τεχοδόμιο κατέβηκε κάτω και καήκανε — δ) αθροιστικές και διαβαθμιστικές σε συνδυασμό: **φύτωσε** [τρ] μια αμυγδαλιά **μεγάλη-μεγάλη, φούσκωνε, φούσκωνε** και έφτασε μέχρι [χρ] τον ουρανό / έγινε πάλι αμυγδαλιά **πολύ-πολύ** μεγάλη και **την τώγανε** [τρ], **την τώγανε, την τώγανε, την τώγανε, την τώγανε** — ε) επιτατικές: το βρήκανε το γιαμάντι [δια-], λέει: το **βρήκα! Βρήκα!** / [Όλγα:] μαμά το κολιεδάκι το 'χω ετοιμάσει, πού είναι; πού το 'χω; [Μητέρα:] για ποιον το έφτιαξες; [Ο:] για σένα. [Μ:] Τι έφτιαξες; [Ο:] **κολιέ, κολιέ** / το σπίτι έχει δέκα παράθυρα και εκατό πότες [ρτ]... και **μπέντε** [πέντε] **πότες, μπέντε πότες, πότες... τα 'χω χάσει, τα 'χω χάσει...** δεν μπορώ να πω άλλα μαμά [επεξήγηση μητέρας: «εκείνη την ημέρα πράγματι την πίεσα και είπε πολλά και κάπου κουράστηκε»].

Επαναλήψεις / επαναδιπλώσεις μη εμφατικές: και τότες η Λίλη πήγε, ο Σάκης είπε, θα σε πείραζε να πας λίγο μέσα στην κουζίνα... και μετά μιλήσανε με την αδελφή [ρφ] του μια ώρα και μετά... μετά φύγανε / **η Χιονάτη ήταν άρρωστη μια φορά... η Χιονάτη μια φορά ήταν άρρωστη** και πήγε στο γιατό [τρ] / **Η Χιονάτη... είναι μια βασίλισσα και άνθρωπος** [νθρ] **και... και... ο... ο... ο...** [δεν θυμάται, διακόπτει την αφήγηση].

Σημειώσεις

1. Βλ. Νάκα 1985, κεφ. 2: «Λαϊκή γλώσσα και δημοτικό τραγούδι». Πβ. και Μερακλή 1985, κεφ. 1: «Ποιητικότητα του λαϊκού λόγου».
2. Δες Σκαρτσή 1989, σσ. 300-408, και Σκαρτσή 1996, *passim*.
3. Σκαρτσής 1990, σσ. 10-73.
4. Βλ. Νάκα 1995 για ορισμένους τίτλους.
5. Μερακλής 1980 [=1993, σσ. 239 και 245].
6. Δες Νάκα 1995 και σε εκτύπωση.
7. Την α' ομάδα αποτέλεσαν οι κυρίες Μαρία Κουτή και Πολύμνια Χατζηπαναγιώτου, που συνομιλούν με τα παιδάκια Σάββα, Όλγα και Κωνσταντίνο, και τη β' ομάδα αποτέλεσαν οι κυρίες Ελένη Βασιλείου και Ιωάννα Πανορίου, που συνομιλούν με τα παιδάκια Γιάννη, Κούλα, Νατάσα, Λαμπρινή, Γιώργο, Σταύρο, Τάσο, Χριστίνα, Δήμητρα, Κωνσταντίνο, Καλλιάννα και Παντελή. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε τους μήνες Μάρτιο και Απρίλιο του 1995.
8. Βλ. Νάκα σε εκτύπωση.

Βιβλιογραφία

- Μερακλής, Μιχάλης Γ. 1980. «Τα παιδικά τραγούδια και η σημασία του ήχου», *Επιθεώρηση Παιδικής Λογοτεχνίας*, 1980, σσ. 12-7 [= Μ. Γ. Μερακλής, *Έντεχνος Λαϊκός Λόγος*, 1993: Καρδαμίτσα, σσ. 239-46].
- Μερακλής, Μιχάλης Γ. 1985. *Πέντε Λογογραφικά Δοκίμια για τη Γλώσσα*, Φιλιππότης, 78 σσ.

- Νάκας, Θανάσης. 1985. *Γλωσσοφιλολογικά*, [Α'], Κάλβος, 224 σσ.
- Νάκας, Θανάσης. ²1991. *Γλωσσοφιλολογικά*, Β', Σμίλη, 350 σσ.
- Νάκας, Θανάσης. 1995. «Σχετικά μ' ορισμένες περιπτώσεις αυτοεπανάληψης στο λόγο των παιδιών προσχολικής ηλικίας». Στο: *Proceedings of 2nd International Conference of Greek Linguistics (22-24 September 1995)*, University of Salzburg.
- Νάκας, Θανάσης. [Σε εκτύπωση]. «Λεξική και φραστική επανάληψη / επαναδίπλωση». Στο: Ακαδημία Αθηνών, Λεξικογραφικών Δελτίων, τόμ. Κ' (1996).
- Σκαρτσής, Σωκράτης. 1985. «Γλωσσική αγωγή με το δημοτικό τραγούδι». Στο: *Πρακτικά Τέταρτου Συμποσίου Ποίησης / Αφιέρωμα στο Δημοτικό Τραγούδι (Πανεπιστήμιο Πατρών 6-8 Ιουλίου 1984)*, σσ. 135-84.
- Σκαρτσής, Σωκράτης. (επιμ.). 1987. *Το Δημοτικό Τραγούδι (Ανθολογία)*, Καστανιώτης, 360 σσ.
- Σκαρτσής, Σωκράτης. 1989. *Εισαγωγή στη Μελέτη των Στοιχείων της Νέας Ελληνικής Γλώσσας (Β. Κείμενα και Μελέτες)*, τόμος Β', Αχαϊκές Εκδόσεις, 431 σσ.
- Σκαρτσής, Σωκράτης. 1990. *Εισαγωγή στην Παιδική Λογοτεχνία (Α. Θεωρία. Β. Κείμενα)*, Αχαϊκές Εκδόσεις, 193 σσ.
- Σκαρτσής, Σωκράτης. 1994α. *Εισαγωγή στη Λαϊκή Λογοτεχνία*, Ελληνικά Γράμματα, 126 σσ.
- Σκαρτσής, Σωκράτης. 1994β. *Η Επωδή*, Ελληνικά Γράμματα, 201 σσ.
- Σκαρτσής, Σωκράτης. 1994γ. *Το αίνιγμα*, Ελληνικά Γράμματα, 170 σσ.
- Σκαρτσής, Σωκράτης. 1996. *Το Σώμα της Γλώσσας (Ο Marcel Jousse και η Παράδοση της Οργανικής Γλώσσας)*, Ελληνικά Γράμματα, 566 σσ.

Αφιέρωμα περ. *Μανδραγόρας*, αρ. 12-13, Αθήνα 1996

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΣΚΑΡΤΣΗΣ, ΜΥΣΤΗΣ ΚΑΙ ΠΟΙΗΤΗΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Πώς είναι δυνατόν να στριμώξει κανείς σε μια σύντομη ομιλία το ζετύλιγμα μιας ζωής (μιας ζωής που κύλησε σχεδόν αποκλειστικά στην Πάτρα), το ζετύλιγμα της ζωής ενός ανθρώπου που τη γέμισε με λίγα πράγματα, αλλά σε πολύ μεγάλη δόση. Μιλώ για τις λίγες αλλά σταθερές αγάπες του Σωκράτη Σκαρτσή, τα αναλώματα του βίου του, που, αν λογαριάζω καλά, συνονίζονται στα εξής:

α) στην ερωτική αγάπη για τη Λαλώ, ποιητική του Ηγερία αλλά και κατά κόσμον σύζυγο και μητέρα των παιδιών του·

β) «στη ζωή και την παιδεία με τα παιδιά του», για να δανειστώ τις δικές του λέξεις με τις οποίες αναφέρομαι και εννοώ·

-απ' τη μια μεριά, τα φυσικά τέκνα: την Ξένη (που μια αναπόφευκτη όσμωση τής κληροδοτεί και την πληγή της ποίησης), έπειτα τον Λάμπρο, και τη Στεφανία·

-από την άλλη, τα πνευματικά τέκνα, τους εκατοντάδες μαθητές τού φιλόλογου γυμνασιακού καθηγητή Σωκράτη Σκαρτσή, και κατόπιν τους φοιτητές του πανεπιστημιακού δασκάλου Σωκράτη Σκαρτσή·

-εδώ θα πρέπει να συνυπολογίσουμε και τους μαθητές της ποιητικής Σχολής του Σωκράτη Σκαρτσή, όσους δηλαδή ομολογούν ή θεωρούν τους εαυτούς τους μαθητές "εν ποιήσει", επηρεασμένους σε κάποιο βαθμό από τον τρόπο που αντιλαμβάνεται την ποίηση ο Σωκράτης Σκαρτσής (αλλά σ' αυτούς τους τελευταίους θα επανέλθουμε πιο κάτω).

γ) στην άλλη σταθερή αγάπη / εμμονή διά βίου του Σωκράτη Σκαρτσή, τη μελέτη της φυσικής λαλιάς και του έμφυτου ρυθμού της γλώσσας·

δ) στην άλλη μεγάλη αγάπη του, την έμμονη ενασχόληση με τα δημιουργήματα του λαϊκού λόγου·

ε) και, τέλος, στο αδιάκοπο νερό -αχθοφορία ζωής (παραλίγο να πω: σταυροφορία)- που κουβάλησε και ρίχνει ακόμη στο μύλο της ποίησης, αλλά και στην προώθηση της ποίησης.

Ποιο είναι το αποτέλεσμα όλων αυτών:

Πάνω από τριάντα έξι (εάν μετρώ καλά, χωρίς να υπολογίσω τις ανθολογήσεις) ποιητικά βιβλία, όπου περιλαμβάνονται τα ποιήματα του Σωκράτη Σκαρτσή.

Σ' αυτά θα πρέπει να προσθέσουμε τις ποιητικές ανθολογίες που εξεπόνησε και επιμελήθηκε ο τιμώμενος ποιητής και εξέδωσαν διάφοροι εκδοτικοί οίκοι (μετρώ, εάν μετρώ καλά, οκτώ διαφορετικούς τίτλους, εκ των οποίων ένας αντιστοιχεί σε μια δίτομη ποιητική Ανθολογία, και ένας άλλος σε μιαν εννεάτομη ποιητική Ανθολογία που ξεκινάει από τα

Βυζαντινά Χρόνια και καταλήγει στον Κωνσταντίνο Χατζόπουλο. - Και πάλι, δεν συνυπολόγισα τις επ' ευκαιρία ανθολογήσεις που ετοίμαζε και διένεμε ο τιμώμενος στους συμμετέχοντες στα Ποιητικά Συμπόσια της Πάτρας και είχαν σχέση με την εκάστοτε θεματική του Συμποσίου.

Ως φυσική συνέχεια ή προέκταση όλης της προηγούμενης πνευματικής παραγωγής που έχει σχέση με την ποίηση, θα πρέπει να θεωρήσουμε και τη μετάφραση της ποίησης. Ο Σωκράτης Σκαρτσής μεταφράζει αρχαίους Έλληνες ποιητές (λ.χ. τον Αλκαίο και τον Ησίοδο κ.ά. συγγραφείς), καθώς και ποίηση (κ.ά. κείμενα) των λαών της Ανατολής και της Άπω Ανατολής, αλλά και του Νέου Κόσμου και της Αφρικής (αναφέρω στην τύχη: *Τραγούδια της Πολυνησίας, Ινδιάνικα Τραγούδια, Αφρικάνικα Τραγούδια, Αβέστα, Καλεβάλα, Ουπανισάδες, Κείμενα της Εγγύς Ανατολής, Κινέζοι Ποιητές, Σύγχρονοι Αμερικανοί Ποιητές* κ.ο.κ. - σαράντα τέσσερις ξεχωριστοί τίτλοι. Ορισμένες από τις μεταφράσεις γίνονται με τη συνεργασία και άλλων άξιων μεταφραστών. Τις μεταφράσεις εκδίδουν (ή επανεκδίδουν) ο “Καστανιώτης” (κυρίως), ο “Κάκτος”, ο “Γκοβόστης” και άλλοι εκδοτικοί οίκοι.

Ακολουθούν δεκατέσσερα βιβλία στα οποία περιέχονται τα πεζά, η λογοτεχνική παραγωγή του Σωκράτη Σκαρτσή σε πεζό λόγο.²⁺

Στη συγγραφική παραγωγή του Σωκράτη Σκαρτσή περιλαμβάνονται, εκτός των άλλων, δοκίμια και επιστημονικές μελέτες - μετρώ εδώ είκοσι οκτώ χωριστούς τίτλους, δηλαδή αυτοτελείς εκδόσεις / βιβλία, εκ των οποίων τα περισσότερα, τα δεκαπέντε, ασχολούνται με τη μελέτη της λαϊκής γλώσσας (ενίοτε της φυσιολογίας της γλώσσας), άλλα πέντε από αυτά με το Δημοτικό Τραγούδι και με τη δυναμική του δεκαπεντασύλλαβου, και τα υπόλοιπα με ζητήματα ερμηνείας και ανάλυσης της ποίησης.

Την αποθησαυρισμένη γνώση και εμπειρία από όλη αυτή την ειδική ενασχόληση εξακτινώνει, κατά κάποιο τρόπο, προς την κοινωνία, προς το ευρύτερο κοινωνικό του περιβάλλον, με τα άρθρα, τις επιφυλλίδες ή τα χρονογραφήματα που δημοσιεύει ο Σωκράτης Σκαρτσής στον τοπικό και τον αθηναϊκό ημερήσιο Τύπο.

Εξάλλου, για θέματα που ενδιαφέρουν γενικότερα τη λογοτεχνία (και τη γλώσσα) συνεργάζεται με όλα σχεδόν τα γνωστά περιοδικά των Αθηνών και με μερικά της επαρχίας. Ακόμη περισσότερο, θα πρέπει να υπογραμμιστεί και να υπερτονιστεί η συμβολή του τιμώμενου ποιητή και πνευματικού ανθρώπου στα λογοτεχνικά δρώμενα της χώρας με την έκδοση περιοδικών που επιχειρεί ο ίδιος (κάποτε με τη συνεργασία και άλλων γνωστών πνευματικών ανθρώπων - έκδοση που επιχειρεί και που τη συνεχίζει, κάποτε, ο ίδιος, επιμόνως, παρά τις αντίξοες συνθήκες και παρά τα κάποια διαλείμματα). Μιλώ για την έκδοση των εξής περιοδικών (από το σύνολο των εννέα αναφέρω τα εξής επτά): Όστρακο (α και β περίοδος), Υδρία (54 τεύχη από το 1973 ως το 1985), Μικρή Υδρία, Παρουσίαση, Ρυθμός, Μαϊάνδρος και Ανθρωποθεωρία (για την ειδικότερη συμβολή του Σωκράτη Σκαρτσή με την έκδοση αυτών των περιοδικών, θα ξαναμιλήσουμε πιο κάτω).

Δεν θα πρέπει να ξεχνούμε και τον πνευματικό μόχθο του Σωκράτη Σκαρτσή σε ό,τι αφορά τη φροντίδα και την επιμέλεια των ποικίλων εκδόσεων του Πανεπιστημίου Πατρών.

* * *

Δικαιολογημένα θα αναρωτηθεί κανείς ποιος ο λόγος να κουράζω με αυτού του είδους τη στεγνή αριθμητική ή την ανούσια απαρίθμηση. Εξηγούμαι: τη θεωρώ απαραίτητη προϋπόθεση, προκειμένου να κάνει κανείς την ουσιαστική και δίκαιη αποτίμηση της πνευματικής προσφοράς ενός πολυτάλαντου ανθρώπου, πολυάσχολου και πολυπράγμονος περί τα λογοτεχνικά. Και ζητώ τη συγκατάθεση και τη συμπάθειά σας, μια και την αποτίμηση αυτή δεν θα την κάνω εγώ, από τη δική μου οπτική γωνία, του γλωσσολόγου που ενδιαφέρεται βαθύτατα για το πώς λειτουργεί η γλώσσα στα λογοτεχνικά κείμενα - ή, εν πάση περιπτώσει, θα επιχειρήσω τη δύσκολη αποτίμηση στο βαθμό και την έκταση που το έργο του Σωκράτη Σκαρτσή σχετίζεται με τα δικά μου ενδιαφέροντα. Σε ό,τι αφορά τις άλλες πλευρές ή πτυχές του πολυσχιδούς αυτού έργου, θα αναθέσω την αποτίμησή τους σε άλλους, αρμοδιότερους από μενα - θέλω να πω, θα παραθέσω τη γνώμη τους, έτσι ώστε να σχηματίσει ο καθένας μια συνολικότερη εικόνα.

Αρχίζω με την ποίηση.

Σε ό,τι αφορά το συνολικό ποιητικό έργο του Σωκράτη Σκαρτσή, «θα πρέπει να το δούμε» επισημαίνει η Λύντια Στεφάνου (και το προσυπογράφω ανεπιφύλακτα) «ως ένα αδιαίρετο μακρύ ποίημα που συντάσσεται σε μυθική διάσταση, σε χρόνο έξω από τον καθιερωμένο ως ιστορικό. Από το ξεκίνημά του μέχρι σήμερα ο Σωκράτης Σκαρτσής γράφει ένα πάντα ποίημα. Παρόλο που τα κείμενα χωρίζονται σε βιβλία και σε ευρύτερες ή μικρότερες ενότητες, το κάθε τι δένει με κάτι άλλο κι όλα μαζί με το σύνολο». [Αυτό το συνομολογούν και άλλοι κριτικοί που ασχολήθηκαν με την ποίηση του Σωκράτη Σκαρτσή] «[ ] Πρέπει [βέβαια] να τονιστεί ότι ο Σκαρτσής δεν χρησιμοποιεί την ποίηση για να εκφράσει ένα υπερτροφικό “εγώ”, δεν γράφει για να ξεφορτωθεί στιγμιαία ή χρόνια υποκειμενικά βάρη, μετακυλιώντας δηλαδή τους εφιάλτες του στην πλάτη του αναγνώστη [ ] και, ακόμη [είναι πάντοτε τα λόγια της Λύντιας Στεφάνου], ο Σκαρτσής δεν γράφει για να θαυμάζεται σαν επιδέξιος ταχυδακτυλουργός των λέξεων ή για να εξασφαλίσει προνόμια ευνοούμενου γελωτοποιού σε αυλές εποχιακών μεγιστάνων. Μακριά από τέτοιες προοπτικές, αυτό που βλέπουμε να βεβαιώνεται μέσα από τους στίχους, φέρνει στο νου την έννοια του “χρέους”, όπως το είχε αντιληφθεί ο Σολωμός στην αυγή της νεότερης ποίησής μας, φέρνει στο νου τα “διαιώνια της ποίησης ερωτήματα”, όπως τα ονόμαζε ο Σικελιανός, ή -ακόμα- την εικόνα του ποιητή-τελεστή της πρωτόγονης κοινότητας που αναλαμβάνει να δει και να πει τι συμβαίνει ανάμεσα στον άνθρωπο και τον κόσμο».

Η ποίηση του Σκαρτσή αξιολογείται, σε ό,τι αφορά τα θεματικά της στοιχεία, ως φυσιοκρατική και αρχετυπική, ενώ σε ό,τι αφορά τα εκφραστικά της στοιχεία, ως γλωσσολαλική, στην προσπάθειά της να αναδείξει ή να μιμηθεί τη μουσικότητα και τους ρυθμούς της φυσικής γλώσσας.

«Κόσμος», «λόγος», «έρωτας» -όπου ο έρωτας πραγματώνεται συχνά με την ειδή μιας συγκεκριμένης γυναίκας, της «Λαλώς»- συνιστούν το βασικό τρίπτυχο. Η αντίληψη του κόσμου είναι, όπως είπαμε, φυσιοκρατική. «Ο περίπου ιερός χώρος -στη διάθλαση της ποίησης του Σκαρτσή [παρατηρεί εύστοχα ο Μιχάλης Μερακλής]- είναι το φυσικό περιβάλλον, η φύση. Η διακοσμητική, η εικονογράφηση του χώρου [αυτού] είναι τα ίδια τα φυσικά στοιχεία: το νερό, η θάλασσα, ο αφρός, τα κύματα, ο ουρανός, το φως, τα χρώματα, το χόμα, τα βουνά, τα λουλούδια, τα δέντρα, τα πουλιά, ο άνεμος. Όλα αυτά, έτσι γενικά, σχεδόν αφηρημένα, ιδανικά ή ονειρικά ή κάποτε και σαν παραμυθένια. [ ] [Φυσικά, υπάρχουν και οι διακειμενικές, φιλολογικές ή φιλοσοφικές, προεκτάσεις:] «Ο Σκαρτσής δεν έπαψε ποτέ ν’ αγαπάει -και να μελετάει- αρχαία ελληνική ποίηση και δημοτικό τραγούδι. Και Σολωμό. Και ανατολική ποίηση. Δηλαδή, γενικά, [ ] πρότυπα ποίησης τα οποία, παρά τη βαθύτερη λυρική ελευθερία τους, δεν υπερέβησαν το μέτρο. Δεν θυμάμαι να άκουσα ποτέ το φίλο Σκαρτσή [εξομολογείται ο Μερακλής] να μιλάει για τη συγκίνηση που του χάρισε ένας υπερρεαλιστής ποιητής [ ]. Ενώ δεν απέκλειε, διόλου βέβαια, τον “υπερρεαλισμό” της ποίησης που αγαπ[ούσε]- φτάνοντας [μάλιστα] να ερωτευτεί [ακόμα] και τα λαϊκά ανιγμάτα ή τις επωδές».

Ήδη από το 1976, ο Αντρέας Μπελεζίνης μιλώντας για τον Σωκράτη Σκαρτσή είχε πρώτος επισημάνει ότι «μιλώντας Ελληνικά και μαθητεύοντας σ’ αυτή τη χώρα “ανάμεσα βουνά και θάλασσα”, θέλοντας και μη [βρέθηκε] μπροστά στον Όμηρο και τον Πίνδαρο, στο βυζαντινό μέλος και το Ρωμανό, στο δημοτικό τραγούδι και το Σολωμό και σ’ ό,τι άξιο ύστερ’ απ’ αυτόν· και σ’ ό,τι βαθύ πριν απ’ όλα αυτά, πριν και από τον Ηράκλειτο. [ ] Καθώς ο Σωκράτης Σκαρτσής ασκείται σ’ όλα αυτά, εκπληρώνει κιόλας έναν προορισμό, να πει, να μιλήσει και να πράξει αυθεντικά για τη γόνιμη επαφή, τομή καλλίτερα, του ελληνικού και του ανατολικού πνεύματος, τομή που μόνο μέσα στη γλώσσα μπορεί να τελεστεί».

Παραθέτω, τώρα, το προοίμιο της ποιητικής συλλογής του Σκαρτσή με τον τίτλο *Μέλι στο Νερό, σήμερα*:

*Δε ζητω τιποτα,
μοναχα να τελειωσουν τα δαχτυλα μου στο φως
κι ενα κομπο νερο για να μεινω·
δε ζητω τιποτα,
μονο μια θεση κι ενα τοπο να σταθω
για να μεινω στον κοσμο*

*α περπατώ πάνω στο χώμα κοντά στα νερά·
δε ζητώ τιποτα,
ν' αγγίζω μοναχα τον κοσμο με δικα μου δαχτυλα
κι ουτε κοκκο χωμα δεν παιρνω
δε χανω σταγονα νερο·
δε ζητώ τιποτα,
μοναχα το χρυσο προσωπο το μοναχικο πουλι
και να τελειωσει η μοναξια μου στο φως
μοναχα την ανασα μου εξω απ' τον κοσμο
κι ολο τον ερωτα της καρδιας μου
μοναχα την αληθεια πως ειμαι,
η αληθεια ειναι νικη,
μοναχα να νικησω.*

Το παρέθεσα ως ελάχιστο δείγμα του τρόπου με τον οποίο οι υπαρξιακές αναζητήσεις, ο υπαρξιακός στοχασμός του ποιητή συνυφάνεται με μια χαρακτηριστική φραστική και λεκτική επαναληπτικότητα (που επιμερίζεται σε πολλαπλά επαναληπτικά σχήματα: επαναφορές, επαναστροφές, ετυμολογικά σχήματα κ.ο.κ.), μια επαναληπτικότητα που σχετίζεται άμεσα με τη μουσικότητα της ποίησης αυτής. Εξάλλου, μια ποίηση όπου επανέρχονται διαρκώς στίχοι όπως-

*Κι ετσι πια βλεπω το νερο στον ηλιο / και νερο τον ηλιο στο ποτηρι / κι ετσι πινω το νερο / με
τα ματια ολο θαλασσα / ολο φως υγρο αστραφτερα*

ή

*Κιρκη και Βασιλικουλα μυρουδια της λαμψης / λυγερη τρυφεραδα / με την κουπα παντα στο χειρι
/ μ' ολα τα οστρακα στα ματια / να γυαλοκοπανε, κοριτσακι μου / γυναικα μου, λαλω σου, Λαλω*

ή

Γελαει λαμπει λαλαει / μιλαει / ανασα νους ουσια / αθανασια

Μια τέτοια ποίηση, για να θυμηθώ τη “Μουσική των νερών” του Χαίντελ, μου δίνει ακριβώς την εντύπωση ότι ο Σκαρτσής έγραψε, με το μέσον της γλώσσας, μια “Μουσική των Νερών” ή (αν λάβουμε υπόψη μας ότι στις παρηχήσεις υπερισχύουν τα υγρά σύμφωνα) μια “Μουσική των Υγρών”, με όλες τις σημασίες του υγρός). «Όταν λέω πως υπερισχύουν [στα ποιήματα] οι υγροί ήχοι δεν εννοώ κάτι φιλολογικά στατιστικό και αποδείξιμο [παρατηρούσε και ο μακαριστός Μάριος Μαρκίδης]: εννοώ πως δίνουν αυτό που λέμε στο τραγούδι γλυκύτητα και τόνο».

Φυσικά, μια τέτοια ικανότητα για ποιητή μαρτυρεί -όπως ομολογούν όλοι οι κριτικοί αλλά και οι επαρκείς αναγνώστες της ποίησης του Σωκράτη Σκαρτσή- μια βαθιά γνώση της φυσιολογίας της γλώσσας, αλλά και ένα ασκημένο κριτήριο στη χρήση της. Μεγάλο όφελος, προς αυτήν την κατεύθυνση, αποκόμισε από τη μακρόχρονη ενασχόλησή του με τα κείμενα κυρίως της λαϊκής προφορικής λογοτεχνίας, ποιητικά ή πεζά.

Επειδή περισσότερο γνωστές είναι οι μελέτες του που αφορούν τη Δημοτική Ποίηση / το Δημοτικό Τραγούδι και τον δεκαπεντασύλλαβο στίχο, θα ήθελα, από την πλευρά μου, να εξάρω τη συμβολή του τιμωμένου στη συλλογή πρωτογενούς υλικού, και εν συνεχεία στη μελέτη: [α] του λαϊκού αινίγματος· [β] της λαϊκής επωδής (πρόκειται για τα λαϊκά ξόρκια και τις γητειές)· και [γ] της λαϊκής παροιμίας. Ο Νέστορας των Ελλήνων λαογράφων, ο καθηγητής Δημήτρης Λουκάτος, αποδίδοντας εύσημα στον Σκαρτσή για την κυκλοφορία των 3 αυτών συλλογών-μελετών, σε χωριστά βιβλία, παρατηρεί ότι ο συγγραφέας σχολιάζει όχι μόνο τη «γλωσσική πνευματικότητα» του αινίγματος ή τη «δεισιδαιμονική ρητορικότητα» της επωδής, αλλά αναδεικνύει και την «ποιητικότητά» τους, «εφιστά την προσοχή του αναγνώστη και στη γοητεία της λαϊκής γλώσσας και των ρυθμών [της]».

Εδώ θέλω να εξομολογηθώ και μια μεγάλη προσωπική οφειλή στο μόχθο αυτού του επίμονου «γλωσσικού αποθησαυριστή» (μιλάω για πρωτογενές υλικό που είναι, χάρη στα βιβλία του Σκαρτσή, εύκολα διαθέσιμο και σε αφθονία - ένα υλικό που, διαφορετικά, για να το βρεις συγκεντρωμένο, θα απαιτούνταν επανειλημμένες επισκέψεις λ.χ. στο ΚΕΕΛ της Ακαδημίας Αθηνών, για να περιοριστώ σε ένα παράδειγμα). Καθώς τον τελευταίο καιρό μ' απασχολεί μια σε βάθος διερεύνηση των επαναληπτικών σχημάτων στη γλώσσα (όπως αυτά που υπαινίχθηκα πιο πάνω: επαναφορές, επιφορές, αναδιπλώσεις, επαναστροφές κ.ο.κ.) βρήκα στις συλλογές του Σκαρτσή, όχι απλώς και άλλα παραδείγματα για τις υποκατηγορίες ή τις υποπεριπτώσεις των σχημάτων που είχα ήδη διακρίνει, αλλά επισημάνει και καινούργιες (ή άγνωστες σε μένα) πτυχές του κάθε θέματος - για μια τέτοια πολύτιμη βοήθεια μιλάω.

Στις αντιλήψεις του για τη φυσιολογία και την ανθρωπολογία της γλώσσας είναι γνωστό ότι ο τιμώμενος εμπνέεται από το (γλωσσολογικά ιδιότυπο αλλά πλούσιο σε πρωτότυπες συλλήψεις) έργο του Γάλλου Marcel Jousse - άλλωστε, ο Σκαρτσής είναι αυτός που το κάνει γνωστό στο ελληνικό κοινό. Μεταξύ άλλων, είναι κοινός ο τρόπος που αντιλαμβάνονται την αυθεντικότητα και τη φυσικότητα της γλώσσας, την οποία εντοπίζουν σε πρωτόγονους λαούς, ενώ επισημαίνουν και τις ομοιότητες που εμφανίζει η γλώσσα αυτών των λαών με τον παιδικό λόγο, γενικά. Σε ό,τι αφορά τον Σκαρτσή, μπορεί κανείς να παρακολουθήσει την ανάπτυξη αυτών των απόψεων, και σε άλλα του δοκίμια, αλλά και στις πανεπιστημιακές του παραδόσεις που δημοσιεύει κατά καιρούς, λ.χ. Εισαγωγή στη Λαϊκή Λογοτεχνία ή Εισαγωγή στην Παιδική Λογοτεχνία κ.ο.κ.

Απομονώνω ένα ελάχιστο απόσπασμα του Jousse, σχετικά με τη «σωματικότητα» της γλώσσας. Γράφει:

«Η γλώσσα είναι, στην πραγματικότητα, η έκφραση ολόκληρου του όντος. Η επεξεργασία της γίνεται με τη σωματική ενδοαποδοχή των χαρακτηριστικών κινήματων του σύμπαντος. Για να την ξεχωρίσουμε καλά, ας την ονομάσουμε “Σωματισμό”. Επεκτείνεται στον ακαταρίθμητο κινηματισμό των χειρών που γίνονται έτσι όλο και πιο πλαστικά και διαμορφωτικά. Αυτός είναι ο “χειρισμός”. Τέλος μεταφέρεται αργά, χωρίς μ' αυτό να χάσει το μιμημολογικό της χαρακτήρα, στους λαρυγγοστοματικούς μυς. Αυτή είναι η “Γλώσσα”. Αυτή η ανθρωπολογική ανακάλυψη έριξε ένα μεγάλο φως στον εκφραστικό μηχανισμό του ανθρώπου».

Οι απόψεις αυτές απηχούνται στον τρόπο με τον οποίο ο Σκαρτσής τώρα μιλάει για την παιδική γλώσσα - απομονώνω, πάλι, ένα ελάχιστο δείγμα:

«Τα παιδιά μιλάνε και δρουν αξεχώριστα τόσο φυσιολογικά, που και η διάκριση μιλιάς και δράσης γι' αυτά είναι συμβατική. Ζουν με πληρότητα και καθώς μπαίνουν στον τρόπο, στις κοινωνίες και στις κατατάξεις μας, με πολλή δυσκολία παραμερίζουν την ολικότητα της ζωής και της γλώσσας τους. Για τα πολύ μικρά νήπια δεν έχει κανένα νόημα να ξεχωρίζουμε μια ματιά τους απ' το γέλιο ή την κραυγή ή την κίνηση ή και την πλήρη φράση τους, αφού ολ' αυτά είναι μορφές της γλώσσας τους που προκύπτει από την ίδια τους την ύπαρξη και με το μέσο της σωματικότητάς τους».

Στις αντιλήψεις του για τη φυσιολογία και την ανθρωπολογία της γλώσσας ο τιμώμενος ποιητής έγινε πλουσιότερος και από την επαφή του με τα κείμενα άλλων λαών, τα οποία μετέφρασε. Στις μεταφραστικές του δοκιμές περιλαμβάνονται και οι νεοελληνικές αποδόσεις έργων της αρχαιοελληνικής γραμματείας. Και στις δύο περιπτώσεις, ο τιμώμενος συγγραφέας κέρδισε τα εύσημα των ειδικών. Ο Στέφανος Ροζάνης, που είχε τολμήσει ένα ανάλογο εγχείρημα, γράφει σχετικά: «Το γεγονός που προκαλεί την έκπληξη είναι πώς [ ] ένας άνθρωπος, οσοδήποτε έμπειρος και ευαίσθητος στην ποιητική καταγραφή, αναλαμβάνει με σθένος να αναπληρώσει την έλλειψη τόσων ειδικών, και να παρουσιάσει στη γλώσσα μας κείμενα τα οποία, πέραν του αισθητικού τους κάλλους, αποτελούν και το αναγκαίο υπόβαθρο προκειμένου να μελετηθούν οι δομικές αρχές της λογοτεχνίας. Και δεν είναι μόνον το πνευματικό σθένος και η αγάπη προς αυτές τις αρχετυπικές μορφές της ανθρωπίνης

έκφρασης, αλλά και προπαντός η επιτυχής διεκπεραίωση του εγχειρήματος που σημασιοδοτεί το φιλολογικό και εκδοτικό γεγονός ως πολύτιμη εργασία αναφοράς».

«Ο Σωκράτης Σκαρτσής είναι πρωτογενώς δημιουργός και όταν μεταφράζει», συμπληρώνει και ο εκδότης των Αρχαίων Ελλήνων Συγγραφέων Οδυσσέας Χατζόπουλος, διευθυντής των εκδόσεων Κάκτος.

* * *

Περνώ, προτού κλείσω, σε μιαν αναφορά στις σχέσεις του Σωκράτη Σκαρτσή με την πόλη του, την Πάτρα. Είχε και έχει το ταλέντο (ομολογούν όσοι τον γνωρίζουν από κοντά) να δημιουργεί έναν ιδιαίτερο ψυχικό δεσμό με τους μαθητές του (με την ευρύτερη έννοια, όπως τους περιέγραφα στην αρχή) είτε μιλώντας τους για γενικότερα φιλολογικά ζητήματα, στο πλαίσιο των μαθημάτων του, στο Γυμνάσιο και το Πανεπιστήμιο, είτε καθοδηγώντας τα πρώτα τους ποιητικά βήματα. Ο Σκαρτσής δεν ενδιαφέρθηκε απλώς για τα λογοτεχνικά δρώμενα στην πόλη του, προχώρησε στον εντοπισμό, την καταγραφή και τη μελέτη τους, φρόντισε ιδιαίτερα να παρουσιάσει και να προωθήσει την ποίηση και τους ποιητές, τόσο με τα αλληπάλληλα περιοδικά που εξέδιδε όσο και με ειδικές μελέτες που αφιέρωνε και εξέδιδε σε βιβλία. Είναι χαρακτηριστικό το ότι στο βιβλίο του *Η Ποίηση της Πάτρας: 1960-1996*. Ένα Χρονικό περιλαμβάνει κατάλογο 180 ποιητών ή «ανθρώπων που γράφουν ποίηση», οι περισσότεροι από τους οποίους δοκίμασαν τα πρώτα ποιητικά τους βήματα μέσα από τις σελίδες των περιοδικών *Όστρακο* και *Υδρία*. Ας αφήσω όμως έναν δηλωμένο μαθητή του Σκαρτσή να μας δώσει μιαν εικόνα για το κλίμα εκείνης της εποχής: «Δίπλα μου στο θρανίο, ο Κώστας είχε αρχίσει κι αυτός να γράφει κι ανταλλάσσαμε ποιήματα κι ενθαρρύνσεις. Κι ερχόμασταν παρέες παρέες στο σπίτι του ποιητή, δίπλα στη θάλασσα, μέσα στα αμπέλια και τον ήλιο, και μέσα στην καρδιά μας. Γιατί αν συνέβαινε κάτι το αξιόλογο στην πόλη μας εκείνη την εποχή, κάτι που να μας τραβάει το ενδιαφέρον, συνέβαινε ακριβώς εκεί. Και του διαβάσαμε τα δικά μας, και μας διάβαζε τα δικά του και των άλλων, που του τα είχαν αφήσει για τις εκτιμήσεις του, και σχολιάσαμε, και θαυμάσαμε, και πειράσαμε, μα πάνω απ' όλα στήναμε τα αυτιά μας για τα λόγια του εκείνα που σαν πυγολαμπίδες αναβόσβηναν στο μυαλό μας, καθώς παίρναμε το δρόμο για τα σπίτια μας και για καινούρια ποιήματα. Κι όταν σκορπίζαμε στου χάρτη τα σημεία, κάθε του γράμμα ήταν και μια πυγολαμπίδα».

Και συνεχίζει ο Χρήστος Τσιάμης: «1971. Μια πρώτη ποιητική ανθολογία των νέων της πόλης μας. Λίγο αργότερα, το '73, γίνεται και η *Υδρία*, το περιοδικό μας, που θα χωρέσει όλους εμάς κι άλλους πολλούς από τη σιωπηλή μας τότε πρωτεύουσα. Που θα χωρέσει όλους τους Έλληνες, από τον Όμηρο και τη Σαπφώ ως τον Χρυσούν Αιώνα, κι από τα ελληνοιστικά τα χρόνια ως τους μεσαιωνικούς, και τα δημοτικά τραγούδια του λαού. Γιατί το μέλημα του Σωκράτη για κάθε νέο ποιητή ήταν να ασκείται στη γλώσσα. “Να μελετάς τα κείμενα”, ήταν η παρότρυνσή του. Κι όχι μόνο τα δικά μας. Κι έτσι εύρισκες στην “Υδρία” και κείμενα αυτούσια λατινικά, μεσαιωνικά αγγλικά ή γαλλικά, και εκτενή αποσπάσματα από τα μεγάλα έπη των λαών (*Έντα*, *Ουπανισάδες*, *Γιλγαμές* και *Καλεβάλα*) στις μεταφράσεις του ακούραστου Σωκράτη. Με όλες τις τεχνικές τους ατέλειες, οι σελίδες της “Υδρίας” έβριθαν από ζωντάνια: οι ανακαλύψεις ενός νέου ποιητή δίπλα στα ποιητικά αποσταλάγματα ποιητών δοκίμων, η αιωνιότητα των γιαπωνέζικων χαϊκού και των τραγουδιών των Ινδιάνων δίπλα στους σύγχρονους ερεθισμούς του E.E. Cummings, του Octavio Paz, και των ποιητών Beat, οι ρήσεις των φιλοσόφων και τα κείμενα των θρησκειών δίπλα στα λόγια των παιδιών και ανθρώπων λαϊκών. Η *Υδρία* ήταν ένα νεανικό περιοδικό (για μια περίπου δεκαετία) με σφρίγος και χωρίς προσποιήσεις, που αντικατόπτριζε τον ενθουσιασμό, την αισιοδοξία και το ανοιχτό πνεύμα του Σωκράτη».

* * *

Και τελειώνω με μια σύντομη αναφορά στο Συμπόσιο Ποίησης της Πάτρας. Σχετικά με την ίδρυσή του, το 1981, ο Ανδρέας Δημαρόγκωνας, δεκαπέντε χρόνια αργότερα, δηλαδή το 1996, έγραφε τα εξής: «Με το Σωκράτη Σκαρτσή [ ] αποφασίσαμε [ ] να οργανώσουμε μαζί το Συμπόσιο Ποίησης στο Πανεπιστήμιο Πατρών. Ο υπογραφόμενος περιορίστηκε βέβαια

στα οργανωτικά ζητήματα, ενώ ο Σωκράτης Σκαρτσής με την Επιτροπή Προγράμματος είχε τη φιλολογική ευθύνη. Η σύνδεση αυτή ενός (τότε) τεχνολογικού πανεπιστημίου, χωρίς Φιλοσοφική ή άλλη θεωρητική σχολή, με φιλολόγους και ποιητές, λειτούργησε θετικά: δεν ξέρω πολλά συνέδρια ή συμπόσια έξω από επιστημονικές εταιρείες που να συνεχίστηκαν επί δεκαπέντε χρόνια, στην Ελλάδα ή το εξωτερικό. Σημαντικό πλεονέκτημα ήταν ότι δεν μπορούσε κανείς να μας συνδέσει άμεσα με συγκεκριμένες σχολές ή ρεύματα ή ακόμη και με πολιτικά κόμματα. Το ερώτημα αυτό ακόμη πλανάται: Με ποιο κόμμα είναι το Συμπόσιο, σε μια κοινωνία όπου το καπέλωμα κάθε προσπάθειας από κάποιο κόμμα ή συντεχνία θεωρείται προφανές και το αντίθετο θεωρείται αδύνατο. Η απάντηση είναι βέβαια απλή, με κανένα». [Προσωπικά, πιστεύω ότι ο Σωκράτης Σκαρτσής ήταν, είναι και θα είναι πρωταρχικά με το κόμμα της ποίησης].

Το Συμπόσιο επέπρωτο να επιζήσει άλλα δώδεκα χρόνια, εμπλέκοντας, εκτός από τους ποιητές, που συστηματικά παρουσιάζονται κάθε χρόνο, και το σύνολο του φιλολογικού - καλύτερα, του πνευματικού κόσμου της χώρας. Εκδίδοντας έγκαιρα τα Πρακτικά του, των οποίων πολλοί τόμοι αποτελούν αφιερώματα σε μεγάλα θέματα της λογοτεχνίας και σε κορυφαίους συγγραφείς-ποιητές, αποτελεί, και ως προς αυτά, σημείο αναφοράς. Χάρη στο Συμπόσιο, για είκοσι επτά συναπτά χρόνια (1981-2007), η Πάτρα αποτελεί, σε ό,τι αφορά το χώρο της ποίησης, την πολιτιστική πρωτεύουσα της Ελλάδας. Κάθε χρόνο, εκεί γύρω στην πρώτη εβδομάδα του Ιουλίου, όλη η χώρα, μαζί και η αμαρτωλή πρωτεύουσα και η συμπρωτεύουσα, υποκλίνονται στην πόλη της Πάτρας.

Είναι καιρός, πιστεύουμε, ν' αρχίσει το Συμπόσιο, με κέντρο πάντοτε την Πάτρα, να εξακτινώνει τις δραστηριότητές του και σε άλλες περιοχές της χώρας (και όχι μόνον στις πρωτεύουσες των Νομών - έχω πρόχειρο το παράδειγμα του Φεστιβάλ Αθηνών που εξακτινώσε τις καλλιτεχνικές εκδηλώσεις του έξω από το χώρο του Ηρωδείου, σε άλλες περιοχές της Αττικής).

Είκοσι έξι χρόνια Συμπόσιο Ποίησης, και ο Σωκράτης Σκαρτσής, συζητώντας με την Οργανωτική Επιτροπή, πρότεινε η θεματική του εφετινού εικοστού έβδομου συμποσίου να είναι η επανεξέταση του αρχετυπικού ερωτήματος: «Γιατί η Ποίηση;» - Κρίνοντας από την εμμονή του, θα το διασκεύαζα ως εξής: «Γιατί όχι η Ποίηση;»

Εύχομαι στο φίλο ποιητή (και συνάδελφο στο Πανεπιστήμιο) Σωκράτη Σκαρτσή να βρίσκει πάντοτε τη σωματική υγεία και αντοχή (έρρωσο, Σώκρατες!) - γιατί το πείσμα και η εμμονή δεν θα τον εγκαταλείψουν ποτέ- και σε σας, κ. Δήμαρχε, Πανεπιστημιακές κ.λπ. Αρχές, να μην εγκαταλείψετε, αλλά να στηρίζετε με όσο το δυνατόν περισσότερα μέσα, για πολλά ακόμη χρόνια, έναν Πανελλήνιο πολιτιστικό θεσμό που τιμά την Πόλη της Πάτρας.

Σημειώσεις

1. Κεντρική ομιλία στην ημερίδα "Ποίηση και περιβάλλον" που οργάνωσαν, προς τιμήν του Σωκράτη Σκαρτσή, η Κοσμητεία Θετικών Επιστημών και η Κοσμητεία Επιστημών Υγείας του Πανεπιστημίου Πατρών στην αίθουσα τελετών «Οδυσσέας Ελύτης».

2. Αντλώ όλα αυτά τα στοιχεία από την πληρέστερη, μέχρι αυτή τη στιγμή, Εργογραφία του, που βρίσκεται στο αφιερωματικό διπλό τεύχος 12-13 του περιοδικού «Μανδραγοράς» και, μάλιστα, τη συνοδεύει μια πλούσια (σε βιογραφικές και άλλες πληροφορίες) συνέντευξη που στο ίδιο αυτό διπλό τεύχος παραχώρησε ο Σωκράτης Σκαρτσής στον Κώστα Κρεμμύδα

Ομιλία σε τιμητική εκδήλωση στο Πανεπιστήμιο Πατρών, 2008, στο βιβλίο *Ο ποιητής Σωκράτης Σκαρτσής*, Τιμητική έκδοση Εκδόσεων Πανεπιστημίου Πατρών, Πάτρα 2008 και αφιέρωμα περ. *Θέματα Λογοτεχνίας*, αρ. 36, Γκοβόστης, Αθήνα 2008

ΔΗΜ. Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΔΡΑΦΙΚΟ «ΑΙΝΕΣΙΜΟ», ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΔΗΜ.Σ.ΛΟΥΚΑΤΟ ΣΤΟΝ ΣΥΝΑΔΕΛΦΟΣΩΚΡΑΤΗ. ΣΚΑΡΤΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΚΑΛΗ ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΠΟΥ ΑΦΙΕΡΩΣΕ ΣΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ Σ.Λ.ΣΚΑΡΤΣΗ ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΜΑΝΔΡΑΓΟΡΑΣ

Εγνώρισα τον τιμώμενο, Σωκράτη Σκαρτσή, κατά τα πρώτα χρόνια του Πανεπιστημίου Πατρών, όπου συνδιδάξαμε λαογραφία, στους νέους Σπουδαστές και

Σπουδάστριες του Τμήματος Παιδαγωγίας Νηπιαγωγών, του έτους 1984-85.

Εξετίμησα πολλές αρετές του: α' ότι αγαπούσε κι εκπροσωπούσε μ' ενδιαφέρον τον τόπο του, την Πάτρα, όπου κατοικούσε οικογενειακώς· β' ότι χαιρόταν το νεοϊδρυτο Πανεπιστήμιο της πόλης του και το εφρόντιζε στα προβλήματά του· και γ', ότι αγαπούσε με οικειότητα τους σπουδαστές, όπως αγαπούσε κι αυτά που εδίδασκε, λογοτεχνία ιδιαίτερα και λαογραφία, και τα αγαπούσε με γνώση.

Αυτή η «γνώση» επιβεβαιώνεται και τώρα, από το τρίπτυχο των σχετικών βιβλίων που εδημοσίευσε (έκδοσης «Ελληνικών Γραμμάτων») και είναι «εγχειρίδια», χωρίς ογκώδεις εντυπώσεις, αλλά μεστά σε περιεχόμενα. Είναι τα: *Εισαγωγή στη λαϊκή λογοτεχνία*, *Το αίνιγμα* και *Η επωδή* (και τα τρία, του 1994).

Θα περιορισθώ στα δύο τελευταία, που είναι ειδικώς «λαογραφικά» και κινούνται στο απέραντο παραδοσιακό υλικό των αιώνων του λαού μας: με γλωσσική πνευματικότητα το αίνιγμα, και με δεισιδαιμονική «ρητορικότητα» η επωδή, και τα δύο όμως με κάποια ποιητικότητα, όπως τα βλέπει και ο συγγραφέας τους.

Κύρια αρετή των βιβλίων του Σωκράτη Σκαρτσή είναι το βιβλιογραφικό πλαίσιο των γνώσεων και απόψεών του, που όχι μόνο τεκμηριώνει τα γραφόμενά του, αλλά και διδάσκει τους αναγνώστες του το: έτερος εξ' ετέρου σοφός», δεοντολογία, που λίγο την προσέχουν οι πολλοί.

Δεύτερη αρετή των βιβλίων του τιμωμένου, είναι το «νοικοκύρεμα» των κειμένων τους, που ο σ. τα δίνει συσχετισμένα και αριθμημένα, ώστε να διευκολύνονται έπειτα οι Σημειώσεις και οι τυχόν παραπομπές σ' αυτά.

Για τα κείμενα αυτά, τόσο του Αινίγματος όσο και της Επωδής, ο συγγραφέας εφιστά την προσοχή του αναγνώστη και στη γοητεία της λαϊκής γλώσσας και του ρυθμού των, που ξέρει να τα χαίρεται ο ίδιος και να επιμένει στην αξιολόγησή τους (με εμπνεύσεις κι από τον M. Jousse).

Αλλά ας δούμε πώς αξιολογεί γενικότερα ο Σωκράτης Σκαρτσή τα δύο βιβλία του, με τις «εισαγωγικές» (γραμματειακές και συλλογιστικές) διερευνήσεις του.

Στο αίνιγμα, αφού χαρακτηρίσει (διαχρονικά) το είδος αυτό, ως «ποιητική άποψη σοφίας», ο σ. δείχνει τη σημασία του, από τις ποικίλες πλευρές έρευνάς του, που είναι: ο (δύσκολος) ορισμός, η φύση του, τα στοιχεία του, οι πολιτισμικές μορφές του, η ποιητική γνώση του αινίγματος, το αίνιγμα-παιγνίδι (όπου θα προσθέταμε και τις μαντικο-μαγικές και «διαβατήριες» χρήσεις του).

Στην επωδή, επίσης, που τη βλέπει κι αυτήν, διαχρονικά: ποιητική «γλωσσικής ουσίας», ο σ. αξιολογεί και το είδος αυτό του θεραπευτικού λαϊκού λόγου (ξόρκι και γητεία, στα νεοελληνικά), σημειώνοντάς του, μορφολογικά, μια τεράστια ποικιλία (σ. 21). Στο βιβλίο αυτό έχουν ερευνηθεί και χειρόγραφα πανελλήνια, όπου καταγράφονταν, για την έκταση και για τις περιπτώσεις ανάγνωσής τους. Κι είναι πολλά τα κείμενα του ελληνικού τμήματος της ανθολογίας αυτής (193), κι έχουν όλα την «πληροφορική» τους στις Σημειώσεις του σ., μόνο που θα χρειαστεί κάποτε κι

ένα Γλωσσάρι, όχι μόνο των λαϊκών περιπτώσεων «ασθένειας», αλλά και των ιδιότυπων αντιβασκανικών λέξεων. Άλλο θέμα, η αναζήτηση πηγών, στις αποκρυσταλλωμένες εκφράσεις, από εκκλησιαστικές ή άλλες επιδράσεις.

Και στα δύο βιβλία του Σωκράτη Σκαρτσή, με την καλή συγκέντρωση και τον σχολιασμό κειμένων, τόσο στις διερευνητικές Εισαγωγές όσο και στις ανθολογήσεις αινιγμάτων και επωδών, οι νεότεροι Μελετητές του είδους θα βρουν μια στέρεη και ενημερωτική «αφετηρία» για να προχωρήσουν σε ευρύτερα ή ειδικότερα θέματα των ενδιαφερόντων τους.

Αφιέρωμα περ. *Μανδραγόρας*, αρ. 12-13 Αθήνα 1996

ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ

Η «ΥΔΡΑ» και η «ΖΑΚΥΝΘΟΣ» ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ Λ. ΣΚΑΡΤΣΗ

Ο Σωκράτης Σκαρτσής είναι ένας υδροχαρής, ή μάλλον υδρομανής ποιητής. Το κυριότερο στοιχείο της όλης του ποιητικής παραγωγής, ο έρωτας, έχει ως φυσικό περιβάλλον σχεδόν πάντα το νερό. Δεν είναι τυχαίο λοιπόν ότι η συλλογή, όπου φιλοξενούνται τα δυο νησιά και τα φερώνυμα ποιήματα, έχει τίτλο Πάντα νερό.

Από τις τέσσερις ιερές μανίες του Πλάτωνα, τη μουσική (υπό την προστασία των μουσών, την ερωτική (με την ευλογία της Αφροδίτης), την τελεστική (υπό την αιγίδα του Διονύσου) και τη μαντική (με αρχηγέτη τον Απόλλωνα), οι δύο πρώτες κυριαρχούν σ' αυτή τη συλλογή σε τρίτο επίπεδο πραγματικότητας και δεύτερο επίπεδο μίμησης, ως μίμηση μιμήσεως.

Στην «Υδρα» βαραίνει ο ίσκιος του πρωτομάστορα Σολωμού. Στο «αστραφτερό και μαύρο φως» εκείνου αντιπαρατίθεται το λαμπρό «σκοτάδι της ουσίας» του Σκαρτσή και γίνεται «νερό της παρουσίας» και «παρουσία του αιώνιου». Κι αυτό είναι ένα ερωτικό ποίημα, όχι ποίημα για τον έρωτα. Έχει αφετηρία και αφορμή και αιτία (και πρόσχημα;) μια μεγαλομάτα μαυροματούσα. Και σ' ένα νέο «Θρίαμβο της Αφροδίτης» σαν εκείνον του Καρλ Ορφ, ο έρωτας ανεβαίνει, και ποιητικά, από το υλικό στο αισθηματικό κι απ' αυτό στο λατρευτικό. Από πόθος γίνεται αγάπη και από αγάπη λατρεία. Από υλικό αντικείμενο του πόθου του ωραίου γίνεται σύμβολο και, σαν τέτοιο, επιδέχεται ερμηνεία σε τρία επίπεδα: (α) το πραγματικό-φυσικό, (β) το αλληγορικό-μεταφορικό (άγαλμα του μαρμάρου) και (γ) το κοσμικό-οντολογικό (η ιδέα του ωραίου, ο ιδανικός έρωτας).

Στη «Ζάκυνθο» η παράδοση στον προπάτορα, τον Υάκινθο αρχετυπικό ποιητή, είναι ανυπόκριτη, σχεδόν κραυγαλέα. Τον επικαλείται ρητά ως «Διονύσιε» τρεις φορές «α Διονύσιε», «Διονύσιε μόνε», καλέ μου, καλέ μου Διονύσιε. Τον επικαλείται ως προστάτη, ως αρχιμάστορα, ως αγαθό πνεύμα *ibus*. Και η επίκληση είναι τόσο τελετουργική που λες και ο Διονύσιος Σολωμός από αρχετυπικός ποιητής γίνεται για λίγο Διόνυσος, προστάτης της τελεστικής ιερής μανίας.

*Η πετρα ειν' αλαφρη σαν το νερο
βαραινει σαν το θανατο
μα φαινεται τρυφερη
σαν την αληθεια, α Διονυσιε [...].*

Ένα ποίημα που μοιάζει σαν «αναφορά στον Σολωμό» δεν μπορούσε να είναι ερωτικό, ούτε καν ποίημα για τον έρωτα, αν και λανθάνει ένα ερωτικός υπότονος από την αίσθηση ευεξίας και ευδαιμονίας, που συνεπάγεται το συντροφευμένο ταξίδι. Τι τον βαραίνει; Ίσως η ίδια η ανθρώπινη υπόσταση, τον βαραίνει η ύλη του σώματός του, αυτή η φυλακή της ψυχής, που είναι ταυτόχρονα και ναός της ψυχής του.

*Βαραινω, αχ βαραινω
ενω ειμαι αλαφρος
ενω ειμαι εινα
λευκο.*

Ο ίσκιος όμως του Δασκάλου κι η μορφή του πατέρα τού προκαλούν και συμβολική «πατροκτονία», τουλάχιστον προθετικά, τουλάχιστον φευγαλέα. «Ζω που δε ζεις», του λέει. Η αγωνία της επίδρασης, ο θρίαμβος του Freud και του Harold Bloom; Αυτός ίσως είναι ο ερμητικότερα κλειστός στίχος του αινιγματικότερου ίσως ποιήματος, της ωραιότερης ίσως μικρής συλλογής του Σκαρτσή μέχρι τώρα. Η φωτιά του έρωτα εξατμίζει το νερό της φύσης και το κάνει άνεμο. Από τον άνεμο βγαίνει και ο animus και η anima. Κι από κει το amare και ο amor. Ίδου ο ουροβόρος όφης, ο κύκλος μας. Γιατί, κατά τον Αριστοτέλη «ο γαρ βίος πράξις, ου ποιήσις».

Αφιέρωμα περ. *Μανδραγόρας*, αρ.12-23, Αθήνα 1996

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΑΧΑΛΙΟΣ

ΜΕΡΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ ΣΚΑΡΤΣΗ

Θεωρώ την ποίηση σαν την τέχνη που ανασύρει από τη γλώσσα τους κρυστάλλους της μουσικότητας, δένοντάς τους αρμονικά με το χώρο των συναισθημάτων. Η ποίηση είναι η τέχνη που βασίζεται στο λόγο. Η μουσική της βρίσκεται στην αρμονία και στο νόημα του ποιήματος, στα χαρακτηριστικά, δηλαδή, τα οποία αποτελούν και την ψυχή της.

*Δεν ζητω τιποτα,
μοναχα να τελειωσουν τα δαχτυλα μου στο φως
κι ένα κομπο νερο για να μεινω¹.*

Ο Ezra Pound γράφει: «Η ποιητική γλώσσα είναι γλώσσα της εξερεύνησης. Η εικόνα είναι η ίδια λόγος»².

*Με πολυ φως στα ματια ζεστρατισε η πεταλουδα στη θαλασσα
ωραιο γελουν τα δαχτυλα μου διχωσ επαφη
για ένα κομπο μελι πηγαν οι νεκροι μου¹.*

Λέξεις και φράσεις γεμάτες μουσική που κλείνουν μέσα τους τη μαγεία και το άπιαστο του ονείρου.

Τι ωραιοθης και τι ηδυνθης, αγαπη;¹

Η φύση αποτελεί για τον ποιητή σε κάθε βήμα του πηγή έκπληξης, οι ήχοι συμβολίζουν μιαν απόκρυφη πρωτογλώσσα που ταιριάζει με την ευαισθησία του. Έτσι, μικρά μυστικά, φωνές αγάπης, θαλάσσιες αύρες γίνονται στα μάτια του η πίκρα όλου του κόσμου:

*Τοσο νερο και τοσα ποταμια
πως θα βγαλεις μερες, ποιο λογο θα πεις
να χωρισεις σταγονες και δακρυα¹
και πάλι:*

*Πώς να περασω την πετρα
διχωσ να γινω πετρες σ' ορμο γιαλο*

*πως να κοιταζω το πουλι
χωρίς να γινω στον κλεισμενο ουρανο χαμενο τιτιβισμα...¹*

Μιλώ για τον ποιητή Σωκράτη Σκαρτσή! Ο λόγος του είναι κυρτός, ελλειπτικός, καμπύλος. Γι' αυτό και τον θεωρώ κατ' εξοχήν ερωτικό. Είναι ποιητής του Έρωτα, επομένως και του Θανάτου. Η ποίησή του είναι ερωτική, η δε αναφορά του ποιητή στο πρόσωπο της αγάπης προσδίδει στα ποιήματά του έντονο το λυρικό στοιχείο που κυριαρχεί στο σαπφικό λόγο:

*Ανασα ζεστη αφημενη
φυση ερχεσαι λαμπερα κυματα
φυλλα σκορπια φως...³*

Ο ποιητής σου πιάνει τρυφερά το χέρι και σ' οδηγεί:

*οπως τα πραγματα είναι γλωσσα
και σηκωνονται ζαφνικα
φωνη απ' το τιποτα
χωρις λογο, ετσι
τοσο ο ερωτας...
τοση ομορφια, τοσος αγωνας
εσυ³.*

Δεν είναι λίγο πράγμα να έχεις τη γλώσσα και τη θάλασσα με το μέρος σου. Το άγγιγμα του νερού και η γλώσσα, όλα ρέουν σαν έρωτας ή κύμα Θεού από τότε που άρχισε ν' αρθρώνεται ο λόγος. Ξεκινώντας από ήχους ο Σωκράτης Σκαρτσής παλινδρομεί μεταξύ νερού και φωτός, πρωτόγονος, συνοδεύοντας τη διαδρομή του αυτή με επιφωνήματα που οδηγούν στον ηχομιμητισμό: *στομα γλυκο / του νερου / που τ' αρχιζω παλι / αγριο κλαδι ολου του χωματος / και μιλω...³* κι αλλού: *και λεω / πρωτα / λεω / Λαλω / λαλαω⁴*.

Παραθέτω ένα απόσπασμα από το «Άξιον Εστί» του Οδυσσέα Ελύτη:

*Κόρες όμορφες και γυμνές και λείες ωσάν το βότσαλο
με το λίγο μαύρο στις κόχες των μηρών
και το πολύ και πλούσιο ανοιχτό στις ωμοπλάτες
να φουσούν όρθιες μέσα στην κοχύλα
και άλλες γράφοντας με κιμωλία
λόγια παράξενα, αινιγματικά:
ΡΩΕΣ, ΑΛΑΣΘΑΣ, ΑΡΙΜΝΑ,
ΟΛΗΙΣ, ΑΪΑΣΑΝΘΑ, ΥΕΛΤΗΣ*

και το συγκρίνω με το απόσπασμα που ακολουθεί:

*Ερχεστε στην αναπνοη μου
λαμψεις τρυφεροτητας
αρχες της αισθησης
γλυκα μονη
Μανια, Οργω, Ροδαλια.*

Ο Οδυσσέας Ελύτης, πιστεύω, ηθελημένα αναγραμματίσε τις λέξεις «Έρωτος, Θάλασσα, Μαρίνα, Ήλιος, Αθανασία, Ελύτης», με σκοπό να δηλώσει, συμβολικά, το δεσμό του με τη φύση και το χρόνο και να τον υπερβεί μέσα από τον έρωτα. Ο Σωκράτης Σκαρτσής, *λαμψη θα λαμψη να / λαμψη λα / θανατος, θαλασσα / ανασα της αθανασιας¹*, παίζει με τις παρηχήσεις των *να, θα, λα* έτσι ώστε ο απόηχος των διαδοχικών βημάτων να παραμένει αιωρούμενος ως το τέλος μέσα στο ποίημα, αμφίσημος, υγρός, δηλώνοντας το μέλλον, συνεπώς την ελπίδα. Πρόκειται για ψυχικό τοπίο στο οποίο ο ποιητής παραβάλλει το φέγγος με το θάνατο και τη θάλασσα, προφανής μεταφορά που αποτελεί την ουσία της ποίησής του.

Ικανός γνώστης και χρήστης της γλώσσας, χρησιμοποιεί λεκτικούς συνειρμούς, που οδηγούν σε γλωσσικά αρχέτυπα και συνιστούν φραστική καθαρότητα, όπως αυτή απαντιέται σε λαούς που εμείς θεωρούμε πρωτόγονους.

Μανια, Οργω, Ροδαλία,. Εννοώ Μανία, Όργωμα, Ροδινή ή Νερό, Έρωτας, Σπορά. Ο ποιητής απευθύνεται στο συναίσθημα. Η αξία ενός ποιήματος δεν καθορίζεται από το βαθμό της πιστότητάς του σε σχέση με τη συγκίνηση του δημιουργού του αλλά από το βαθμό της έντασης και της καθαρότητας της συγκίνησης που είναι ικανό να διεγείρει στο δέκτη. Αυτή είναι η ουσιαστικότερη αρετή του. Εν τούτοις, ο σκοπός της ποίησης δεν πραγματοποιείται αν δεν υπάρχει αντικειμενικότητα στην έκφραση της συγκίνησης. Αυτή πάλι εξαρτάται από την ποιότητα της εκφραστικής διαύγειας. Ο Paul Valéry συμπεραίνει: «Η αποστολή του ποιητή είναι να μας χαρίσει την αίσθηση της εσωτερικής ενότητας ανάμεσα στο λόγο και στο πνεύμα. Αυτό πρέπει να θεωρήσουμε ότι είναι το κατ' εξοχήν θαυμάσιο επίτευγμα»⁶.

Σημειώσεις

1. Σωκράτης Α. Σκαρτσή, *Μέλι στο νερό σήμερα*, Όστρακα, Πάτρα 1973.
2. Η Κυζηράκου, *Έζρα Πάουντ*, Δωδώνη, Αθήνα 1984.
3. Σωκράτη Α. Σκαρτσή, *Εσύ της παρουσίας*, Αχαϊκές εκδόσεις, Πάτρα 1987.
4. Σωκράτη Α. Σκαρτσή, *Η ανάσα της αθανασίας*, Γκοβόστης, Αθήνα 1996.
5. Οδυσσέα Ελύτη, *Το Άξιον Εστί*, Αθήνα 1970.
6. Paul Valéry, *Ποίηση κα αφηρημένη σκέψη. Η καθαρή ποίηση*, Πρόσπερος, Αθήνα 1988.

Αφιέρωμα περ. Μανδραγόρας, αρ. 12–13, Αθήνα 1996

ΣΩΤΗΡΗΣ Π. ΒΑΡΝΑΒΑΣ

ΘΕΜΕΛΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΜΕ ΤΗ ΦΥΣΗ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ Α. ΣΚΑΡΤΣΗ

*Α γλυκα της ωραιότητας των πραγμάτων
που γίνονται
όπως η πετρα τα βραχια στα κύματα
όπως οι χιλιοι κοσμοι κρυστάλλα
(Γαληνη)*

Η τεχνολογική εξέλιξη επέφερε σταδιακά σημαντικές αλλαγές στον τρόπο ζωής του ανθρώπου, χωρίς όμως να μπορέσει να αποδομήσει τις ουσιαστικές σχέσεις του με τη φύση που παραμένουν θεμελιακές. Η αξία της στενής αυτής σχέσης στην επιβίωσή του ως ψυχοσωματικής οντότητας προβάλλεται στην ποίηση του Σωκράτη Σκαρτσή.

Στην ποίησή του ο Σωκράτης Σκαρτσή ακριβολογεί, σχεδιάζει και δομεί ένα τέλει οικοδόμημα, λαμβάνοντας υπόψη σοβαρά τις παραμέτρους που ένας αρχιτέκτονας προσέχει ώστε αυτό να είναι ελκυστικό, στέρεο αλλά και να χωράει σε λίγο έδαφος και με ένα μικρό συντελεστή δόμησης που ο ίδιος επιλέγει. Το πετυχαίνει γιατί η ποίησή του δεν έχει μονοδιάστατο ή δισδιάστατο αλλά τρισδιάστατο χαρακτήρα. Το οικοδόμημα επεκτείνεται έξω και πάνω από τον γήινο κόσμο και τα πράγματα του κόσμου:

*Κι ο ουρανος των ολων
χαρα θεου, νατος*

Ο εννοιολογικός-φυσικός άτλαντας της ποίησης του Σωκράτη Σκαρτσή είναι πολύτομος και πολύχρωμος. Για κάθε έννοια αφιερώνονται πολλές σελίδες κι αποτυπώνονται πολλά χρώματα, όπως ακριβώς γίνεται στη σύγχρονη χαρτογράφηση του χαρακτήρα της φύσης.

*Χαρα Θεου
Λαμπει και με λαμπει
Το χαλίκι η σταγόνα το βάθος
μ' ολη τη γαληνη θαλασσα.*

Δεν νοούμε το χαλίκι και τη σταγόνα χωρίς την έννοια του βάθους. Τρεις μόνο λέξεις στον ίδιο στίχο, το χαλίκι, το βάθος, ισχυρά δεμένες η μια με την άλλη δίνουν και παίρνουν η μια από την άλλη.

Το χαλίκι αντιπροσωπεύει την στερεότητα (στέρεο μέσο), η σταγόνα το υγρό μέσο και το βάθος παραπέμπει στο χώρο, με τις τρεις διαστάσεις.

Κι η θάλασσα με την τεράστια επιφάνεια και το μεγάλο βάθος, θεμελιώνει την εικόνα των πραγμάτων του φυσικού κόσμου.

Αξίζει να προσέξει κανείς ακόμα την κίνηση που έχουν τα πράγματα στην ποίηση του Σωκράτη Σκαρτσή. Το χαλίκι και οι σταγόνες δεν παραμένουν ποτέ στάσιμα σ' ένα τόπο, τρέχουν στο χώμα ή στα ρυάκια για να φτάσουν στη θάλασσα, που είναι συνυφασμένη με την αέναη κίνηση.

Τα σχήματα, τρίγωνα, τετράγωνα, κύκλοι, σφαίρες, ελλείψεις, έπαιζαν πάντοτε σημαντικό ρόλο στη ζωή του ανθρώπου. Από τα πρώτα του βήματα του χρειάστηκαν για το σχεδιασμό εργαλείων για να λαξεύει, να θηρεύει, να σκάβει. Τα σχήματα επομένως συνδέονται με τη γνώση και ιδιαίτερα με την εφαρμογή της γνώσης στην καθημερινή ζωή. Άρα με την επιβίωση. Ο συνδυασμός σχημάτων συνδέεται με το κάλλος και την ωραιότητα του περιβάλλοντος που δημιουργεί ο ίδιος ο άνθρωπος.

Σαφέστατα στους στίχους του Σωκράτη Σκαρτσή που ακολουθούν περιέχεται η δύναμη των σχημάτων και η σύνδεσή τους με τη γνώση. Δίνεται το πέρασμα από την παλιά γνώση στη νέα γνώση και επομένως τη νέα δημιουργία:

*Έτσι μου 'ρχεται
να σπασω το σχημα
γροθια γνωσης
να 'ρθεί
αυτο που μου 'ρχεται*

~

*Ω γυριζω στο σωμα μου
οπως το δεντρο στο σχημα*

Εδώ το σχήμα ταυτίζεται με την ατομική ταυτότητα. Ενδεχομένως παίζει ρόλο θησαυροφυλακίου που φυλάσσει και εκφράζει την διαφοροποίηση του ατόμου.

Σ' όλο το ταξίδι στην ποίηση του Σωκράτη Σκαρτσή το φως, το νερό, η πέτρα, το χώμα συνομιλούν με τον ίδιο τρόπο που συνομιλούνε στη φύση, βρίσκονται σε μια διαρκή κίνηση, δρουν συναγωνιστικά αλλά και ταυτόχρονα ανταγωνιστικά, παίρνουν και δίνουν ενέργεια και ύλη το ένα στο άλλο, διεισδύουν το ένα στο σώμα του άλλου και τελικά μέσα από μια πολυδιάστατη ερωτική σχέση δίνουν ζωή, αναγεννώντας τη φύση μέσα στην ποίηση.

*Το λουλούδι
είναι στο βράχο του φωτός
(«Υδρα», 18)*

Με την ωραία αυτή εικόνα δίνεται η συνύπαρξη και η αγαστή σχέση ανόργανου και οργανικού κόσμου, χωρίς την οποία ο έμβιος κόσμος μαζί και ο άνθρωπος δεν θα μπορούσε να επιβιώσει. Όμως το λουλούδι δεν προσλαμβάνει μόνο θρεπτικά συστατικά από το βράχο, αλλά επιπλέον ακουμπάει, στηρίζεται σ' αυτόν. Το άκουσμα βράχος παραπέμπει σε περιβάλλον ασφάλειας για το λουλούδι.

Και στον ίδιο στίχο ακολουθεί το φως. Να θυμηθούμε ότι όλοι τρεφόμαστε με ήλιο, αφού με τη φωτοσύνθεση που πραγματοποιείται με τη συμμετοχή της φωτεινής ενέργειας δημιουργούνται τα πρώτα οργανικά μόρια που αποτελούν τη βάση της τροφικής αλυσίδας. Έτσι στην όμορφη αυτή σύνθεση, με τις τρεις μόνο λέξεις, *λουλούδι, βράχος, φως*, μπορεί να διακρίνει κανείς τις σχέσεις οργανικού και ανόργανου κόσμου που διασφαλίζουν τη ζωή.

Στην φωτοσύνθεση το φως δρα συναγωνιστικά με το νερό και τον αέρα για την παραγωγή τροφής. Η θεμελιακή αυτή σχέση του ανθρώπου με τη φύση, όπου συμμετέχουν το φως, το νερό και ο αέρας, στην ποίηση του Σωκράτη Σκαρτσή είναι περισσότερο από εμφανής:

*Στον αερα περπατας και φερνεις φως
και νερο και παρουσια κοσμου
(Μαρμαρο της απλας, 2)*

Ο ποιητής βέβαιος για την υπέρτατη σημασία της φύσης του φωτός μας δίνει μια ποιητική συλλογή με τίτλο *Το φως του νερού*.

Θεμελιακή λειτουργία η θρέψη στη φύση γίνεται μέσα από το νερό, όλα τα θρεπτικά συστατικά φτάνουν στο δένδρο όπου πραγματοποιούνται οι ζωτικές λειτουργίες του μόνο όταν υπάρχει και κυκλοφορεί το νερό.

Ο ποιητής αναγνωρίζει την ολοκλήρωση της λειτουργίας, που πραγματοποιείται μέσω του νερού και οδηγεί στην καρποφορία. Γι' αυτό αποδίδει μια αντιστοίχιση του νερού με το λόγο.

*Ο λογος τελειωνει
οπως το νερο υψωνει το δεντρο
και λαμπουν οι καρποι
και την ωραια γεωγραφια σβηνει η φωτια
και λαμπει ολη ολος ο λογος
και λεει αλλα νερα και αλλα φυλλα
(Πετρα της Αγαπης)*

Και να η πέτρα. Πώς να προσπεράσω την πέτρα στην ποίηση του Σωκράτη Σκαρτσή, αφού γυμνή προσφέρει το σώμα της ουσία των πραγμάτων, του χώματος τροφή, μητέρα της άμμου, κίνηση στερεότητας.

Εμφανίζεται η πέτρα ως αρχή και ως τέλος, ως πορεία, ως ιστορία, ως κινητήριος δύναμη, ως η ίδια η κίνηση, κυρίαρχη συστατική ουσία των πραγμάτων.

*Ως τη λευκοτητα της ορασης
που ειναι η πετρα
ολη η γνωση τιποτα
ως την ασπρη πετρα ξερω ολοκληρος
τιποτα γνωση της πετρας
που ακινητει η κυλαει
(Γυμνη Πετρα)*

Ο ποιητής δεν βλέπει ποτέ την πέτρα ως μια απλή επιφάνεια ροής του νερού. Η πέτρα για τον ποιητή είναι η κύρια συστατική ουσία του κόσμου. Κρύβει τα μυστικά των συστατικών της κι αφήνει να φανεί η μαγεία της κίνησής της. Από τη στέρεη ωραιότητά της γεννιέται το χρώμα, το νερό χάνεται για καιρό στο σώμα της για να φανεί ξανά, φέρνοντας μαζί τροφή απ' το σώμα της, ίχνη στοιχείων της πέτρας. Αυτά τα στοιχεία τελικά, φτάνουν στον άνθρωπο στοιχεία ζωής, στοιχεία της πέτρας. Οι λειτουργίες αυτές δρουν στην ποίησή του με τρόπο ερωτικής αναφοράς. Η στενή σχέση του νερού, πηγή ζωής, με την πέτρα, ουσία των πραγμάτων, είναι καθοριστική με την αποκάλυψη της αλήθειας του κόσμου.

*Ειμαι μ' ολα
και ειναι ολα κι ολα αυτα.
Κλαδακι πραγματα πετρα*

*αγαπημενο τελειο νερο
κλαδακι ονειρα των ονειρων
λαμπερες στιγμες αληθεια.
(Πετρα της Αγαπης)*

Στην πρόσφατη ποιητική του συλλογή *Γυμνή Πέτρα* γράφει:

*Να, η πετρα που γνωρίζεται
σκεφτεται που σκεφτομαι
μορφη που μορφωνομαι*

Προσδίδει δηλαδή στην πέτρα μια νοητική διάσταση, έτσι μας φέρνει κοντά στον στίχο του Σολωμού:

«Σ' ελέγχει η πέτρα που κρατείς, και κλει φωνή και κείνη»

Μέσα στη γλυκύτητα της απεραντοσύνης του καθαρού κρυστάλλινου κόσμου της ποίησης του Σωκράτη Σκαρτσή, προβάλλει γυμνή η ωραιότητα του έρωτα. Ερωτικός ποιητής, τραγουδάει τον έρωτα με γνησιότητα και γλυκύτητα. Προσεγγίζει την φύση και ταυτίζεται μαζί της, προκειμένου να αποδώσει τον ύψιστο ερωτικό λόγο.

Στην φύση ο έρωτας λειτουργεί ως κοσμογονικό φαινόμενο, είναι η δύναμη της δημιουργίας και της διαίωνισης. Η γλώσσα της φύσης είναι ερωτική.

Το ίδιο διακρίνει κανείς και στην ποίηση του Σωκράτη Σκαρτσή. Όλο του το έργο είναι πλημμυρισμένο από αυτή την ερωτική γλώσσα.

*Βαθια κυλαει το νερο
τρυφερα
κι ολα απλωνουν
και φευγουν κυματα
πραγματικα
της αγαπης, νερο και φωτια και φως
κι αφηνουν το χωμα
στα χερια μας.
Σ' αγαπαω.*

(Το Πραγμα του Κοσμου)

Στη φύση εκτός από τον εμφανή κύκλο της ζωής υπάρχουν και οι επί μέρους κύκλοι των στοιχείων οι οποίοι διασφαλίζουν τον αέναο χαρακτήρα και τη βιωσιμότητα του κόσμου. Με σαφήνεια ο ποιητής τραγουδάει αυτή την ιδιότητα ονομάζοντάς την ευκοσμία του κόσμου:

*Κυλαει ο ηλιος κυλαει το ολο
κυλαει ο κυκλος
αρχη και τελος διχωσ τελος κι αρχη
κυκλος οπως το σχημα
της γυμνοτητας
της ευκοσμιας του κοσμου.*

(Πετρα της Αγαπης)

Λειτουργεί λοιπόν η ποίησή του ως ο Κύκλος του Κόσμου που γυρίζει ακολουθώντας θείες νομοτέλειες σε πολλαπλά επίπεδα στο χώρο και στο χρόνο. Η θαυμαστή σημασιολογική αλληλουχία των φυσικών χημικών και βιολογικών φαινομένων και η βαθιά διείσδυση του ενός στο άλλο επιτυγχάνει την ίδια αρμονική πληρότητα που αναγνωρίζει κανείς στη φύση όταν διεισδύει στα άδυτα των δημιουργικών διεργασιών της. Ο ποιητής χαρίζει στον αναγνώστη τη μέγιστη χαρά, όχι απλά της γνωριμίας με τον κόσμο, αλλά του υπενθυμίζει πως είναι ο ίδιος μέρος της ομορφιάς των κυμάτων του κόσμου.

Προσεγγίζοντας την ποίηση του Σωκράτη Σκαρτσή, διαπιστώνει κανείς ότι αποκαλύπτεται σ' αυτήν όλο το μεγαλείο της φύσης. Κι είναι ο κόσμος ολόκληρος, γλυκός, ωραίος, είναι η ζωή με τη φύση ένα σύνολο τελειωμένο.
Ομιλία σι τιμητική εκδήλωση στη Λευκωσία, Ανέκδοτη, 2006

ΤΑΞΙΔΕΥΟΝΤΑΣ ΣΤΗ ΦΥΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ Λ. ΣΚΑΡΤΣΗ

Καλοτάξιδο καράβι με λευκά πανιά και κατάρτια η ποίηση του Σωκράτη Σκαρτσή σε ταξιδεύει έξω από το χρόνο σε ωκεανούς συναισθημάτων, τυλίγοντάς σε με κύματα λέξεων. Λέξεις καθαρές που αγγίζουν την ουσία των πραγμάτων και σε κρατούν σε διαρκή σχέση με τη φύση.
Λέξεις που κινούν

*καράβι στ' ασπρα νερα
του υπνου του ζυπνου του ονειρου»
(Γραμμη)*

και σε ελκύουν να ταξιδεύεις μαζί του, να ονειρεύεσαι κάτω από τους ανάλαφρους ήχους των στίχων του, να γίνεσαι ο ίδιος καράβι, ταξίδι, κύμα και όνειρο.
Άθελά σου φυσάς για να φυσάει ο άνεμος, μην τυχόν και κοπάσει και δεν προλάβεις να θαυμάσεις, μέσα από τις ποιητικές συλλογές του, *Το Πραγμα του Κοσμου* να ανασάνεις από την *Ανασα της Αθανασιας*, να κυλήσεις τις πέτρες των πραγμάτων πάνω στο *Μαρμαρο της απλας*, να σχεδιάσεις «ευγενικες γραμμες γαληνης στην αμμουδια του *Νησιου*», να κολυμπήσεις στα κύματα του φωτός, Στο *Φως του νερου*», «να αγγιξεις το ειδωλο σου στο τρεχουμενο νερο του *Αλφειου*», να προφθάσεις «την ωρα του νερου», να ακούσεις «τη φωνη του ανεμου», να σωπάσεις «να ακουσεις τη θαλασσα».

Στο ποιητικό αυτό ταξίδι νιώθεις την ευτυχία των ήχων, θαμπώνεσαι από το φως του νερού, γαληνεύει η ψυχή σου από την απέραντη πραότητα της κίνησης των πραγμάτων, καθώς όλα ολοκληρώνονται μέσα στο φυσικό χώρο όμορφα και ωραία.
Ο ποιητής δημιουργός πλάθει με στίχους τα πιο ωραία και θεμελιακά περιβάλλοντα της φύσης, όπως π.χ. η διεπιφάνεια μεταξύ ξηράς και θάλασσας, που είναι η ακτή.
Με στίχο λιτό και ξεκάθαρο επισημαίνει τη σημασία τους χρησιμοποιώντας στοιχεία από τη δομή του ίδιου του φυσικού κόσμου, όπως η κρυσταλλικότητά του, που ενέχει ταυτόχρονα τη λάμψη και τη διαφάνεια.
Τραγουδάει:

*Α γλυκα της πραοτητας των πραγματων που γινονται
οπως η πετρα τα βραχια στα κυματα
οπως οι χιλιοι κοσμοι κρυσταλλα.
(Γαληνη)*

Στην ακτή, βράχια και θάλασσα ανταμώνουν ερωτικά, μα ταυτόχρονα βρίσκονται σε μια ανταγωνιστική σχέση ζωής-θανάτου. Από αυτήν τη σχέση φθοράς και δημιουργίας γεννιούνται τα νέα βουνά. Ακόμα, από τη φθορά του βράχου, το ασβέστιο περνάει στην τροφική αλυσίδα και δομεί τον έμβιο κόσμο.
Αυτή η ερωτική σχέση ζωής θανάτου τραγουδιέται στη συνέχεια του ίδιου ποιήματος, ολοκληρώνοντας έτσι με πληρότητα τον δημιουργικό φυσικό κύκλο:

*Πολυ λαχταρησα
με ζωη και θανατο
ν' ανασανω οπως αυτα*

(Γαληνη)

Η σημασία της άνεσης του ζωτικού χώρου του κόσμου δεν θα μπορούσε να διαφύγει από την όμορφη εικόνα που ιχνογραφεί με στίχους ο ποιητής:

*Πολυ ποθησα
το μονο βαθος αυτης της απεραντης απλας
που λεω ψυχη και σε ζει.*

(Μαρμαρο της απλας-2)

Οι λέξεις «βάθος» και «απέραντη άπλα» δίνουν αναμφισβήτητα τις χωρίς όρια διαστάσεις του φυσικού κόσμου. Αυτή την απεραντοσύνη του σύμπαντος αναζητά ή απολαμβάνει ο ποιητής, άλλοτε στην επιφάνεια του νερού και της θάλασσας κι άλλοτε στην καθαρότητα του μαρμάρου.

Σε όλη την ποίησή του, ό,τι πολύτιμο βιώνει και υμνεί, του δίνει ζωή, εμφυσώντας του κίνηση. Έτσι το βαπτίζει στα νερά της αειφορίας καθιστώντας το ανανεώσιμο, δηλαδή αθάνατο.

Στην ποιητική συλλογή *Ανασα της αθανασιας* ο ποιητής «γιος τραγουδισμένος και τραγουδιστής ατραγούδιστος», τραγουδάει:

*Εκει κοιταζω κυματα χρυσαφιου
ως τη ριζα και το πουπουλο
που ειναι ο ενας αυτος ολομοναχος κοσμος.*

Ο ποιητής δεν κοιτάζει στον ορίζοντα ποσότητες χρυσαφιού ή χρυσάφι πολλών καρατιών αλλά, κύματα χρυσαφιού, που με το πήγαινε έλα εξασφαλίζουν την κίνηση, γεγονός που μας παραπέμπει στην κινητική ενέργεια και στο νόμο της αφθαρσίας.

Τα κύματα χρυσαφιού περιέχουν τις έννοιες της αντοχής στο χρόνο και της αφθαρσίας, που εναρμονίζονται με την αθανασία, κυρίαρχη έννοια της ποιητικής του συλλογής.

Στον κόσμο της ποίησης του Σωκράτη Σκαρτσή τα πράγματα λειτουργούν αμφίδρομα:

*Ανασα και λαμψη της
που με κοιταζει οπως κοιταζεται
(Εκατο φορες το αδυνατο)*

*Κοιταζω και κοιταζομαι
παλλομαι και παλλει
(Εγω και το ποταμι)*

*Το ποιημα ειναι ετοιμο οπως ο κοσμος
Το ανασαινουμε αλλα μας ανασαινει
(Αναστημα)*

Αυτή η αμφίδρομη σχέση που παρατηρείται στην ποίησή του, βρίσκεται σε αντιστοιχία με αμφίδρομες σχέσεις που παρατηρούνται μεταξύ της βιόσφαιρας και της ατμόσφαιρας, της υδρόσφαιρας και της βιόσφαιρας. Θεμελιακές αμφίδρομες λειτουργίες είναι η αναπνοή και η φωτοσύνθεση. Η ανταλλαγή οξυγόνου και διοξειδίου του άνθρακα, η σημασία της φωτεινής ενέργειας και η συμμετοχή του νερού στην παραγωγή της βάσης της τροφικής αλυσίδας αναφέρονται ποιητικά από τον Σωκράτη Σκαρτσή στους πιο κάτω στίχους:

*Στον αερα περπατας και φερνει φως
και νερο και παρουσια του κοσμου.*

(Μαρμαρο της απλας-2)

Πολλές άλλες ιδιότητες του φυσικού κόσμου, σημαντικές για τη διατήρηση του, αναδεικνύονται μέσα από την ποίησή του:

*Διαφανεια νερου και ανεμου
φως αναπνοης*

(Εκατο φορες το αδυνατο)

Είναι γνωστό πως η θολότητα του νερού οδηγεί σε αβιοτικές συνθήκες και η σκόνη στον άνεμο σε ασφυξία των οργανισμών.

Πολύτιμος πνευματικός πλούτος η ποίηση του Σωκράτη Σκαρτσή, μπορεί να αξιοποιηθεί για τη διδασκαλία των φυσικών φαινομένων. Στίχοι όπως οι πιο πάνω μπορούν να αποτελέσουν διδακτικά ερεθίσματα σε σχολικά βιβλία των φυσικών επιστημών, για να κάνουν τα μαθήματα ελκυστικά.

«Μικρός ταξιδευτής αυτής της άπλας» της ποίησης του τιμώμενου σήμερα ποιητή, ταξίδι θαλασσινό ή στεριανό, κολυμβητής ή κωπηλάτης στα νερά του Ιονίου, του Αιγαίου ή του Αλφειού, σε συνοδεύει η μαγική μουσική των στίχων του. Ήχοι πνευστών κρουστών και εγχόρδων ξεπηδούν μέσα από τις λέξεις, οδηγώντας σε νοερά, από τις πηγές ελληνικών βουνών στις παράκτιες θερμές πηγές της Σαντορίνης. Εκεί όπου ροές δημιουργούν ακούσματα θεϊκής συναυλίας. Εκεί που το ζεστό νερό σμίγει με το κρύο της θάλασσας.

Αλλού, τριξίματα κορμών, θροΐσματα φύλλων, κελαηδήματα πουλιών συνθέτουν τις «μουσικές γραμμές στον αέρα» της ποίησής του.

Κι έτσι όταν

μενεις μονος

στο γαλαζιο θολο του φωτος»

ή «στο κρυο σκοταδι,

διαβάζοντας τη ποίησή του, ρεμβάζεις στο άπειρο ακουμπώντας φτερούγες ψυχών ή ανασαινείς αναμνήσεις των παιδικών σου χρόνων.

Το σπίτι της ποίησης του Σωκράτη Σκαρτσή έχει θεμελιό την πέτρα. Πέτρα είναι η αρχή και το τέλος.

Είναι η τροφή και το σώμα, είναι η φλούδα που φυλάει τον καρπό, είναι η ζωογόνος ουσία που δίνει ζωή.

Η λέξη «πέτρα», όπως χρησιμοποιείται στην ποίησή του, έχει όλες τις εμφανείς και αφανείς ιδιότητες του αντίστοιχου φυσικού ή γεωλογικού όρου και έχει ανάλογη συμμετοχή στην ποιητική δημιουργία, όπως ακριβώς στη φύση.

Το εσωτερικό της γης είναι ρευστό και καυτό. Πάνω απ' αυτό η στερεότητα, ο στέρεος φλοιός. Το πέτρωμα-φόρεμα στηρίζει τη ζωή και την προστατεύει από την καταστροφή.

Και ο ποιητής:

Ετσι η πετρα και τα βουνα

κι αερακι ζωης

(Μαρμαρο της απλας-2)

Στην επιστήμη δεν μελετώνται μόνο οι μηχανικές ιδιότητες των πετρωμάτων, για να χρησιμοποιηθούν στην κατάλληλη θεμελίωση οικοδομών. Όσοι από μας μελετάμε τους βιογεωχημικούς κύκλους, γνωρίζουμε ότι δεν μπορεί να επιβιώσει ο άνθρωπος χωρίς τον ανόργανο κόσμο. Επομένως ο ανόργανος κόσμος δεν μπορεί να διαχωριστεί από τον έμβιο

κόσμο. Οι δύο κόσμοι βρίσκονται σε μια διαρκή ερωτική σχέση μεταξύ τους, αλληλοτροφοδοτούνται και ανανεώνονται.

Ο έρωτας μεταξύ πέτρας-μάνας, πατέρα-νερού που γεννάνε το χώμα και δίνουν τροφή και ζωή τραγουδιέται πολύ ωραία και εύστοχα από τον ποιητή:

*Νερο στο χωμα
ψωμι στο τραπέζι
εγω στη ζωη
οπως πετρα κοντα στη πετρα
(Μαρμαρο της απλας-2)*

Στο χώμα φυτεύει ο ποιητής, φυτρώνουνε πράγματα, αφήνει το νερό να κυλήσει μόνο του, «κυλαει το νερο ξεχωριζει το χωμα».

Τραγουδάει το νερό με την κίνηση και γίνεται κόσμος, κόσμος τραγουδάει και μας γνωρίζεται, του κόσμου πράγματα συνομιλούν και γνωρίζουμε τον κόσμο, φυσάει κίνηση, αφήνει τον κόσμο να μας αγγίξει με αφή απαλή και μας φέρνει κοντά την παρουσία του κόσμου.

Σε αυτήν την ιδιαίτερη σχέση ποιητή δημιουργού-έργου ποιήματος παρατηρεί κανείς την ταύτιση του ποιητή με τη φύση. Ο ίδιος γίνεται μέρος της φύσης, όπως φαίνεται στους στίχους του:

*Με κανει η ομορφια κοσμος
καθως γραφομαι απο κυμα γραμμουλες στην αμμο*

και στους παρακάτω στίχους φθάνει μέχρι την πλήρη ταύτιση:

*Ειμαι στη θαλασσα ολοκληρο
εγω καθαρο στρογγυλος
θαλασσα χωμα ουρανος
τελειωμενος στο τελειο.*

Κι ακόμη αλλού:

*και γινομαι εγω κοσμος.
(Μαρμαρο της απλας-2)*

Αυτή η τέλεια σχέση του επέτρεψε να αποκρυπτογραφήσει τους κώδικες της φύσης και να διαβάσει τις λειτουργίες της.

Μέσα στη γλυκύτητα της απεραιτοσύνης του καθαρού κρυστάλλινου κόσμου του, προβάλλει γυμνή η ωραιότητα του έρωτα, ως κυρίαρχη γενεσιουργή δύναμη της ποίησής του. Ερωτικός ποιητής ο Σωκράτης Σκαρτσής, τραγουδάει τον έρωτα με γνησιότητα και γλυκύτητα. Μεθάει και σε μεθάει, βιώνοντας την ομορφιά του μέσα από την ταύτιση με ό,τι υμνεί, και σε γεμίζει με αίσθηση δημιουργίας και αισιοδοξίας.

Στη φύση ο έρωτας λειτουργεί ως κοσμογονικό φαινόμενο. Η γλώσσα της φύσης είναι ερωτική. Το ίδιο διακρίνει κανείς στην ποίηση του Σωκράτη Σκαρτσή. Όλο του το έργο είναι πλημμυρισμένο από αυτήν την ερωτική γλώσσα. Εκεί που υμνεί τον έρωτα ως δύναμη δημιουργίας στη φύση, οι λέξεις «φως, νερό, πέτρα, χώμα, φωτιά, αγάπη» συνθέτουν στίχους με ανάλογο νόημα:

*Βαθια κυλαει το νερο
τρυφερα
κι ολα απλωνουν*

και φευγουν κυματα
πραγματικα
της αγαπης, νερο και φωτια και φως
κι αφηνουν το χωμα
στα χερια μας.
Σ' αγαπαω.

(Το Πραγμα του Κοσμου)

Έτσι η πέτρα του Ρωμιού, το φως του νερού της Αφροδίτης, η Κύπρος, του οφείλαμε αυτή την ελάχιστη τιμή με τη σημερινή εκδήλωση. Τον ευχαριστούμε που δέχθηκε την πρόσκλησή μας και μας έδωσε την ευκαιρία να πάρουμε μια βαθιά ανάσα ζωής από την ποίησή του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αναφορές από το έργο του Σωκράτη Λ. Σκαρτσή:

Γραμμη, Γκοβόστης 1997, Κάκτος (Λαλικά) 2001.
Το Πραγμα του Κοσμου (Ολόκληρο), Οστρακα 1984.
Η ανάσα της αθανασίας, Γκοβόστης 1995, Κάκτος (στο Λαλικά) 2001.
Μαρμαρο της απλας, Καστανιώτης 1989.
Το φως του νερου, ανθολόγηση, Περί Τεχνών 2003.
«Γαλήνη»
Μαρμαρο της απλας-2, Αχαϊκές Εκδόσεις 1991.
Εκατο φορες το αδυνατο, Περί Τεχνών 2004.
«Εγω και το ποταμι»
Το Αναστημα, Αχαϊκές Εκδόσεις 1999, Κάκτος (ένα μέρος, Λαλικά) 2001

Ομιλία σε τιμητική εκδήλωση στη Λευκωσία, 2006, και αφιέρωμα περ. *Θέματα Λογοτεχνίας*, αρ. 36, Γκοβόστης, Αθήνα 2008

*

ΜΙΚΡΗ ΠΕΡΙΗΓΗΣΗ ΣΤΟΙ ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ Λ.ΣΚΑΡΤΣΗ

Τιμούμε σήμερα τον Σωκράτη Λ. Σκαρτσή. Γιορτάζουμε τα τριανταπέντε χρόνια λειτουργίας του Συμποσίου Ποίησης, που ο ίδιος εμπνεύστηκε και του δίνει ζωή ως τα σήμερα.

Τι να πω λοιπόν εδώ που να ταιριάζει στην περίπτωση; Σκέφτομαι πως όλα τα πράγματα έχουν ένα όνομα, που εμείς τους το δώσαμε για να συνεννοούμαστε, μα που κάποτε στην πράξη τυχαίνει να αλλάζουμε το νόημά του. Κι αντί χαρά, θλίψη επέρχεται, κι αντί γαλήνη, αναταραχή. Όμως στη φύση τα πράγματα δεν νοιάζονται για τις ερμηνείες μας, μήτε το πώς θα τα πούμε. Εκεί «Ποταμι νερο του φρεσκου ηχου και των μεγαλων δεντρων», γράφει ο Σωκράτης. Πράγματι «νερο του φρεσκου ηχου», και είναι ο ίδιος ήχος για όλους και για πάντα. Μόνο που άλλος περνά δίχως να στέκεται κι άλλος θα σταθεί, κι από κει θα ακούσει τις φωνές της φύσης και θα μάθει την πραγματική γλώσσα των πραγμάτων, που είναι γλώσσα χαράς και με χαρά θα πορεύεται κι ο ίδιος πλέον κομμάτι της φύσης, ρίζα, νερό, χώμα, πέτρα, ανάσα κι αγάπη. Μα προπαντός αλήθεια, ελευθερία θα τραγουδάει και θα τραγουδιέται, στους φθόγγους του νερού και των δένδρων. Και θα αγγίζει τα πράγματα με την απαλότητα που εκείνα τον υποδέχονται κι ο έρωτας της ύπαρξής του θα είναι πάνω και έξω από ονόματα κι επωνυμίες. Αυτό θα πω για την περίπτωση! Αυτό και για την ποιητική και φυσική παρουσία του Σωκράτη. Κάπου στη φύση στάθηκε ο Σωκράτης, κι από κει κινήθηκε σ' όλα τα μυστικά και φανερά μέρη της, όπου παντού η αγάπη είναι αγάπη, και η ελευθερία ελευθερία, και με τίποτε δεν αλλάζουν με τις δικές μας κατά περίπτωση ερμηνευτικές αποδόσεις.

Κι αν πραγματοποιούμε σήμερα αυτή την εκδήλωση τιμής στο πρόσωπό του, είναι γιατί νιώθουμε την αναγκαιότητα να αφήσουμε τα ίδια τα πράγματα να πουν για κείνον και να γευθούμε μέσα από την ποίηση και την παρουσία του το αίσθημα του κόσμου.

*Ε ας υπαρχω
η πετρα σκληρή
το πουλι ελευθερο*

Στις ποιητικές συνθέσεις του Σωκράτη τα πράγματα χαίρονται την ύπαρξή τους, ομιλούνε στην ψυχή των άλλων πραγμάτων και πορεύονται την πραγμάτωσή τους, σε μια σχέση ειρηνευτική αγάπης και δημιουργικότητας. Παρά την έμφαση που δίνεται στο τελειωμένο «αύταρκες», ο ποιητής με τη γνωστή ποιητική ομορφιά και το διαυγή λόγο του αναρωτιέται, τι να 'ναι άραγε πιο πέρα από όλα τα πράγματα που γνωρίζουμε; Με την ποίηση αυτή γεύεσαι γνώση, νιώθεις την αρμονία της φύσης κι όμως είσαι στην άκρη του κύματος.

*Οπως αυτη η πετρα η σταλα η ινα
εσυ κι εγω (...)
η αισθηση αυτης παρουσιας.*

Αξίζει να σταθεί κανείς στο στίχο «εσυ κι εγω» και στο στίχο που προηγείται αυτού, όχι τυχαία, «οπως αυτη η πετρα η σταλα η ινα». Έτσι συνθέτει ο ποιητής το ποιητικό του περιβάλλον, τον ποιητικό του οικότοπο, που δεν είναι διαφορετικός από ένα ερωτικό τοπίο. Οι λέξεις του συνομιλούν αφήνοντας ερωτική γεύση, φυλάσσοντας καλά όμως τα μυστικά του έρωτα. Όπως ακριβώς λειτουργούν τα πράγματα στο δάσος, στη λίμνη. Βλέπεις, γεύεσαι την παρουσία του νούφαρου, της πευκοβελόνας. Ως εκεί όμως, ταυτόχρονα χιλιάδες κόκκοι γύρης, δίχως να γίνεται αντιληπτό, μεταναστεύουν με προορισμό τη γονιμοποίηση και τη δημιουργία. Το ίδιο συμβαίνει στην ποίηση του Σωκράτη Σκαρτσή.

*(...) Ελαχιστος νους η αισθηση ολη
απτη αρχη της σιωπης.*

Το *Μαρμαρο της απλας* ήταν η πρώτη ποιητική συλλογή του Σωκράτη που μου τράβηξε την προσοχή, προτού τον γνωρίσω προσωπικά. Συνήθως, όταν με ελκύει ένας τίτλος ποιήματος ή στίχος, δεν διερωτώμαι γιατί. Απλά με ελκύει και επιθυμώ να διαβάσω το ποίημα.

Έτσι έγινε και με το *Μαρμαρο της απλας*. Κι έχω μια συνήθεια να φυλάσσω πράγματα που με ελκύουν:

*Στον αερα περπατας και φερνει φως
και νερο και παρουσια του κοσμου*

*στα κυματα και στα βουνα
σ' ομορφαινει το νερο και το χωμα
κα τ' αστρα*

*τραγουδι ειναι ο κοσμος
που τραγουδιεται μονο του.*

*ετσι η πετρα και τα βουνα
κι αερακι ζωης.*

Η ποίηση του Σωκράτη είναι μια ποίηση αισθήσεων, που έχει τοπίο τον έρωτα, τη φύση, τα φαινόμενα και τις λειτουργίες της, με τα συστατικά της να συμμετέχουν σε ένα πανηγύρι, όπου το ανθρώπινο πνεύμα, ο οργανικός και ανόργανος κόσμος συνυπάρχουν και συμμετέχουν ισότιμα, αποδίδοντας στον άνθρωπο τη συναίσθηση της ωραίας ύπαρξής του.

Όποια σελίδα και ν' ανοίξεις στην ποίηση του Σωκράτη, είναι εκεί η ομορφιά της φύσης, η χαρά του έρωτα και της δημιουργίας.

Τα σχήματα, που είναι θεμελιακά στη σχέση του ανθρώπου με τα πράγματα, παίρνουν στην ποίηση του Σωκράτη Σκαρτσή μια κάποια μυστηριακή, ωραία, ιερή υπόσταση.
*Ωραία τα σχήματα πετρες
περνανε τον οριζοντα (...)*

*ομορφια μου αρμονια και αναρμονια
ως τις μορφες πρωτα μορφες
ως τα χρωματα πρωτα χρωματα
και τα σχεδια του σχεδιου.*

Ας σταθούμε στους στίχους αυτούς, για να πούμε πως στη φύση συνυπάρχουν με τις εξελιγμένες μορφές ζωής και πρωτόγονοι οργανισμοί «ατελείς», που όμως είναι τέλειοι γιατί είναι αυτάρκεις και συμβάλλουν εξίσου ουσιαστικά στην ισορροπία, την ομορφιά και την αρμονία του κόσμου. Έτσι και ο ποιητής συνδέει την ομορφιά με την αρμονία και τη δυσαρμονία, την ομορφιά με τις πρώτες μορφές, με τα πρώτα χρώματα, με το αρχέγονο. Αλήθεια, το αρχέγονο, το πρωτόγονο, πόσο οικείο και ανοίκειο δεν είναι πάντοτε στον κόσμο.

Αν ρίξει κανείς μια ματιά στη φύση, αυτό που θα αποκομίσει είναι το θετικό αποτέλεσμα των λειτουργιών της, που περιλαμβάνει κυρίαρχα τη δημιουργία που συντελείται σε κάθε στιγμή, από τη μετακίνηση ενός σπόρου με τον άνεμο να πάει σε γόνιμη γη έως τη γέννηση του ανθρώπου. Ενυπάρχουν στα ποιήματα του Σωκράτη η εικόνα του χρόνου και η σημασία της μνήμης, δηλαδή του χρόνου μέσα στο χρόνο, η αίσθηση της αφής και η συνέχεια της ύπαρξης, το άγγιγμα (όπως απλώνει η ελάτη το χέρι στο δάσος): Αλλά και η γένεση ενυπάρχει ως αυγή, και η πορεία προς τη δημιουργία, την ολοκλήρωση, τη διαιώνιση: καρπός, γεύση καρπού αυγής, γεύσαι την αυγή, νιώθεις την πρώιμη δημιουργία που εξελίσσεται με την πάροδο του χρόνου στο τέλειο γίνωμα «*γυμνη γαληνη των ολων μονη*», ωραία ηρεμία και γαλήνη όταν όλα τελειωμένα συνυπάρχουν.

Όπου και να διαβάσεις στο Σωκράτη, έχεις την αίσθηση της πληρότητας, της τελειότητας, το βιώνεις, το νιώθεις, σε συνεπαίρνει σ' όλους τους τόπους και χρόνους. Συμμετέχεις σε μια λειτουργία της φύσης, στη λίμνη, στο δάσος, στη θάλασσα, κει που το χόμα το νερό και η πέτρα συνομιλούν σε μια σχέση έρωτα και θανάτου, που όμως γεννάει ζωή, χωρίς το παραμικρό κενό. Εκεί όπου όλα τέλεια ολοκληρώνονται και υπάρχουν ως η αγάπη, ή δια της αγάπης, όχι στατικά αλλά δυναμικά και συνεχόμενα, με μια αρχή, που ως να μην υπήρξε, γιατί έχεις την αίσθηση ότι προϋπήρχε και συνεχίζεται στο διηνεκές, διασφαλίζοντας το αιώνιο.

Κι όλα λειτουργούν όμορφα και αισθαντικά, όπως ακριβώς όταν διασχίζεις το άγνωστο δάσος και οικείο σου γίνεται γρήγορα κι επιθυμείς να προχωράς, να γνωρίσεις θέλεις περαιτέρω, να μυρίσεις, ν' ακούσεις κελαϊδίσματα πουλιών, όλες τις γεύσεις της ποίησής του.

*Γειραν τα κλαδια πεσαν τα φυλλα
πεφτει στη γραμμη τους η νυχτα
κι αυτα παιζουν τη σκεψη
τελειωνονται σοφια*

*κυλανε τα κυματα κυλανε τα αισθηματα
πετανε τα πουλια
και στεκομαι σιωπη*

*κυμα και πετρα και πουλι
σπορος καρπος σπορος
αυτος ο κοσμος της απλας*

*αγαπα με το ολο
η ολη απλα
οπως γελαει ο θανατος απουσια κι η ζωη παρουσια
μια πετρα
που τη ριχνω στο νερο για την αγαπη.*

Κι έτσι η πέτρα, οι σταγόνες, το νερό, η αγάπη, η παρουσία, η αφή, η απορία, γράφουν ομόκεντρους κύκλους στον ορίζοντα ποίηση, στον ορίζοντα ορίζομαι και υπάρχω του Σωκράτη Σκαρτσή, κι ένας ένας δίνουν τη γεύση της ζωής όμορφα τελειωμένης. Δίνουν την ουσία της ωραίας αυτοδημιουργίας

Κι όλοι οι τόποι έχουν τη θέληση του ανθρώπου, την ομορφιά, τη ζωή, την ύπαρξη και την ελευθερία και συνομιλούν με άλλους τόπους στην ίδια πάντα γλώσσα. Είναι η ποίηση του Σωκράτη ένας ύμνος στην Ελευθερία:

*Ας παρει ο αερας τα λογια
περοεντα
να τ' ανασανει πνοη
που λυγαει το χορταρι
αγγιζει την πετρα
χαϊδευει πουπουλα τα πουλια
περοεντα
με τα γλυκα ραμφη προς εμενα
(...)
λευκη γραμμη
περοεσσα
ελευθερια λογου.*

*το κυμα ουτε μιλαει ουτε δε μιλαει
σκορπαει το ειναι
κι εγω μιλω για το κυμα
σκορπωντας
σταλες λογια αγαπης
εγω και κυματα ελευθερα*

*πραγμα και ονειρο
και οραση εικονα
(...)
του ονειρου της ζωης της ζωης του ονειρου
ονειρο ζωη στην ωραια απλα
της αφης αυτης*

που μ' αφηνει ελευθερο.

Κυριαρχεί λοιπόν η Ελευθερία, όχι μόνο εκεί όπου η λέξη σε κάνει να ριγείς, αλλά και σε άπειρους στίχους μ' άλλες μορφές. Είτε μιλάει με τα πράγματα του κόσμου ο Σωκράτης, είτε τ' αγγίζει, τ' αφήνει ελεύθερα να λειτουργούν, κι ελεύθερος ο ίδιος ανάμεσα τους κινείται και συμμετέχει ως μέρος αυτών, δίχως να θέλει να αποφασίσει γι' αυτά, μα τ' ακολουθεί, όχι βέβαια μοιρολατρικά. Μαζί τους χαίρεται και τραγουδά.

Ποιητικός απόγονος του Διονυσίου Σολομού ο Σωκράτης Λ. Σκαρτσής, ευτύχησε να πει από τα «καθάρια και χαριτωμένα» νερά της φύσης και κινήθηκε σ' όλα τα μυστικά και φανερά μέρη της.

Ποιητής συγγραφέας και δάσκαλος ο Σωκράτης Σκαρτσής, άφησε τ' αχνάρια του καλά αποτυπωμένα πάνω στον χάρτη των Ελληνικών γραμμάτων. Δίδαξε και ενέπνευσε γενιές μαθητών.

Και γνώρισα τον ίδιο τον ποιητή και δάσκαλο, που μας καλούσε κάποτε να παρακολουθήσουμε, αν θέλαμε, εξαμηνιαίο σεμινάριο ποίησης. Τον ακολούθησαμε μικροί και μεγάλοι μαθητές και δεν αργήσαμε να διώξουμε από πάνω μας την αμηχανία, χάρις στην διδακτική τέχνη του, το μελίχιο ύφος και την αγάπη του. Κι είχα την τύχη να γνωρίσω τον ποιητή του νερού και της πέτρας, του δάσους, του βουνού, της πραότητας των χιλιάδων πραγμάτων, των σχημάτων του κόσμου, να γνωρίσω την ουσία του φυσικού περιβάλλοντος που μελετούσα, την πραγματική θάλασσα, τα ποτάμια, τις ροές και τις λίμνες. Κι άγγιξα την κατάλευκη πέτρα, στέρεη και καθαρή, χωρίς ξένη πρόσμιξη, κι απλώθηκε, κι άνοιξε ο ορίζοντας μέσα απ' τους στίχους του. Και γνώρισα τους πραγματικούς κρυστάλλους της πέτρας, την «πραότητα των πραγμάτων που γίνονται όπως η πετρα τα βραχια στα κυματα»

Ό,τι της ποίησης του Σωκράτη, και η διδασκαλία του. Αρκεί, έλεγε, να κάνετε μια ρωγή για να μπειτε στο ποίημα, και σκέφτομαι κάθε φορά που το θυμάμαι εκείνες τις ρωγμές των γυμνών βράχων, που μόνο από κει φυτρώνουν τα κυκλάμινα. Γιατί από κει θα βρουν οι ρίζες τους λίγη δροσιά, μα ξέρουν και να κρύβονται εκεί, αν χρειαστεί, από κακοκαιρίες. Διάλογοι, αναγνώσεις, γραφές, όλες οι πτυχές της ποίησης σε ένα οικείο φιλικό κλίμα, σαν εκείνο που βγαίνει από την ποίηση του, μας κράτησε κοντά του όλο το εξάμηνο.

Ευχαριστώ το Σωκράτη Λ. Σκαρτσή και του εκφράζω την ευγνωμοσύνη μου, γιατί μέσα από την ποίησή του και τη γνωριμία του μπορώ να επιστρέφω τώρα χωρίς κανένα κενό στον φυσικό κόσμο που μελέτησα και στα πετρώματα που άγγιξα, και να συνομιλώ άνετα με τη δική τους γλώσσα.

Ένα Ανθολόγιο Σ.Λ.Σκαρτσής. Πανεπιστήμιο Πατρών, 2016, 322- 25

ΜΑΡΙΑ ΨΗΛΑΝΤΗ

Ο ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΣΚΑΡΤΣΗΣ ΩΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΣ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΟΣ

Η ευαισθησία και η αγάπη του Σωκράτη Σκαρτσή για τη γλώσσα, το όχημα δηλαδή των ιδεών και όργανο εκφράσεως της κριτικής, της έρευνας, της φιλοσοφίας, εν πολλοίς της επιστήμης, αλλά και μέσο πραγμάτωσης της τέχνης του λόγου είναι προφανείς σε κάθε πτυχή του πολύπλευρου έργου του· στη φιλολογική και εθνολογική μελέτη, στην ποιητική μετάφραση, στην ίδια την ποίηση. Το ενδιαφέρον για την ανίχνευση των εσωτερικών μηχανισμών, της ηχητικής αρμονίας και των χρωματικών δυνατοτήτων της γλώσσας, είτε του καθημερινού λόγου είτε του έντεχνου, πεζού και ποιητικού, είναι εμφανές τόσο στην ποίησή

του όσο και σε συλλογές φιλολογικών δοκιμίων όπως τα Δέκα Σημειώματα για την Ποίηση, τα Γλωσσικά και ποιητικά, τη Μελέτη στη Γλώσσα, ή την Πρακτική Εισαγωγή στην Ανάλυση της Ποίησης. Απότοκο αυτού του προβληματισμού είναι και η ενασχόληση του Σκαρτσέ με τη δημόδη λογοτεχνία, ελληνική και ξένη, μέρος της οποίας στεγάζει η σειρά *Τα Κείμενα των λαών* που παρουσιάζει μεταφρασμένα ποιήματα, τραγούδια και πεζά από την Αφρική, την Ινδία, την Περσία, την Κίνα, την Αυστραλία, την Αίγυπτο, τους Ινδιάνους, τη Βόρεια Ευρώπη. Η σημαντική αυτή σειρά που καθιστά προσιτά κείμενα που δύσκολα θα προσέγγιζε χωρίς αυτήν το ελληνόφωνο κοινό είναι μία ακόμα εκδήλωση της δίψας για σπουδή στη γλώσσα, τούτη τη φορά μέσα από την αναζήτηση και παρουσίαση των ιδιαιτεροτήτων ποικίλων και συχνά διαμετρικά αντίθετων πολιτισμών. Οι διαφορετικές οπτικές γωνίες και οι τρόποι κατανόησης του περιβάλλοντος που αναδύονται μέσα από τα κείμενα αποκτούν υπόσταση αποκλειστικά από το γλωσσικό τους εκφραστικό μέσο, το οποίο έτσι διασώζει στο χρόνο και ανασυνθέτει μπροστά μας όχι μόνο αρχαίες κοσμοθεωρίες, αλλά και την ποιότητα, το άρωμα και την αύρα του εκάστοτε πολιτισμού, δηλαδή την ουσία και την ψυχή του.

Ό,τι αποκομίζουμε από την ανάγνωση αυτών των κειμένων δεν είναι άσχετο με συμπεράσματα που εξάγονται από τη μελέτη της γλώσσας. Η γλώσσα δεν σχηματοποιεί και δεν εξωτερικεύει απλώς νοήματα, σταθεροποιώντας τα, θα λέγαμε, με το να τα ντύνει με συγκεκριμένους φθόγγους για την ακοή και, αργότερα, με γράμματα για την όραση και κάνοντάς τα έτσι άμεσα προσπελάσιμα στην αντίληψή μας, αλλά έχει μια τόσο στενή σχέση μοναδικής και απόλυτης αντιστοιχίας με το περιεχόμενό της που χωρίς να ταυτίζεται μαζί του, εξαιτίας της διαφορετικής φύσης της μιας και του άλλου, εντούτοις ενώνεται αξεδιάλυτα με αυτό. Τούτο το γοητευτικό μυστήριο απασχολεί επανειλημμένα τον Σκαρτσέ που το διατυπώνει στα γραπτά του: «το όνομα είναι πράγμα όπως ακριβώς το αντικείμενο, γιατί μόνο επειδή τα πράγματα μπορούν να υπάρξουν σαν όνομα και αντικείμενο. Ο διπολισμός αυτός είναι δυνατός γιατί η πραγματικότητα είναι ενιαία», γράφει κάπου¹, και «το σύμβολο δε σημαίνει αλλά είναι», γράφει αλλού². Αυτή η αρχή, όπως εξηγεί ο Σκαρτσέ, ισχύει κατά κανόνα για τη λαϊκή ποίηση, στην οποία η σχέση της γλώσσας με τα πράγματα είναι αμεσότερη και ευθύτερη· όσο προσωπικότερη γίνεται η ποίηση τόσο περισσότερο απομακρύνεται από την κυριολεξία των πραγμάτων και γίνεται πιο συμβολική. Έχοντας λοιπόν υπ' όψιν μας αυτή τη θέση άκρως ενδιαφέρουσα γίνεται η αναδίφηση σε κείμενα αρχαίων πολιτισμών του κόσμου καθώς και ο στοχασμός πάνω στο βαθμό μέχρι τον οποίον η γλώσσα λειτουργεί συμβολικά μέσα σε αυτά και κατά συνέπεια πάνω στο βαθμό μέχρι τον οποίο μας αποκαλύπτεται από αυτά η αλήθεια του κάθε λαού. Και ασφαλώς η ελληνική παράδοση μας προσφέρει αμέτρητες ευκαιρίες εξέτασης όχι μόνο γλωσσολογικών θεμάτων, αλλά και ζητημάτων ευρύτερου ιδεολογικού και αισθητικού χαρακτήρα με τη διαχρονική θεώρηση συνεχούς λογοτεχνικής παραγωγής τριάντα σχεδόν αιώνων. Έτσι ο Σκαρτσέ έχει ασχοληθεί πολύ με το δημοτικό μας τραγούδι· τα μορφολογικά και υφολογικά του στοιχεία, τα ρητορικά σχήματα, τη δόμηση του στίχου, το ρυθμό και το μέτρο. Εύλογο φαίνεται ένα τέτοιο ενδιαφέρον, καθώς είναι κοινός τόπος η διαπίστωση ότι ολόκληρη η ζωή του ελληνικού λαού και μαζί η καλλιέργεια και η φαντασία του αποτυπώνεται με θαυμαστή συμπύκνωση στους αιώνια νέους στίχους τους σφραγισμένους με τη μουσική επιβλητικότητα του δεκαπεντασύλλαβου. Συσχετιζόμενη με τα προαναφερθέντα φιλολογικά και λαογραφικά, όπως θα τα ονόμαζε μια παλαιότερη σχολή, ή εθνολογικά, σύμφωνα με τη σύγχρονη ορολογία, ενδιαφέροντα, είναι η μελέτη της παροιμίας από τον Σκαρτσέ³. Αυτό το ιδιότυπο λαϊκό μέσο εκφράσεως συγκεντρώνει με λεπτότητα αντιλήψεως και αιχμηρή σαφήνεια αποστάγματα συλλογικής μνήμης και εμπειρίας που αφενός συνθέτουν μια λεπτομερή εικόνα της ψυχοσυνθέσεως των Ελλήνων και αφετέρου είναι αξιοπρόσεκτα δείγματα λόγου που έχει την δική του αυτόνομη συνοχή και συγκρότηση. Ανάλογες παρατηρήσεις μπορούν να γίνουν και για την επωδή, το μαγικό ξόρκι το οποίο έχει αναλύσει και ανθολογήσει ο Σκαρτσέ σε μια μελέτη του⁴.

Φυσικά ο προβληματισμός του για τη γλώσσα δεν περιορίζεται μόνο στη μελέτη της λαϊκής της μορφής και έκφρασης αλλά επεκτείνεται και στη μελέτη της παραγωγής του λόγιου ή προσωπικού, όπως συχνά χαρακτηρίζεται, έργου, και ακόμα παραπέρα, κινείται προς την κατεύθυνση μιας γενικότερης, σφαιρικής θεώρησης του γλωσσικού φαινομένου. Η

βίωση της γλώσσας είναι ένα αίτημα που επανέρχεται στα γραπτά του Σκαρτσή και που έχει στις μέρες μας, εποχή λεξιπενίας, ισοπέδωσης και κακογουστιάς, εξαιρετικά επίκαιρο χαρακτήρα και ζωτική σημασία. Όταν μιλούμε και γράφουμε μηχανικά, μιμητικά, χρησιμοποιώντας λέξεις από συνήθεια, χωρίς συναίσθηση του φορτίου και του ειδικού τους βάρους, κάτι που οφείλεται στην ελλιπή γνώση που μας παρέχει σήμερα η εκπαίδευση και που οδηγεί με μαθηματική ακρίβεια στην εκφραστική ανεπάρκεια και στα λάθη, δεν χειριζόμαστε απλώς άσχημα το λόγο, δηλαδή δεν έχουμε απλώς μια κάποια αδυναμία με περιορισμένες συνέπειες. Αρχίζουμε να αποκτούμε ουσιαστική αναπηρία, αφού αποξενωνόμαστε από την ιστορία και την υπόσταση του τόπου και του λαού μας, με άλλα λόγια γινόμαστε λιγότερο Έλληνες, γιατί γλώσσα και έθνος βρίσκονται σε σχέση αμοιβαίας εξάρτησης και δεν μπορεί να υπάρξει το ένα χωρίς το άλλο. «Το έθνος είναι η γλώσσα του», γράφει χαρακτηριστικά ο Σκαρτσής⁵. Η αποστροφή ή, στην καλύτερη περίπτωση, η αδιαφορία που προκαλεί το μάθημα των αρχαίων ελληνικών στους περισσότερους μαθητές σχετίζεται άμεσα με αυτό το πρόβλημα. Αν οι σύγχρονοι νέοι δεν μπορέσουν να αισθανθούν την ενότητα του ελληνικού πνεύματος δεν είναι δυνατόν και να γίνουν κοινωνοί του με αποτέλεσμα μια ελληνικότητα τριών χιλιάδων χρόνων αδιάκοπης παρουσίας μέσα από λίγο πλαστικό και σφριγηλό να κινδυνεύει τώρα να μαραθεί και να πεθάνει. Η ενασχόληση του Σκαρτσή τόσο με νεοελληνικά κείμενα όσο και με αρχαία (με μεταφράσεις του Ησιόδου, λυρικών ποιητών, του Επίκουρου, του Μουσαίου) έχει ιδιαίτερη σπουδαιότητα γιατί καταδεικνύει ότι τα αυστηρά καθορισμένα σύνορα μεταξύ των περιόδων της ελληνικής λογοτεχνίας που έχει επιβάλλει η σύγχρονη φιλολογική επιστήμη είναι όχι μόνο ανούσια αλλά και βλαπτικοί διαχωρισμοί που κατακερματίζουν μια εικόνα που μόνο αν τη δούμε στην ολότητά της μπορούμε να την εκτιμήσουμε. Ο Όμηρος και το δημοτικό τραγούδι, για παράδειγμα, δεν αποτελούν ξένα και μακρινά πράγματα, αλλά αντίθετα, δυο νήματα που το ένα διαδέχεται το άλλο, πλεγμένα στον αργαλειό της ίδιας παράδοσης, και είναι ευτύχημα που τα τελευταία χρόνια γίνονται συγκριτικές μελέτες που αναδεικνύουν τη σχέση τους⁶. Ο νεοέλληνας αναγνώστης βρίσκεται πιο κοντά στην αρχαία μορφή της γλώσσας μας από όσο νομίζει. Έτσι στην έκδοση του ερωτικού ποιήματος *Τα καθ' Ηρώ και Λεάνδρον* του 5^{ου} μ. Χ. αιώνα ο Σωκράτης Σκαρτσής δεν παραθέτει νεοελληνική μετάφραση δίπλα στο αρχαίο κείμενο, όπως συνηθίζεται από τους φιλόλογους, αλλά μόνο εξήγηση ορισμένων λέξεων που βοηθά στην κατανόησή του. Με τον τρόπο αυτό αισθάνεται ο αναγνώστης ότι το κείμενο δεν είναι ξένο, για να χρειάζεται μετάφραση, αλλά δικό του, έκφραση ενός παρελθόντος προσοιού σε αυτόν χωρίς ιδιαίτερες παρεμβάσεις. Και κατανοεί ότι πέρα από τους συμβατικούς διαχωρισμούς σε Αρχαιότητα, Βυζάντιο και Νεότερη Ελλάδα η ελληνική παράδοση είναι μια και η συνέχειά της αδιάσπαστη, και ότι είναι και ο ίδιος μέρος της εξελικτικής πορείας ενός και του αυτού οργανισμού, ζωντανού και δυναμικού και όχι ξερού και βαλσαμωμένου σε κάποια προθήκη μουσείου. Γι' αυτό «το τωρινό και το ιστορικό είναι το ίδιο», κατά τη διατύπωση του Σκαρτσή⁷. Το πόσο σταθερά επίκαιρες είναι παλαιότερες φάσεις του ελληνικού πολιτισμού υπήρξε θέμα ενός από τα συνέδρια που έγιναν μέσα στα πλαίσια του εικοσιπενταετούς πλέον θεσμού του Συμποσίου Ποίησης του Πανεπιστημίου Πατρών στην ίδρυση και διοργάνωση του οποίου ο Σωκράτης Σκαρτσής έπαιξε πρωτεύοντα ρόλο. Πολλές από τις εισηγήσεις του συνεδρίου εκείνου ασχολήθηκαν με την επίδραση της προφορικής παράδοσης στη λόγια παραγωγή, φαινόμενο που παρατηρείται και στην αρχαία και στην σύγχρονη ελληνική ποίηση και καταδεικνύει την ανεξάντλητη δύναμη της λαϊκής λογοτεχνίας όλων των εποχών που όχι μόνο τροφοδοτεί αδιάκοπα τη λόγια αλλά και συχνά αποτελεί αξεπέραστο πρότυπο δραματικής εντάσεως, λυρισμού και ειλικρίνειας. Στον ενδιαφέροντα αυτό τόμο έχουμε ακόμα συγκεντρωμένες εργασίες που εξετάζουν το πώς μοτίβα, ιδέες και μυθοπλαστικοί συμβολισμοί της αρχαιότητας εμπνέουν τη σύγχρονη γραφίδα και *δίνουν αφορμή για τη σύνθεση έργων όπως η *Τέταρτη Διάσταση* του Γιάννη Ρίτσου, θεατρικά έργα του Ιάκωβου Καμπανέλλη, ή διάφορα ποιήματα του Ελύτη, του Σεφέρη και άλλων. Αρχαία και σύγχρονη ελληνική ποίηση έχουν κοινή πηγή, βιωματικότητα, ουσία του τραγουδιού, όπως τονίζει ο Σκαρτσής σε μια εισήγησή του⁸. Έτσι έχοντας μια «ερωτική» σχέση προς τη γλώσσα, ιδέα που συχνά επανέρχεται στα γραπτά του Σκαρτσή⁹, καλούμαστε όχι να μελετάμε ή να θαυμάζουμε τον πολιτισμό μας, του χθες και του σήμερα,

αλλά να τον βιώνουμε, και έτσι να τον κρατάμε ζωντανό και επίκαιρο πορευόμενοι μέσα σε ένα άχρονο, αέναο παρόν.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. *Μελέτη στη γλώσσα* (Πάτρα 1987), σελ. 124.
2. *Μια πρακτική εισαγωγή στην ανάλυση της ποίησης* (Αθήνα 1984), σελ. 160.
3. *Η Παροιμία* (Αθήνα 1997).
4. *Η Επωδή* (Αθήνα 1994).
5. *Μελέτη στη γλώσσα*, σελ. 190.
6. Μπορεί να αναφερθεί χαρακτηριστικά το πιο αξιόλογο έργο του Ιωάννη Προμπονά *Ομηρικά Έπη και Νεοελληνικό Δημοτικό Τραγούδι* (Αθήνα 1987), καθώς και ανακοινώσεις του με το ίδιο θέμα σε διάφορα συνέδρια.
7. *Μελέτη στη γλώσσα*, σελ. 190.
8. *Η ουσία της αρχαίας ελληνικής ποίησης*, Πρακτικά Δεκάτου Εβδόμου Συμποσίου Ποίησης, σελ. 306.
9. *Μελέτη στη γλώσσα*, σελ. 126, 191, 202, 213, κ.ά.

Ομιλία σε τιμητική εκδήλωση στη Λευκωσία και περ. *Θέματα Λογοτεχνίας*, τ. αρ. 36, 2008

ΞΕΝΟΦΩΝ ΒΕΡΥΚΙΟΣ

[ΣΥΝΟΨΙΣΗ ΤΙΜΗΤΙΚΗΣ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ]

Ευχαριστώ πολύ τον Σωκράτη Σκαρτσή για την ποίηση που μας χάρισε, γι' αυτό που υπήρξε και που υπάρχει για την Πάτρα και το Πανεπιστήμιο.

Θα μπορούσε να πει κανείς ότι ο Σωκράτης υπήρξε σπόρος και σποριάς της ποίησης στην Πάτρα και, ιδιαίτερα, στο Πανεπιστήμιο. Εγώ όμως έχω μια κάποια διαφορετική αντίληψη: Πιστεύω ότι ο Σωκράτης υπήρξε και είναι κάτι το οποίο είναι απόλυτα συνυφασμένο με την ποίηση και την ποιητική και ότι το πρόσωπό του ταυτίζεται με οτιδήποτε το ποιητικό. Νομίζω ότι υπάρχει μια αντίφαση σε ότι αφορά το Πανεπιστήμιο: Το Πανεπιστήμιο της Πάτρας είναι ένα κυρίως τεχνολογικό Πανεπιστήμιο, στο οποίο θα περίμενε κανείς ότι είναι δύσκολο να ανθίσει η τέχνη της ποίησης. Όμως αυτό έγινε. Νομίζω πως το στοιχείο αυτό τελικά λειτούργησε θετικά, Σωκράτη, για να καρποφορήσει αυτή η διάχυτη αίσθηση της ποίησης η οποία φτάνει πολλές φορές σε μέγιστα και άλλες σε ελάχιστα, ανάλογα με του δέκτες, και τους ανθρώπους και το περιβάλλον. Αυτός λοιπόν ο τεχνολογικός χαρακτήρας του Πανεπιστημίου, βοήθησε στο να πετύχει η ζύμωση, στο να ολοκληρωθεί η ζύμωση, χωρίς να υπάρχουν αγκυλώσεις και προκαταλήψεις. Σ' αυτό πέτυχε απόλυτα ο Σωκράτης, λειτουργώντας σα μαγιά, σα μια διαχεόμενη μαγιά μέσα σ' αυτή τη διαδικασία της ζύμωσης. Θα μπορούσαμε λοιπόν να πούμε –και νομίζω ότι ο τίτλος ταιριάζει απόλυτα– ότι, σε ό,τι αφορά το Πανεπιστήμιο, ο Σωκράτης Σκαρτσή είναι ο poet-in-residence του Πανεπιστημίου, όλες αυτές τις δεκαετίες. Θα τολμούσα ακόμη να πω ότι είναι ο poet-in-residence ολόκληρης της πόλης της Πάτρας.

Στο Πανεπιστήμιο, ο Σωκράτης έχει προσφέρει πάρα πολλά. Όλοι γνωρίζετε το Συμπόσιο Ποίησης και τις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, αυτό όμως που ορισμένοι από εσάς ενδεχομένως δεν γνωρίζετε είναι το γεγονός ότι ο Σωκράτης έχει πρωταγωνιστήσει στο να δημιουργηθούν πολλοί όμιλοι και πολλές ομάδες έχουν δημιουργηθεί ζυμώσεις, σκέψεις και συνειδήσεις και πολλά άλλα πράγματα, τα οποία σε μεγάλο βαθμό οφείλονται στο Σωκράτη –και σε άλλους βεβαίως ανθρώπους.

Ένα δεύτερο πράγμα στο οποίο θέλω να αναφερθώ και να κλείσω είναι η ενθάρρυνση την οποία παρέχει απλόχερα ο Σωκράτης στους φοιτητές του, στους φοιτητές του Πανεπιστημίου μας αλλά και στους συναδέλφους του να ασχοληθούν με την ποίηση, να εκφραστούν ποιητικά και να εκφραστούν προς τα έξω, να βγάλουν δηλαδή το μέσα τους προς τα έξω, χωρίς να φοβούνται τις μικρότητες και τις έρπουσες αντιλήψεις περί ποίησης και ποιητών. Αυτό είναι μια μεγάλη συνεισφορά που κρατάει πολλές δεκαετίες, και κρατάει ακόμα και είμαι σίγουρος πως θα υπάρξει και στο μέλλον και γι' αυτό τον ευχαριστούμε πάρα πολύ, και

εγώ προσωπικά, και άλλοι συνάδελφοι που έχουν ωφεληθεί τα μάλλα από αυτή την ενθάρρυνση και την προτροπή.

Σωκράτη, σ' ευχαριστούμε πάρα πολύ.

Ομιλία σε τιμητική εκδήλωση του Πανεπιστημίου Πατρών (2008) και στο βιβλίο *Ο ποιητής Σωκράτης Σκαρτσής*, τιμητική έκδοση Εκδόσεων Πανεπιστημίου Πατρών (2008)

ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ

(ΓΙΑ ΤΟ ΝΗΣΙ)

Αγαπητέ Σωκράτη,

Από τον Γκοβόστη έλαβα την ποιητική σου σύνθεση «Το Νησί». Δεν είχα υπ' όψη μου την πρώτη έκδοση του 1999 και δεν ξέρω ποιον απ' τους δυο σας πρέπει πρώτα να ευχαριστήσω.

- Είναι το πιο πλατύ και το πιο συνθετικό βιβλίο σου, όπου ανασυνθέτονται οι πυρήνες των προηγούμενων, με βάση την παρθενική προσέγγιση και αίσθηση της φύσης, σε μια εναλλαγή ποίησης και πρόζας. Υπάρχει ένα οριζόντιο άπλωμα και μια πνοή που διατρέχει τον φυσικό χώρο, μια ερωτική σχέση με το φυσικό στοιχείο και με τον ίδιο τον έρωτα, ενώ δοκιμάζονται παράλληλα οι δυνατότητες της γλώσσας.

Πάντα εγκάρδια
Κώστας Στεργιόπουλος
Επιστολή, Αδημοσίευτη, 2009

ΑΛΕΞΗΣ ΛΥΚΟΥΡΓΙΩΤΗΣ

Η ΓΡΑΜΜΗ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ ΣΚΑΡΤΣΗ

Είμαι σήμερα ευτυχής που μου δίνεται η ευκαιρία να μιλήσω για το Σωκράτη Σκαρτσή, με αφορμή την παρουσίαση της πολύ επιτυχημένης ανθολόγησης της εκτεταμένης ποιητικής συνεισφοράς του. Στη μικρή παρέμβασή μου θα προσπαθήσω να σκιαγραφήσω απλώς τον ποιητή, πολύ γνωστό άλλωστε σε όλους μας, και στη συνέχεια να θίξω απλώς ορισμένες, πολύ λίγες υποθέτω συγκριτικά με το τεράστιο έργο του, πλευρές της ποιητικής συνεισφοράς του που με συγκίνησαν ιδιαίτερα. Είναι βέβαιο ότι υπάρχουν πολύ περισσότερες τις οποίες αφήνω σε άλλους αρμοδιότερους από εμένα.

Γνώρισα τον Σωκράτη πριν από 20 χρόνια, όταν έγινα Πρύτανης στο Πανεπιστήμιο και με κάλεσε να συμμετάσχω στην οργανωτική επιτροπή του Συμποσίου Ποίησης. Από τότε συνεργάζομαι μαζί του στο πλαίσιο της οργάνωσης και διεξαγωγής των Συμποσίων και απολαμβάνω πολύ ενδιαφέρουσες συζητήσεις για θέματα που αφορούν την ποίηση και γενικότερα την πνευματικής μας ζωή.

Ο Σωκράτης είναι πρώτα από όλα ένας ανήσυχος πνευματικός άνθρωπος. Θέλει πάντοτε να κάνει κάτι ουσιαστικό. Να διαβάζει, να γράφει, να διδάσκει, να συνομιλεί, να ενθαρρύνει, να ονειρεύεται καινούργια πράγματα και να οργανώνει. Ασταμάτητα, ακούραστα. Κινείται πνευματικά συνεχώς. Δεν μπορεί να βαλτώσει. Έτσι μπορεί να εκφράζεται. Εκφράζομαι άρα υπάρχω. Καλλίτερα, επικοινωνώ άρα υπάρχω. Γιατί θέλει να εκφρασθεί, επειδή επιχειρεί να επικοινωνήσει. Πρώτα από όλα με τον εσωτερικό εαυτό του. Ύστερα με τους γύρω του και

τον Κόσμο. Αλλά στο πνευματικό και ποιητικό Σύμπαν του Σκαρτσή όλα αυτά είναι ένα πράγμα

*Ενα το Σύμπαν
ενα ενα*

Είναι αυτό που όντως περιέχει τα πάντα, και τα υλικά και τα πνευματικά, ακόμη και τον ίδιο.

*Κύκλος η ψυχή μου αγκαλιάζει
τριγωνα τετραγωνα πολυγωνα κυκλους γραμμες στιγμες τετραγωνο στο Σύμπαν
και στο κενο που τα χωνευει βαρυ λουλουδι εγω»*

Είναι λοιπόν αυτό που επιχειρεί να τραγουδήσει, αλληλεπιδρώντας γόνιμα μέσα από την ποιητική δημιουργία. Έτσι η ποίηση για τον Σκαρτσή δεν είναι κάτι ξεχωριστό από τη ζωή του, ταυτίζεται με αυτή, ταυτίζεται με το ουσιώδες, με αυτό που όντως υπάρχει. Γι' αυτό και ενότητα στο ποιητικό έργο του Σκαρτσή προκύπτει αβίαστα. Ακριβέστερα αποτελεί συστατικό στοιχείο της. Αφού όλα είναι ένα και η ποίηση απλώς υπάρχει μέσα σε αυτό το ένα. Μέσα από αυτή την ενότητα προσπάθησα να διακρίνω μια αφετηρία όχι απαραίτητα χρονική.

Θαρρώ πως ο Σκαρτσής επεκτείνεται προς τον κόσμο και ταξιδεύει στο χρόνο πρώτα από όλα μέσα από τους δικούς του ανθρώπους. Αυτούς που θεωρεί ότι καθορίζουν τις συντεταγμένες του στον χρόνο και έμμεσα εντοπίζουν την ύπαρξή του.

*Η ώρα μ' αφηνει δυο μαυρες κορες
τις απομονωνει η ζεστα της ψυχης μου.*

Και αλλού:

*«Κύλαγε το νερό
κι έβρεζες τα χεράκια σου,
έμενε ήσυχο το χώμα
και το πάτησες με γυμνά ποδαράκια,
ήταν ακίνητες οι πέτρες
και βρέθηκαν μπροστά σου
σε περίμεναν, σε περιμέναμε
κι ήρθες
κι είσαι πριν απ' το νερό
πριν απ' το χώμα και πριν απ' τις πέτρες
κι είσαι μπροστά απ' τον κόσμο.*

Και αλλού:

*Βροχή όλη η γλώσσα μου στα πράγματα ολόκληρα
Του ήλιου, πατέρα
Κι εσύ πέθανες...*

.....
*Τώρα σωπαίνω πραγματικά ολόκληρος
στη λιακάδα των πραγμάτων
Το νερό δε σταμάτησε
τα φύλλα προχωράνε
πήρα πάλι τους δρόμους των αλωνιών.*

Ο Σωκράτης δεν γράφει απλώς ποιήματα. Ζει, ανασαίνει μέσα από την ποίηση. Γι' αυτό και η αναφορά στους ανθρώπους με τους οποίους ζει είναι εύλογη.

Η ποιητική θεματική του επεκτείνεται εντελώς φυσικά από τους δικούς του ανθρώπους στους απλούς ανθρώπους του τόπου του, στους σύγχρονους, στους παλαιότερους και στους πολύ παλαιούς. Στα μυθικά πρόσωπα που δένονται με τον ίδιο τον τόπο του, που δεν μπορείς να τον ξεχωρίσεις από τα πρόσωπα.

*Επιτάλιον να Επιτάλιον θε μου Επιτάλιον
δικοί μου Επιταλιώτες
κάμπος στον ήλιο δένδρα μεριές
.....
του Νέστορα του Βασιλιά των καλών Παλατιών
των καραβιών του Τρωϊκού
ε, Τηλέμαχε ταξιδευτή
ε, Τηλέγονε –από μακρυνά
έρχομαι από δένδρο σε δένδρο σε θάμνο σε πέτρα
στο δέος της Θάλασσας
ε, Ιερώνυμε Επιταλιέα
ήπιες πολύ νερό του Αλφειού μου;*

Ο Σωκράτης είναι πραγματικά δεμένος με τον τόπο του. Πρωτίστως με τη θάλασσα. Όχι γενικά και αόριστα αλλά με τη δική του θάλασσα. Γιατί πραγματικά πιστεύω πως ο κάθε ευαίσθητος και ποιητικός άνθρωπος έχει τη δική του θάλασσα που κουβαλάει μες την ψυχή του.

*Κύμα με κοίμαγε κύμα με ζύπναγε
κι έβγαινα στη θάλασσα την πρωινή
τη γλυκιά στην τρυφερή αμμουδιά*

Και αλλού:

*Μιλάω με τη θάλασσα
την αλήθεια σας λέω
μιλάω με την άμμο
με το λίγο του κόσμου το ένα
σας λέω την αλήθεια*

Σε αυτό το φυσικό περιβάλλον που επιλέγει συνειδητά ασκεί την ποιητική του ευαισθησία, ζει τους θερινούς μήνες και αναπτύσσεται πνευματικά.

*Σαμάκια στη θάλασσα
στημένα καλύβα ανοιχτή
στον κόσμο και στους ανθρώπους.
Περνούσαν πουλιά και ψάρια
κι η γη πλάταινε
κι έτσι έβγαινα στην αμμουδιά
κι ακολουθούσα τα κύματα πάνω της
και τις γραμμές τους
προς τη ζωή αγόρι νέος άντρας
στον ίδιο αέρα
να με περνάει σώμα και ψυχή
ελεύθερος στο δέος της άπλας
άφοβος και ευτυχισμένος.
Μελετούσα τις γραμμές και τα μάτια μου
κι όλα τα πράγματα μέσα και έξω απ' την καλύβα
εγώ και μόνος*

να ένας άνθρωπος

Ο ποιητικός Σκαρτσής αποδέχεται την ομορφιά του κόσμου, το ρυθμό των πραγμάτων. Έτσι η ποίησή του είναι κατά βάση αισιόδοξη. Εστιάζει στα πρωταρχικά στοιχεία, στο νερό και στην καθαρότητα του ουρανού. Από την άποψη αυτή μου θυμίζει τους Προσωκρατικούς.

*Μισός με το νερό, μισός στον ουρανό
κι ολόκληρος ανοίγω τα μάτια και ωραίος
μ' αυτό το κορμί στα άσπρα πετούμενα*

*Γαλάζιος πότε στο νερό και πότε στον αέρα
κι οι κόκκινες φλέβες μου όλο μπαίνουν στον κόσμο
κι όλο το αίμα στην καρδιά μου».*

Και αλλού:

*Και πως φεύγουν τα κύματα, ποιες πόρτες θα κλείσουν
σε τόση μυρουδιά αλατιού και δροσεράδα χόρτου
που ανοίγει η γη μας με μαρμάρινα νησιά;
Η αρχαία κατάρα λευτέρωσε το νερό και τα φρύδια μας
κι απορία δεν έχουμε πάνω στις πέτρες.
Σαν οι εσπέρες μαλακώνουν τα βουνά και τα χέρια μας
κατεβαίνουμε αλαφροί στα περιγιάλια
και ταξιδεύουμε στη θάλασσα άσπρα ιχνογραφήματα
Μα τις αυγές που απλώνουν αλώνια πλατιά σαν τις παλάμες μας
μένουμε άνεργοι ανάμεσα άσπρο και γαλάζιο...*

Το φως, πρωταρχικό στοιχείο του κόσμου, είναι θεμελιώδες συστατικό του ποιητικού Σύμπαντος του Σκαρτσή. Είναι αυτό που μάχεται το σκοτάδι, είναι σε αυτό που προβάλλεται η ομορφιά

*Δεν ζητώ τίποτα
μονάχα να τελειώσουν τα δάχτυλά μου στο φως*

Και αλλού:

*«Δες τα δάχτυλά μου
μονάχα απ' το φως
δεν παίρνουν τίποτα δε δίνουν
άλλο από σένα.*

Στο ποιητικό φαντασιακό του Σκαρτσή ο κόσμος δεν είναι κενός. Ο όμορφος κόσμος περιέχει όμορφα ζωντανά πλάσματα που αξίζει να τραγουδηθούν

*Τι θέλουν τα κορίτσια
κι πεταλούδες στη θάλασσα;
.....
Λάμπαν τα μάτια της στη θάλασσα
κι έλυνε τη ζώνη της ορθή
στην αμμουδιά που απλώνει το νερό
κι άπλωναν μακριά τα μαλλιά της
.....
Σώπα, κι άκου τη θάλασσα
κι άκου το νερό στα κοχύλια
κάτω απ' του αέρα τη φωνή*

ακου την άπλα του κόσμου»

Και αλλού:

*Σπαράζουν τα μαλλιά σου δυτικά
οι ματιές σου φως και φωτιές
θα ξαναβγεί ο ήλιος
στις κολόνες και στα κύματα
άσπρη αχιβάδα, στόμα της δροσιάς
λουλούδισε τον κόσμο*

Μέσα από την πνευματική δημιουργία του Σωκράτη Σκαρτσή αναδύεται η αγάπη του για τους απλούς ανθρώπους της υπαίθρου. Αυτούς θεωρεί ως τους γνήσιους εκφραστές του Πολιτισμού μας που δεν μπορεί παρά να είναι λαϊκός. Η γλώσσα του λαού μας, αλλά και όλων των λαών της γης, είναι η πρώτη μορφή τέχνης. Το δημοτικό τραγούδι αποτελεί για τον Σκαρτσή την αφετηρία και το θεμέλιο της ποιητικής έντεχνης προσπάθειας που ξεκίνησε απ' το Σολωμό και συνεχίζεται ως τις μέρες μας.

*Τη γιαγιά μου τη λέγανε Μαρίτσα
Μαριγούλα
σ' όλο το χωριό σ' όλο τον κόσμο
κι ώσπου γέρασε κι όταν έγινε γη
κι έτσι σαν την λέω τώρα
και την τραγουδάω στα βουνά και στον αέρα.
και στα κενά*

*Μαρίτσα μετρώντας με τη γλώσσα της
Μαρίτσα μαθαίνοντας ελληνικά*

.....
*Τη γιαγιά μου τη λέγανε Μαρίτσα
Μπάμπω
καιμίλαγε με γραμμές και μουσική
με ήχους που φύτρωναν σ' αυτό το ένα χώμα»*

Στο ποίημα αυτό η Μπάμπω του Σκαρτσή αντιπροσωπεύει ταυτόχρονα και όλες τις γιαγιάδες του κόσμου, τους ανθρώπους του λαού μας, γνήσιους εκφραστές της γλωσσικής και ποιητικής μας παράδοσης.

Επιτρέψτε μου να ελπίζω ότι η έκδοση της επιτυχημένης ανθολόγηση του τεράστιου σε όγκο ποιητικού έργου του Σκαρτσή, που κατά τρόπο περίεργο δεν συμπεριλαμβάνεται σε πρόσφατη ανθολογία, θα δώσει την ευκαιρία στον αναγνώστη να απολαύσει μια έξοχη ποίηση που αντλώντας από τη λαϊκή μας παράδοση υμνεί την ομορφιά του κόσμου. Κλείνοντας θα ήθελα να βεβαιώσω το φίλο Σωκράτη Σκαρτσή ότι διαβάζοντας κάποιες από τις Συλλογές του όπως ..... ένοιωσα την ίδια αισθητική απόλαυση, την ίδια συγκίνηση με εκείνη που είχα νιώσει διαβάζοντας για πρώτη φορά τους *Προσανατολισμούς*, τον *Ήλιο τον πρώτο* και το *Μονόγραμμα*.

Ομιλία στην παρουσίαση της *Γραμμής της ποίησης*, Πάτρα 2009

ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΟΙΗΤΗ ΚΑΙ ΦΙΛΟ ΣΩΚΡΑΤΗ ΣΚΑΡΤΣΗ

Και να λοιπόν 35 χρόνια μετά την έναρξη του πρώτου Συμποσίου και βρισκόμαστε εδώ για να τιμήσουμε το Σωκράτη. Οι φίλοι που ήδη μίλησαν και θα μιλήσουν είναι πολύ πιο

αρμόδιοι από εμένα για να αποτιμήσουν το τεράστιο ποιητικό, μεταφραστικό και φιλολογικό του έργο και να αποτιμήσουν τη συμβολή του στην πνευματική ανάπτυξη της Πόλης και του Πανεπιστήμιου μας. Εγώ θα ήθελα να επιχειρήσω μια πιο βιωματική προσέγγιση. Τον γνωρίζω άλλωστε από το 1989, όταν έγινα Πρύτανης στο Πανεπιστήμιο Πατρών. Παρά το ότι το Συμπόσιο λειτουργούσε ήδη για αρκετά χρόνια και παρά την αγάπη μου για την ποίηση δεν είχα καθόλου έως τότε συνδεθεί με αυτό.

Θυμάμαι ότι μόλις είχα αναλάβει τα καθήκοντα του Πρύτανη μου τηλεφώνησε ο κ. Φιορεβάντες, ένας εκ των δημοτικών συμβούλων αν θυμάμαι καλά, και μου είχε πει ότι θα ήθελε να συναντηθούμε με τον αρμόδιο για τα πολιτιστικά του Δήμου, τον Ορέστη Σκαλτσά, και τον Ποιητή Σωκράτη Σκαρτσή για να συζητήσουμε ορισμένες ιδέες του Σωκράτη που αφορούσαν την πνευματική ανάπτυξη της πόλης και την εμπλοκή του Πανεπιστημίου στην προσπάθεια αυτή. Η συνάντηση έγινε στην περιοχή του Βλατερού μια και η βασική επιδίωξη του Σωκράτη ήταν το πώς θα μπορούσε ο Δήμος και το Πανεπιστήμιο, μέσω κινήτρων και δράσεων, να βοηθήσουν για τη σταδιακή μετάπλαση της περιοχής αυτής, με τα χαμηλά σπίτια που βρίσκεται δίπλα στο Κάστρο, σε μια ζωντανή περιοχή καλλιτεχνικών και πνευματικών δράσεων. Σε μια περιοχή, επιπλέον, όπου θα ζούσαν, ανάμεσα στους απλούς ανθρώπους, και θα εργάζονταν καλλιτέχνες και πνευματικοί άνθρωποι. Η ιδέα ήταν όντως υπέροχη αλλά και πολύ δύσκολο να πραγματοποιηθεί. Έτσι η πρώτη εντύπωση που αποκόμισα για τον Σωκράτη ήταν πολύ θετική. Ήταν η εικόνα ενός ανθρώπου που ονειρεύεται αλλά που ταυτόχρονα επιδιώκει με κάθε τρόπο να προωθήσει με τρόπο πρακτικό τα όνειρά του. Επιπλέον, η ιδέα του Σωκράτη να τοποθετήσει νοερά το πνευματικό κέντρο της πόλης στην πιο λαϊκή ίσως συνοικία της έδειχνε έναν άνθρωπο που εκτιμούσε το λαϊκό στοιχείο, που ήθελε οι καλλιτέχνες και οι πνευματικοί άνθρωποι να αντλούν από τις ρίζες του λαϊκού μας πολιτισμού. Στα χρόνια που πέρασαν η εντύπωση που είχα αποκομίσει από εκείνη την πρώτη συνάντηση επιβεβαιώθηκε πλήρως.

Λίγο αργότερα ο Σωκράτης ήρθε στο Πανεπιστήμιο και εγώ συνδέθηκα με το Συμπόσιο και τους ανθρώπους του. Έτσι είχα την ευκαιρία να παρακολουθώ για χρόνια το πνευματικό οδοιπορικό του Σωκράτη, ενός πολύ ανήσυχου, αληθινά πνευματικού ανθρώπου που με τιμούσε με τη φιλία του. Τι να πρωτοθυμηθεί κανείς, τις ατέλειωτες συζητήσεις σε παρέα φίλων για την ποίηση και την πνευματική ζωή, τις πρωτοβουλίες του για την έκδοση περιοδικών, την οργάνωση σειρών πνευματικών εκδηλώσεων για τους πιο σημαντικούς έλληνες και ξένους ποιητές, τη σημαντική συνεισφορά του στις εκδόσεις του Πανεπιστημίου μας και προπάντων την κατάθεση ψυχής για την ίδρυση και εξέλιξη του Συμποσίου Ποίησης, ενός πνευματικού θεσμού μοναδικού στην Ελλάδα; Πριν από οκτώ χρόνια και με αφορμή την έκδοση της *Γραμμής της ποίησης*, μιας ανθολόγησης από την ποιητική δημιουργία του Σωκράτη, είχα γράψει: *«Ο Σωκράτης είναι πρώτα από όλα ένας ανήσυχος πνευματικός άνθρωπος. Θέλει πάντοτε να κάνει κάτι ουσιαστικό. Να διαβάζει, να γράφει, να διδάσκει, να συνομιλεί, να ενθαρρύνει, να ονειρεύεται καινούργια πράγματα και να οργανώνει. Ασταμάτητα, ακούραστα. Κινείται πνευματικά συνεχώς. Δεν μπορεί να βαλτώσει. Έτσι μπορεί να εκφράζεται. Εκφράζομαι άρα υπάρχω. Καλύτερα, επικοινωνώ άρα υπάρχω. Γιατί θέλει να εκφρασθεί, επειδή επιχειρεί να επικοινωνήσει. Πρώτα από όλα με τον εσωτερικό εαυτό του. Ύστερα με τους γύρω του και τον Κόσμο. Αλλά στο πνευματικό και ποιητικό Σύμπαν του Σκαρτσή όλα αυτά είναι ένα πράγμα»*.

Μέσα από την πολύχρονη συναναστροφή μου με το Σωκράτη και τη μελέτη του έργου του άρχισα σιγά σιγά να καταλαβαίνω περισσότερο τον πνευματικό άνθρωπο. Ο Σωκράτης δεν είναι απλώς ένας άνθρωπος που του αρέσει να διαβάζει και να γράφει ποίηση. Είναι σφαλώς ποιητής με την πιο ευρεία σημασία του όρου. Θα τολμούσα να προσθέσω ότι είναι ένας ποιητικός άνθρωπος. Δεν γράφει απλώς ποίηση αλλά ζει με την ποίηση και αναπνέει από το οξυγόνο της. Για το Σωκράτη η ποίηση, το τραγούδι ακριβέστερα, εξελίχθηκαν από τον αρχέγονο άνθρωπο παράλληλα με τη γλώσσα. Οι κραυγές και τα τραγούδια των αρχέγονων ανθρώπων ήταν οι πρώτες απόπειρες έκφρασης που με τη σειρά τους βοηθούσαν στην

εξέλιξή τους. Η σκέψη, το συναίσθημα και το ανθρώπινο βίωμα εκφράζονται με τη γλώσσα και την ποίηση. Γι' αυτό για το Σωκράτη η ποίηση που εδράζεται στο κατεξοχήν ανθρώπινο είναι η πιο πρωτογενής ανάμεσα στις τέχνες. Εκφράζει τον αυθεντικό άνθρωπο. Αγγίζει τη σκέψη αλλά και το συναίσθημα με τους ήχους και τις εικόνες των λέξεων, με το ρυθμό και την παντού εμφιλοχωρούσα μουσικότητα, προπάντων με τις σιωπές της.

Γι' αυτό ακριβώς το λόγο, για να αρχίζω να προσεγγίζω τις πολύ δημιουργικές εμμονές του Σωκράτη, η ποίηση είναι αδιαμεσολάβητη. Τι μπορεί να σημαίνει αυτό; Πρώτον ότι τόσο η ποίηση όσο και η γλώσσα χαρακτηρίζονται από την προφορικότητα. Ο ήχος, ακόμη και η κίνηση του σώματος, του προσώπου είναι ουσιώδεις συνιστώσες της έκφρασης. Η πολύ σπουδαία καθέρωση της γραπτής επικοινωνίας, που συνέβαλε όντως στην ανάπτυξη του ανθρώπινου πολιτισμού, στη διαφύλαξη της συλλογικής μνήμης και στη διάσωση και της διαχρονικής περιπέτειας του ανθρώπου, αποτελεί ταυτόχρονα και διαμεσολάβηση, αναγκαστική προβολή της τρισδιάστατης προφορικότητας της γλώσσας και της ποίησης στο δισδιάστατο γραπτό κείμενο. Είναι λοιπόν το πρωτογενές χαρακτηριστικό της ποίησης που οδηγεί το Σωκράτη στην προφορικότητα. Από την άλλη πλευρά η εγγενής μουσικότητα της ποίησης καθιστά πολύ δύσκολο εγχείρημα τη μελοποίησή της, που είναι ίσως μια άλλη μορφή διαμεσολάβησης.

Το πρωτογενές χαρακτηριστικό της ποίησης ερμηνεύει επίσης την αγάπη του Σωκράτη για το λαϊκό πολιτισμό, που στο πεδίο της ποιητικής δημιουργίας μάς πηγαίνει στο ελληνικό δημοτικό τραγούδι και στα κείμενα των λαών. Είναι τεράστια σε όγκο η μεταφραστική και φιλολογική συνεισφορά του Σωκράτη σε αυτά τα δύο πεδία. Ο απλός άνθρωπος περνάει, προφορικά ασφαλώς, και με τρόπο άμεσο και ευθύ, χωρίς περιττά διανοητικά στολίδια, το αυθεντικό, το βαθύτερο βίωμά του μέσα από την λαϊκή ποίηση. Για το Σωκράτη, επιπλέον, η έντεχνη ποιητική δημιουργία καταξιώνεται στο βαθμό που αντλεί από τη λαϊκή δημιουργία. Αυτό ακριβώς εξηγεί τη μεγάλη αγάπη του για το Σολωμό. Μέσα από την πνευματική δημιουργία του Σωκράτη Σκαρτσή αναδύεται η αγάπη του για τους απλούς ανθρώπους της υπαίθρου. Αυτούς θεωρεί ως τους γνήσιους εκφραστές του Πολιτισμού μας που δεν μπορεί παρά να είναι λαϊκός.

Τη γιαγια μου τη λεγανε Μαρίτσα

Μαριγουλα

σ' ολο το χωριο σ' ολο τον κοσμο

κι ωσπου γερασε κι οταν εγινε γη

κι ετσι σας την λεω τωρα

και την τραγουδαω στα βουνα και στον αερα

και στα κενα,

Μαρίτσα μετρωντας με τη γλωσσα της

Μαρίτσα μαθαινοντας ελληνικα

(...)

Τη γιαγια μου τη λεγανε Μαρίτσα

Μπαμπο

και μιλαγε με γραμμες και μουσικη

με ηχους που φυτρωναν σ' αυτο το ενα χωμα

Αφού για το Σωκράτη η ποίηση αποτελεί αυθεντική έκφραση του ανθρώπινου δεν μπορεί παρά να αφορά όλους ανεξαιρέτως τους ανθρώπους τόσο στο επίπεδο της ανάγνωσης όσο και στο επίπεδο της δημιουργίας. Η ποιητική δημιουργία δεν είναι προνόμιο μόνο κάποιων ειδικών φιλόλογων, αν και η φιλολογική-ιστορική και κριτική-μελέτη της ποίησης, όταν δεν εμποδίζει την έκφραση του αυθεντικού, είναι ασφαλώς εξαιρετικά πολύτιμη.

Η βασική αντίληψη του Σωκράτη για τη θεμελιώδη λειτουργία της ποίησης στην ανθρώπινη επικοινωνία εξηγεί επίσης και την πολύ δημιουργική εμμονή του στη δημιουργία μικρών ποιητικών κοινοτήτων που επιτρέπουν την άμεση επικοινωνία, χωρίς τη διαμεσολάβηση γραφειοκρατικών θεσμών. Είναι χαρακτηριστικό ότι πάντοτε ο Σωκράτης εργαζόταν για την ανάπτυξη αυτών των κοινοτήτων ανάμεσα στους νέους ανθρώπους της Πάτρας. Το Συμπόσιο είναι η προέκταση αυτής της προσπάθειας σε πανελλήνια κλίμακα. Σε μια παλαιά συνέντευξη του είχε πει πως «ο βασικός στόχος του Συμποσίου ήταν εξαρχής και παραμένει, η λαϊκότητα και η ποιότητα. Να ενεργοποιήσει τη διάθεση για την ποίηση. Μακριά από κόμματα και τακτικές μικροπολιτικής. Να κάνουμε αλήθεια εκείνο το όνειρο, της δημιουργίας ενός κόσμου ποιητικού».

Προπάντων όμως η αντίληψη του Σωκράτη για την ποίηση ως έκφραση του αυθεντικού προσδιορίζει την ίδια την ποιητική του εκδοχή, την αμεσότητα και τη λιτότητα που τη χαρακτηρίζουν, αλλά προπάντων τη θεματική του. Η ποίηση του Σκαρτσή αποδέχεται την ενότητα και το ρυθμό του Κόσμου και το φώς ως αρχέγονο στοιχείο αυτής της ενότητας.

Ενα το Συμπαν

ενα ενα το ματι μου

Δες τα δαχτυλα μου

μοναχα απ' το φως...

Δεν ζητω τιποτα, μονο να τελειωσουν τα δαχτυλα μου στο φως

Μέσα από το φως προβάλλεται η ομορφιά του Κόσμου, τα χρώματα, η Θάλασσα, η καθαρότητα του Ουρανού.

Και πως φευγουν τα κυματα, ποιες πορτες θα κλείσουν

σε τόση μυρουδια αλατιου και δροσεραδα χορτου

*που ανοιγει η γη μας με μαρμαρινα νησια;
Η αρχαια καταρα λευτερωσε το νερο και τα φρυδια μας
κι απορια δεν εχουμε πανω στις πετρες
Σαν οι εσπερες μαλακωνουν τα βουνα και τα χερια μας
κατεβαινουμε αλαφροι στα περιγιαλια
και ταξιδευουμε στη θαλασσα ασπρα ιχνογραφηματα.
Μα τις αυγες που απλωνουν αλωνια πλατια σαν τις παλαμες μας
μενουμε ανεργοι αναμεσα ασπρο και γαλαζιο...*

Στο ποιητικό σύμπαν του Σωκράτη ο άνθρωπος αποτελεί πρωταρχικό στοιχείο του. Δεν είναι ο Κόσμος και ο Άνθρωπος αλλά ο Άνθρωπος μέσα στον Κόσμο.

*Μισος με το νερο, μισος στον ουρανο
κι ολοκληρος ανοιγω τα ματια και ωραιος
μ' αυτο το κορμι στ' ασπρα πετουμενα.
Γαλαζιος ποτε στο νερο και ποτε στον αερα
κι οι κοκκινες φλεβες μου ολο μπαινουν στον κοσμο
κι ολο το αιμα στην καρδια μου*

Η ομορφιά του Κόσμου επεκτείνεται αβίαστα και στον άνθρωπο και είναι αυτό που γεννάει τον έρωτα, βασικό επίσης στοιχείο στην ποίηση του Σωκράτη Σκαρτσή.

*Λαμπαν τα ματια της στη θαλασσα
κι ελυνε τη ζωνη της ορθη
στην αμμουδια που απλωνει το νερο
κι απλωναν μακρια τα μαλλια της*

Και αλλού:

Σπαραζουν τα μαλλια σου δυτικα

οι ματιες σου φως και φωτιές.

Θα ζαναβγει ο ηλιος

στις κολονες και στα κυματα

ασπρη αχιβαδα, στομα της δροσιας

λουλουδισε τον κοσμο.

Επιτρέψτε μου να κλείσω την μικρή μου παρέμβαση με μια ευχή. Να έχουμε για πολλά χρόνια το Σωκράτη μαζί μας, ζωντανό και ακμαίο, για να μας θυμίζει το πόσο πολύτιμη είναι η ποίηση για τη ζωή μας. Να τον βλέπουμε πάντα ανήσυχο να γράφει, να οργανώνει και να παρακινεί σε μια πνευματικότητα που έχουμε όλοι μας πολύ ανάγκη στους δύσκολους καιρούς μας.

«Όπως κάθε γνήσιος ποιητής ο Σωκράτης Σκαρτσής νοσταλγεί την ολική στοματική παράδοση και τους ρυθμούς που αναβρύζουν απ' αυτήν. Εννοεί να μείνει 'λαλικός', γλωσσικός και ερωτικός, του κόσμου και του κορμιού, ποιητής του μέσου μεθεκτικού ρήματος, υπερβαίνοντας τις γραμματικές κατηγορίες της ενέργειας, της μεσότητας και του πάθους...».

Ένα Ανθολόγιο Σ.Α.Σκαρτσής, Πανεπιστήμιο Πατρών, 2016,319 -21

ΑΔΑΜ ΑΔΑΜΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΛΩΣΣΑ «ΦΥΣΕΙ», ΓΛΩΣΣΑ «ΘΕΣΕΙ»

Η ανάγνωση του Μαρσέλ Ζους από τον Σωκράτη Α. Σκαρτσή και το δημοτικό τραγούδι

Απιχώντας το ερώτημα περί οργανικότητας της γλώσσας που ασφαλώς εντάσσεται στο αξεχώριστο του Είναι από το *Γίγνεσθαι* και στην περί ολότητας του κόσμου θεώρηση του Ηράκλειτου «*Συνάψεις όλα και ουχ όλα, συμφερόμενον διαφερόμενον, συνάδον διάδον και εκ πάντων εν και εξ ενός πάντα*», καθώς και στην άποψή του ότι ο λόγος είναι η καθολική σχέση που ρυθμίζει την πραγματικότητα, όπως αυτή εκφράζεται γλωσσικά (Αξελός 1986), το ερώτημα για το χαρακτήρα της γλώσσας έχει τεθεί ξεκάθαρα και, κατά τρόπο σοφό, παραμένει ανοικτό στον πλατωνικό *Κρατύλο*. Στον πλατωνικό αυτό διάλογο ο Σωκράτης συζητά με τους Κρατύλο και Ερμογένη σχετικά με το χαρακτήρα της γλώσσας, αν δηλαδή η γλώσσα υπάρχει «φύσει» ή έχει προκύψει «θέσει», δηλαδή, κατόπιν συμβάσεως, κατόπιν συμφωνίας (Πλάτων 2013). Πανάρχαιο λοιπόν το ερώτημα με το οποίο ασχολήθηκαν ανά τους αιώνες πολλοί στοχαστές, εντονότερα ίσως κατά την σύγχρονη περίοδο, μια και στην αρχαιότητα η ίδια η προφορικότητα του λόγου δεν ευνοούσε ίσως την πιο ενδελεχή μελέτη του ζητήματος. Πολλές από αυτές αποθησαυρίζονται στο βιβλίο του Σ.Α. Σκαρτσή για τον Marcel Jousse (Σκαρτσής 1996). Ο Αριστοτέλης φαίνεται να δίνει περισσότερη έμφαση στο ρυθμό: «Περαίνεται δε αριθμώ πάντα· ο δε του σχήματος της λέξεως αριθμός ρυθμός εστίν, ου και τα μέτρα τμητά. Διό δει ρυθμόν τον λόγον έχειν» (Αριστοτέλης 2016). Ο ιστορικός και ρήτορας Διονύσιος ο Αλικαρνασσεύς (60 π.Χ. – 7 μ.Χ.) στο *Περί συνθέσεως ονομάτων* εξετάζει κατά τρόπο αποτελεσματικό και πρακτικά εύληπτο διάφορες απόψεις της γλώσσας δίνοντας έμφαση στα ανθρωπολογικά της χαρακτηριστικά: «μεγάλη τούτων αρχή και διδάσκαλος η φύσις, η ποιούσα μιμητικούς ημάς και θετικούς των ονομάτων, ος δηλούται τα πράγματα, κατά τινας ευλόγους και κινητικάς διανοίας ομοιότητας· υφ' ων εδιδάχθημεν

ταύρων σε μυκήματα λέγειν, και χρεμετισμούς ίππων, και φρυαγμούς τράγων, προς τε βρόμον και πάταγον ανέμων, και συριγμόν κάλων, και άλλα τούτοις όμοια παμπληθή, τα μεν φωνής μιμητικά, τα δε μορφής, τα δ' έργου, τα δε πάθους, τα δε κινήσεως, τα δ' ηρεμίας, τα δ' άλλου χρήματος ουτουδήποτε, περί ων είρηται πολλά τοις προ ημών τα κράτιστα δε νέμω, ως πρώτω τον υπέρ ετυμολογίας εισάγοντι λόγον, Πλάτωνι τω Σωκρατικώ, πολλαχή μεν και άλλοθι, μάλιστα δε εν τω Κρατύλω». Κατηγορηματικά υπέρ της φυσικής προέλευσης της γλώσσας και κατά της γλωσσικής σύμβασης τοποθετείται ο Επίκουρος (341 π.Χ. – 270 π.Χ.), «Όθεν και τα ονόματα εξ αρχής μη θέσει γένεσθαι, αλλ' αυτάς τας φύσεις των ανθρώπων καθ' έκαστα έθνη ίδια πασχούσας πάθη και ίδια λαμβανούσας φαντάσματα». Ακόμα εντονότερος υποστηρικτής της άποψης αυτής ο επικούρειος Ρωμαίος ποιητής και φιλόσοφος Λουκρήτιος (περ. 98 π.Χ. – περ. 55 π.Χ.), «Γιατί τα ίδια άτομα που σχηματίζουν τον ουρανό, τη θάλασσα, τις στεριές, τα ποτάμια, τον ήλιο, σχηματίζουν επίσης τις θυμωνιές, τα δένδρα, τα ζωντανά όντα. Αλλά οι μίξεις, η τάξη των συνδυασμών, οι κινήσεις διαφέρουν. Έτσι, σε κάθε σημείο των στίχων μας, βλέπεις ένα πλήθος γραμμάτων κοινών σ' ένα πλήθος λέξεων κι όμως πρέπει ν' αναγνωρίσεις πως στίχοι και λέξεις διαφέρουν και με το νόημα και με τον ήχο. Το να σκεφτούμε λοιπόν πως ένας άνθρωπος μπόρεσε να δώσει σε κάθε πράγμα το όνομά του και ότι οι άλλοι έμαθαν απ' αυτόν τα πρώτα στοιχεία της γλώσσας, είναι αληθινή παραφροσύνη». Και συνεχίζει ο Λουκρήτιος, διερωτώμενος: «Από ποιον του ήρθε το πρώτο προνόμιο να ξέρει αυτό που ήθελε να κάνει και να έχει ένα καθαρό όραμα γι' αυτό; Επίσης ένας μόνο άνθρωπος δε μπορούσε να εξαναγκάσει ένα ολόκληρο πλήθος και, δαμάζοντας την αντίστασή του, να το κάνει να συμφωνήσει να μάθει το όνομα κάθε πράγματος, κι έπειτα, το να βρεις μέσα να διδάξεις, να πείσεις βωβούς γι' αυτό που είναι ανάγκη να κάνουν, δεν είναι, ούτε αυτό, εύκολο πράγμα: ποτέ δε θα προσφέρονταν σε κάτι τέτοιο». Συνεχιστής των απόψεων των δύο τελευταίων υπήρξε ο Γόχαν Γκέοργκ Βάχτερ (1673 – 1757) που έδωσε μια πιο επιστημονική θεώρηση σε συνδυασμό με παλαιότερες ιδέες διάφορων λαών. Στην ενδεικτική σύνοψη των απόψεων για το ζήτημα στο βιβλίο του Ζεράρ Ζενέ *Mimologiques* με τον ενδεικτικό υπότιτλο «Ταξίδι στην Κρατυλία», ο Ζενέ σημειώνει ότι σύμφωνα με τον Βάχτερ «η φύση προμήθευσε όχι μόνο τους ήχους των φωνηέντων και των συμφώνων, αλλά ακόμη συγχρόνως τη μορφή των γραμμάτων τους, που δεν είχε ανάγκη από “καμιά επινόηση, αλλά ήταν μια απλή μίμηση”· ήταν αρκετό να σκεφτεί κανείς τη μορφή των φωνητικών οργάνων. Κάθε άλλη έρευνα θα ήταν άχρηστη και άλλωστε μάταιη, γιατί σ' αυτή την πρωτογονική κατάσταση του ανθρώπινου πνεύματος τα σημεία της γραφής έπρεπε να είναι καθαρά και μνημοτεχνικά όσο ήταν δυνατό περισσότερο: “nam a similibus similiū fit recordatio”».» Για τον Σαρλ Νοντιέ (1780 – 1884) ο Ζενέ τονίζει την έμφαση που αυτός δίνει στην ονοματοποιία, ενοποιώντας προφερόμενες και γραφόμενες γλώσσες, καθώς σύμφωνα με τον Νοντιέ: «Τα ονόματα των πραγμάτων, λεγόμενα, υπήρξαν η μίμηση των ήχων τους και τα ονόματα των πραγμάτων, γραμμένα, η μίμηση της μορφής τους. Η ονοματοποιία λοιπόν είναι ο τύπος των προφερόμενων γλωσσών και το ιερογλυφικό, ο τύπος των γραφόμενων γλωσσών». Σχετικές απόψεις εκφράζει και ο Γκαστόν Μπασελάρ (1884 – 1962), μεγάλος θαυμαστής του Νοντιέ. Ενδιαφέρουσα είναι επίσης η άποψη του Νοντιέ για την ποιητικότητα, την οποία αναγνωρίζει ως εγγενές στοιχείο του ανθρώπου: «[Ο άνθρωπος] ήταν ποιητής όπως ήταν άνθρωπος, γιατί δε μπορούσε να είναι άλλο πράγμα», καθώς και ότι η ποίηση προηγήθηκε της πεζογραφίας, θέση που εκφράζει κατά τρόπο απόλυτο: «Ο στίχος είναι η γλώσσα, όπου δεν υπάρχει τίποτα να διορθωθεί». Παραμένοντας στην εποχή του Διαφωτισμού καλό είναι να αναφερθούμε στον Ετιέν Μποννό ντε Κοντιγιάκ (1717 – 1780) στη σκέψη του οποίου κυριαρχεί το αίτημα της φυσικής αναγκαιότητας και ταυτόχρονα προαναγγέλλεται η επιστήμη της Σημειολογίας, καθώς θεωρεί μορφές γλώσσας το χορό και το τραγούδι. Η ποίηση μιμείται τη γλώσσα της δράσης, καθώς σε παλαιότερες εποχές η συζήτηση γινόταν με κινήσεις και λόγια μαζί. Σε αυτή τη σταχυολόγηση δεν θα μπορούσε να λείπει ο, συγκαιρινός του Κοντιγιάκ, Ζαν-Ζακ Ρουσσώ (1712 – 1778), γνωστός για τη φυσιοκρατία και τη φυσιολατρία του, ο οποίος στο *Δοκίμιο για την προέλευση των γλωσσών* (γράφηκε το 1756, εκδόθηκε μετά θάνατον, το 1781) σημειώνει πως: «Η πρώτη επινόηση του λόγου δεν ξεκίνησε από τις ανάγκες αλλ' από τα πάθη. Μας παρουσιάζουν τη γλώσσα των πρώτων ανθρώπων σαν γλώσσα γεωμετρών κι εμείς βλέπουμε πως ήταν γλώσσα ποιητών (...) Δεν ήταν η πείνα ούτε η δίψα, αλλά η αγάπη, το μίσος, ο οίκτος, η οργή που τους

αποσπούσαν τις πρώτες κραυγές (...) και να γιατί οι πρώτες γλώσσες υπήρξαν τραγουδικές και παθιασμένες, πριν να γίνουν απλές και μελωδικές». Σε σχέση με την πολλαπλότητα και την πολυμορφία της γλώσσας επισημαίνει ότι: «“Η πρώτη γλώσσα” χαρακτηρίζεται από τις λίγες αρθρώσεις· κάποια σύμφωνα παρεμβεβλημένα εξαλείφοντας τη χασμωδία των φωνηέντων αρκούσαν για να τα κάνουν να κυλάνε σαν να προφέρονται εύκολα. Σε ανταπόδοση, οι ήχοι ήταν πολύ ποικίλοι και η ποικιλία των τόνων θα πολλαπλασίαζε τις ίδιες φωνές: η ποσότητα, ο ρυθμός θα ήταν νέες πηγές συνδυασμών, σε τρόπο που οι φωνές, οι ήχοι, οι τόνοι, ο αριθμός, που ανήκουν στη φύση, αφήνοντας λίγα πράγματα να κάνουν οι στοματικές αρθρώσεις, θα τραγουδούσαν αντί να μιλάνε». Ο Πωλ Κλωντέλ (1868 – 1955) επισημαίνει τη σχέση της μορφής των γραμμάτων με τον ήχο που αυτό εκφράζει: «Είναι αρκετά πιθανό [...] ότι τα γράμματα ήταν στην πρωτογονική κατάσταση ένα είδος σχηματικού σχεδίου του οργάνου μας της ομιλίας τη στιγμή που προφέρει το καθένα απ’ αυτά. Ο ίδιος λόγος που οδήγησε τον ομιλητή να χρησιμοποιήσει αυτόν ή εκείνο τον ήχο, για να εκφράσει αυτήν ή εκείνη την ιδέα, ξαναβρίσκεται στη γραφική αναπαράσταση αυτού του προφορικού κινήματος, θέλω να πω στο γράμμα». Σε αντίστοιχο μήκος κύματος κινείται και ο Βίκτωρ Ουγκώ (1802 – 1885): «Έχετε προσέξει πόσο γραφικό είναι το Υ, που έχει αναρίθμητες σημασίες; Το δένδρο είναι ένα Υ· η ένωση δύο δρόμων είναι ένα Υ· η συρροή δυο ποταμών είναι ένα Υ· το κεφάλι του βοδιού ή του γαϊδάρου είναι Υ· το ποτήρι πάνω στο πόδι του είναι ένα Υ· ο ικέτης που υψώνει τα χέρια του είναι ένα Υ. Άλλωστε αυτή η παρατήρηση μπορεί να επεκταθεί σε όλα όσα στοιχειωδώς συνιστούν την ανθρώπινη γραφή. Όλα όσα βρίσκονται στη δημοτική γλώσσα χύθηκαν εκεί από την ιερατική γλώσσα. Το ιερογλυφικό είναι η αναγκαία ρίζα του χαρακτήρα. Όλα τα γράμματα ήταν αρχικά εικόνες. Η ανθρώπινη κοινωνικότητα, ο κόσμος, ο άνθρωπος ολόκληρος βρίσκεται στο αλφάβητο». Ο κοινωνιολόγος Μαρσέλ Μωσ (1872 – 1950) στη μελέτη του για την μαγεία, μελετά τη γλώσσα με πρίσμα ανθρωπολογικό, επισημαίνοντας αντιστοιχίες με τις τελετουργικές χειρονομίες: «Κάθε τελετουργική χειρονομία εξάλλου αντιστοιχεί σε μια φράση, αφού υπάρχει πάντοτε ένα ελάχιστο αναπαράστασης μέσα από το οποίο εκφράζονται η φύση και ο σκοπός της τελετουργίας, έστω κι αν αυτό γίνεται σε μια εσωτερική (άφατη) γλώσσα. [...] Απ’ αυτή τη σκοπιά, η πρακτική τελετουργία δεν είναι άλλο από τη μετάφραση αυτής της βουβής μαγικής επωδής· η χειρονομία είναι σημείο και γλώσσα». Στη σχέση γλώσσας και μύθου εστιάζει ο Ερνστ Κασσίρερ (1874 – 1945) αναφερόμενος στις βασικές μυθικές συλλήψεις της ανθρωπότητας: «Αυτές οι συλλήψεις δεν ξεδιαλέγονται από ένα προκατασκευασμένο κόσμο του Είναι, δεν είναι απλά προϊόντα φαντασίας τα οποία αναδύονται υπό αεριώδη μορφή από τη στέρεη, εμπειρική, πραγματική ύπαρξη, για να πλανηθούν πάνω στον υπαρκτό κόσμο σαν μια φωτεινή άχνη· για την πρωτόγονη συνείδηση αντιπροσωπεύουν την ολότητα του Είναι. Η μυθική μορφή τα σύλληψης δεν είναι κάτι επιπρόσθετο σε ορισμένα σαφή στοιχεία της εμπειρικής ύπαρξης· απεναντίας η ίδια η πρωτογενής “εμπειρία” βυθίζεται στον φαντασιώδη κόσμο του μύθου και διαποτίζεται από την ατμόσφαιρά του», ενώ για την ονοματοδοσία ξεκαθαρίζει: «Το όνομα ενός πράγματος δεν καθορίζεται από κάποια βούληση. Οι άνθρωποι δεν επινοούν κάποιο αυθαίρετο ηχητικό σύμπλεγμα για να παρουσιάσουν ως σημείο ενός ορισμένου αντικειμένου, όπως θα έκανε κανείς για ένα σύμβολο». Τη μείωση και τον περιορισμό της σύγχρονης λειτουργίας της γλώσσας όπου η επικοινωνία έχει μεταπέσει σε απλή μετάδοσης πληροφορίας επισημαίνει ο Μεξικανός συγγραφέας, κάτοχος του Βραβείου Νομπέλ Λογοτεχνίας (1990) Οκτάβιο Παζ (1914 – 1998): «Η λειτουργία της γλώσσας είναι να δείχνει τις σημασίες και να τις επικοινωνεί, αλλά εμείς οι σύγχρονοι άνθρωποι έχουμε μειώσει το σημείο στη σημασία του και την επικοινωνία στη μετάδοση πληροφορίας. Έχουμε ξεχάσει ότι τα σημεία είναι φυσικά πράγματα κι επιδρούν στις αισθήσεις. Το άρωμα μεταδίδει πληροφορία που είναι αξεχώριστη από την αίσθηση. Το ίδιο συμβαίνει με τη γεύση, τον ήχο και τις άλλες αισθητηριακές εκφράσεις κι εντυπώσεις. Η ζωντανία της “λογικής των αισθήσεων” των πρωτόγονων ανθρώπων μας εκπλήσσει με τη διανοητική της ακρίβεια, αλλά ο πλούτος της αντίληψής τους δεν είναι καθόλου λιγότερο εκπληκτικός: εκεί που ο σύγχρονος άνθρωπος διακρίνει μόνο μια αόριστη οσμή, ένας άγριος ξεχωρίζει μια ξεχωριστή σειρά από διαφορετικές μυρωδιές. Πιο πολύ ξαφνιάζει η μέθοδος, ο τρόπος του συσχετισμού όλων αυτών των σημείων, έτσι που στο τέλος αυτά πλέκονται σε μια σειρά από συμβολικά αντικείμενα: ο κόσμος μεταβλημένος σε

μια φυσική γλώσσα. Αυτό είναι το διπλό θαύμα: μίλημα με το σώμα και μεταβολή της γλώσσας σε σώμα.». Για την υλικότητα και τη σωματικότητα της γλώσσας μιλά και η φιλόσοφος και ψυχαναλύτρια Τζούλια Κρίστεβα (1941 -): «Το γλωσσικό στοιχείο είναι υλικό όσο το σώμα που το παράγει. Από τη μια οι αρχέγονοι ήχοι του λόγου βρίσκονται σε σχέση με τα τέσσερα κοσμικά στοιχεία: το νερό, το χώμα, τη φωτιά και τον αέρα. Απ' την άλλη, επειδή ο λόγος είναι υλικός, πρέπει τα όργανα απ' όπου περνάει να είναι έτοιμα να τον δεχτούν: απ' αυτό, και το τατουάζ του σώματος ή το λιμάρισμα των δοντιών που είναι σύμβολα του φωτός και της ημέρας και που, άπαξ λιμαριστούν, ταυτίζονται με το δρόμο του φωτός. Αυτές οι ιεροτελεστίες της προετοιμασίας του στόματος για ένα σοφό λόγο, που προορίζονται προπαντός για τις γυναίκες, συμπίπτουν με τις ιεροτελεστίες της χάραξης ή ταυτίζονται μ' αυτές. Να λοιπόν μια ακόμη απόδειξη του γεγονότος πως για τους Μπάμπαρα [φυλή της Δυτικής Αφρικής] η κυριαρχία πάνω στο λόγο είναι κυριαρχία στο σώμα, πως η γλώσσα δεν είναι κάτι αφηρημένο, αλλά συμμετέχει σ' ολόκληρο το ιεροτελεστικό σύστημα της κοινωνίας. Η γλώσσα είναι τόσο σωματική, ώστε οι ιεροτελεστίες μαστίγωσης, που συμβολίζουν την αντοχή του σώματος στον πόνο, έχουν επιφορτισθεί να παριστάνουν την κυριαρχία πάνω στο όργανο του λόγου». Τέλος ο Σωκράτης Σκαρτσής (1936 -), αναφέρεται στη γλωσσική υπόσταση του ανθρώπου: «Γι' αυτό λοιπόν πρέπει να πούμε πως ουσιαστική άποψη για τη γλώσσα είναι πως δεν περιορίζεται από τις ίδιες τις μορφές της και, τελικά και ιδιαίτερα, από το διπολικό όρο δυο συνεννοούμενων ανθρώπων: αυτοί λειτουργούν σε συνεννοούμενα όντα – ό,τι κι αν σημαίνει αυτό γι' αυτούς. Η γλώσσα δηλαδή δεν είναι κάτι απέναντι ή βαθιά μας ή μυστηριακό, η γλώσσα μόνο είναι και, σαν όντα, είμαστε κι έτσι, γλωσσικοί.»

Ο Μαρσέλ Ζους (1886-1950), ιερωμένος και πανεπιστημιακός στη Σορβόννη, είναι ο εισηγητής της *Κινηματικής Ανθρωπολογίας*. Πρόκειται για μια προσωπικότητα ακόμα και σήμερα επαναστατική, εν πολλοίς παραγνωρισμένος και αγνοημένος από τους συγκαταρούς του, θεωρούμενος στην καλύτερη περίπτωση ως αμφιλεγόμενος. Παρά την πολυετή διδασκαλία του στη Σορβόννη (1932-1957, όπου έζησε και δίδαξε αρμονικά προς ό,τι θεωρούσε πως του υπέβαλλαν οι πρωτογενείς ανθρωπολογικοί όροι, το έργο του θα είχε αγνοηθεί τελείως αν οι πιστοί του μαθητές του δεν είχαν συγκροτήσει μια «Επιτροπή Μελετών Μαρσέλ Ζους», που προχώρησε στην επανέκδοση και διάδοση του έργου του. Ο Ζους εντάσσεται σε μια μακρά παράδοση λαών και ανθρώπων που ζούσαν και σκέφτονταν με την πράξη της γλώσσας: «Η ομιλία είναι μια σμίκρυνση της πράξης», αναφέρει χαρακτηριστικά. Θεμελιακή θέση του Ζους είναι η αναστοχαστική και εν τέλει απορριπτική, στάση του απέναντι στην αυτό-αναγόρευση του γραπτού πολιτισμού ως του κατ' εξοχήν, αν όχι του μόνου, πολιτισμού, ο οποίος με μια προκρούστεια, μηχανιστική λογική απαξιώνει το άγραφο, μη-βιβλιακό περιεχόμενο του πολιτισμού. Η καινοτομία του Ζους έγκειται στην αντίληψη ότι στην Ανθρωπολογία πρέπει να συμπεριλάβουμε όχι μόνο τη γλώσσα, αλλά και τη χειρονομία, την κίνηση, το κίνημα, στα οποία ο Ζους αναγνωρίζει γλωσσική ποιότητα, θεωρώντας τα ως στοιχεία αξεχώριστα, προηγούμενα και κάποτε πλήρη και αυτοτελή μέσα στη γλώσσα συστήματα, οργανικά ενταγμένα σ' αυτά. Η *Κινηματική Ανθρωπολογία* του, της οποίας η οπτική δεν απέχει ουσιαστικά από το ριζικό νόημα των όρων *ανθρωπισμός* και *humanitas*, αποτελεί μια ρεαλιστική, βασισμένη σε βιολογικούς – υπαρξιακούς όρους, στηριζόμενη στην οργανική σχέση της γλώσσας με την ανθρώπινη κοινότητα. Η γλώσσα συμπεριλαμβάνει όχι μόνο τα σχετικά με τη σύγχρονη Γλωσσολογία, αλλά και όλα τα σημεία της Σημειολογίας. Συνειδητά ο Ζους καθίσταται κήρυκας της προφορικότητας («το προφορικό Στίλ είναι ολόκληρη η ζωή γεμάτη κινήματα, γεμάτη ρυθμούς, γεμάτη μελωδίες, επειδή είναι γεμάτο οργανικούς παλμούς») και των πολιτισμικών στοιχείων που αυτή μεταφέρει, ζήτημα που έχει απασχολήσει και τον Σωκράτη Λ. Σκαρτσή (Σκαρτσής 1987, Σκαρτσής 2002). Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Ζους: «Οι λαοί του ολικού Προφορικού στίλ εκτελούν αυθόρμητα αυτό που μας έχουν δείξει σαν το ιδεώδες της ελληνικής ομορφιάς. Ο χορός, η μουσική, η ποίηση, που έχουμε ξεχωρίσει είναι, γι' αυτούς τους λαούς, ολική έκφραση, μελωδία και ρυθμός». Ωστόσο, δε διστάζει να παραμερίσει την ελληνορωμαϊκή φιλολογική παιδεία, κηρύσσοντας τον πόλεμο στη γραφή και στρεφόμενος στην παλαιότερη, παλαιστινιακή κληρονομιά. Εκκινώντας από τη ρίζα των πραγμάτων ουσιαστικά προσπαθεί να αναπτύξει μια νέα επιστημολογική θεώρηση των ανθρωπιστικών επιστημών, θεμελιακοί

άξονες της οποίας είναι αφενός μια πραγματικά ανθρωπολογική ανθρωπολογία, οργανική της πρωτογενούς ανθρώπινης έκφρασης, αφετέρου δε η οργανικότητα του κόσμου που ξεπερνά τους σύγχρονους τεχνητούς δυϊσμούς (υλικό-πνευματικό, υποκείμενο-αντικείμενο, εγώ-εσύ). Επόμενο είναι ότι η ανάπτυξη των ιδεών του έχει κυριαρχικά γλωσσικό κι όχι γλωσσολογικό χαρακτήρα, καθώς ο Ζους προσεγγίζει τη γλώσσα χωρίς να παίρνει την απόσταση αντικειμενικής θεώρησης

Ουσιαστικά είναι ο Σωκράτης Λ. Σκαρτσής που οικειοθελώς αναλαμβάνει την αποστολή να γνωρίσει την προσωπικότητα και το έργο του Ζους στο ελληνικό αναγνωστικό κοινό με μια σειρά δημοσιεύσεων στο περιοδικό *Ανθρωποθεωρία* (τεύχη 1 – 6), σε διάφορα τεύχη του περιοδικού *Υδρία* (κατά την περίοδο 1975 – 1983), στη δίτομη μελέτη για τη νέα ελληνική γλώσσα (Σκαρτσής 1989), στο αφιερωμένο στο Μαρσέλ Ζους βιβλίο του (Σκαρτσής 1996), στην αναφορά του στη Λαϊκή Λογοτεχνία (Σκαρτσής 1994, Σκαρτσής 1997 και 1998) και τέλος στο δίτομο έργο του για το δημοτικό τραγούδι (Σκαρτσής 1986), έργο που διαπνέεται από το ζουιστικό πνεύμα. Μάλιστα ο Σκαρτσής μας καλεί η γνωριμία μας με τη σκέψη του Ζους να αποτελέσει «πρόταση επαναφοράς της σκέψης και της καρδιάς μας στη σύνδεση με τη γλώσσα, σε μια πρωτογενή και απλή, πάντα, οργανικότητα» κάτι που θεωρεί απαραίτητο στους καιρούς μας και ταιριαστό με το ήθος που χαρακτηρίζει την καθημερινότητά μας. Ειδικότερα σε ό,τι αφορά την προσέγγιση του δημοτικού τραγουδιού, ο Σκαρτσής εξαρχής επισημαίνει την ανάγκη για πραγματική βίωση και προσωπική μετοχή στη λαϊκότητα του τραγουδιού, μακριά από τις αποστάσεις ασφαλείας που επιτάσσει και επιβάλλει μια «αντικειμενική», αποστασιοποιημένη, επιστημονική μελέτη με αποτέλεσμα την κατάργηση της αμεσότητας των πραγμάτων, την τεχνητή διάκριση πραγμάτων και λέξεων, την αδυναμία σύλληψης της ηχητικότητας και της προσωδίας του δημοτικού τραγουδιού, του περιορισμού της σε μετρικές σε βάρος του ρυθμού (αν και ο Ζους επιμένει πως «ενώ κάθε μέτρο είναι ρυθμός, δεν είναι μέτρο κάθε ρυθμός»), της ενεργητικότητας και οργανικότητας της γλώσσας η οποία στο δημοτικό τραγούδι είναι προφορική και η όποια προσπάθεια τυπογραφικής αποτύπωσής της δεν μπορεί παρά να την γραμμικοποιεί, να την μειώνει, να την αποδυναμώνει, να της προσδίδει ιστορικότητα που δεν έχει, αφαιρώντας την αχρονικότητα και τη μυθολογική διάσταση που έχει. Υπό αυτήν την έννοια, η ανάλυση του δημοτικού μας τραγουδιού από τον Σωκράτη Σκαρτσή είναι αποκαλυπτική.

Τόσο ο Ζους, όσο και ο Σκαρτσής εντάσσονται στη μακρά πολιτισμική παράδοση που αφορά στο σύνολο τη ανθρωπότητας της οποίας η αλήθεια δεν αίρεται, μόλο που στις μέρες μας φαίνεται να κυριαρχεί η δεύτερη, ερμολογική αντίληψη για το «θέσει» χαρακτήρα της γλώσσας που αναπτύσσεται στον πλατωνικό *Κρατύλο* και αποτελεί αντανάκλαση της συμβατολογικής, μηχανιστικής θεώρησης των πραγμάτων, μια τάση που σημειωτέον ο Ζους επισήμανε και προσπάθησε να συγκρατήσει. Είναι ενδεικτικό αυτό που ο Ζους τονίζει σχετικά με τον *homo faber*, τον άνθρωπο-κατασκευαστή εργαλείων: «Αν ο άνθρωπος είναι ένας κατασκευαστής εργαλείων, ξεκινάει πρώτα με το να κάνει εργαλείο του τον εαυτό του. Θα έλεγα: *Homo faber ipse sui*. Είμαστε εργαλείο του εαυτού μας και τα εργαλεία που θα δημιουργήσουμε δε θα είναι παρά προεκτάσεις των κινημάτων μας. Έτσι ο άνθρωπος, αναγκασμένος να χρησιμοποιήσει μονάχα το σώμα του και τα χέρια του γιατί δεν έχει εργαλεία, είναι άπειρα πιο επιδέξιος από αυτόν που χρησιμοποιεί τελειοποιημένες μηχανές. Γι' αυτό συμβαίνει, αυτοί που ονόμαζαν τόσα χρόνια “αγρίους”, να έχουν μια εξαιρετική επιδεξιότητα και πλαστικότητα. Όταν ο άνθρωπος βρίσκεται μπροστά στο πραγματικό, μετριέται μαζί του μετρώντας το μέσα του». Ενώ ο Σκαρτσής επισημαίνει: «Τα πράγματα δε μπορούν ποτέ να γίνουν γράμματα – πρέπει, αντίθετα, τα γράμματα να γίνουν πράγματα», δικαιώνοντας τον Ανδρέα Μπελεζίνη που αναφέρει γι' αυτόν: «(...) όταν τον άκουσα να διαβάζει αρχαίο ελληνικό λόγο τη φορά αυτή είχα μπροστά μου ένα μαθητή ο οποίος ήταν σε ουσιαστική επαφή όχι μόνον με τον νουν του κειμένου και τα νοήματα, αλλά και με την ίδια τη σύσταση της γλώσσας» (Μπελεζίνης, 2015).

Βιβλιογραφία

Αξελός, Κ. (1986) *Ο Ηράκλειτος και η φιλοσοφία*, Αθήνα, Εξάντας
Αριστοτέλης (2016) *Τέχνη ρητορική*, μτφρ. Παντελής Μπασάκος, επ. Παντελής Μπασάκος, Αθήνα, Νήσος

Μπελεζίνης, Α.(2015) *Γλώσσα και γραφή στην ποίηση του Σκαρτσή*, Μανδραγόρας, 53, σ. 89–93

Πλάτων (2013) *Κρατύλος: Η περί ορθότητος ονομάτων, λογικός*, μτφρ. Γιώργος Κεντρωτής· επ. Γιώργος Κεντρωτής, Αθήνα, Gutenberg

Σκαρτσής Σ.Α. (1984, 1986) *Το δημοτικό τραγούδι*, τόμ. Α΄, Β΄, Αθήνα, Πατάκη

Σκαρτσής Σ.Α. (1987) *Μελέτη στη γλώσσα*, Πάτρα, Αχαϊκές εκδόσεις

Πάτρα, Αχαϊκές εκδόσεις

Σκαρτσής Σ.Α. (1994) *Εισαγωγή στη Λαϊκή Λογοτεχνία*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα

Σκαρτσής Σ.Α. (1996) *Το σώμα της Γλώσσας Ο Marcel Jousse και η παράδοση της οργανικής Γλώσσας*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα

Σκαρτσής Σ.Α. (1997) *Φράσεις του λαϊκού λόγου, τ. Ι*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα

Σκαρτσής Σ.Α. (1998) *Φράσεις του λαϊκού λόγου, τ. ΙΙ*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα

Σκαρτσής Σ.Α. (2002) *Η προφορικότητα*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα

Ένα Ανθολόγιο Σ.Α.Σκαρτσή, Παμπεπιστήμιο Πατρών, 2016

ΓΙΩΡΓΗΣ – ΒΥΡΩΝ ΔΑΒΟΣ

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΣΚΑΡΤΣΗΣ: Η ΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΠΟΙΗΤΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ

Η έκδοση μίας ανθολόγησης του ποιητικού έργου του Σωκράτη Σκαρτσή, και μάλιστα με τον τρόπο που τόλμησε ο εκδότης του «Ταξιδευτή» να φροντίσει, περιλαμβάνοντας κι ένα ριπίδι από τις κριτικές παρουσιάσεις για το πολυεπίπεδο και πολυσυλλεκτικό έργο του διαλεκτού ποιητή, πιστεύουμε, πως ήταν πέρα για πέρα επιβεβλημένη και τούτο για δύο λόγους. Αφενός γι' αυτήν καθαυτήν, αλλά όχι μόνον, την προφανή χρηστική σημασία που μια ανθολογία έχει για τη γνωριμία με την ουσία και τη συνολική μορφή ενός τέτοιου εκτεταμένου έργου, αλλά ιδίως αφετέρου για καθαρά μεθοδολογικούς λόγους, γιατί μ' αυτόν τον τρόπο μας παρουσιάζεται ενιαία το πλατύ ριπίδι της ποιητικής του, μας προσφέρεται μία εύγλωττη εικόνα μίας πράξης που αναδιφά σ' όλο το μήκος και πλάτος της ποίησης, των τεχνικών της τρόπων, των γενών και των μορφών της, μ' έναν προσωπικό τρόπο, που αναδεικνύει το δημιουργικό εγώ μέσα στη γέννησή του από την αφομοίωση και την άσκηση στην ποιητική πράξη.

Γιατί ολόκληρο το έργο του Σκαρτσή διαπνέεται από τούτην την άσκηση: βέβαια όχι με την έννοια, μόνον, της εκγύμνασης σε μία ιδιαίτερη μορφή του ποιητικού δραν, αλλά σε μία άσκηση που αναφέρεται στο «ασκείν» την ποίηση, να ζεις με και να ζεις την ποίηση πέρα για πέρα κι όχι αποσπασματικά. Ο Σωκράτης Σκαρτσής έχει δοθεί στην ποίηση, συγκορμίζοντας την ποιητική πράξη σ' όλη της την έκταση. Δεν πασχίζει να εντυπωσιάσει, πότε να εντυπώσει όλο το σώμα του ποιητικού. Είναι, από την αρχαιότητα ίσαμε τις ημέρες μας, χωρίς να περιορά την παραμικρή λεπτομέρεια κι έκφασή του. Δεν φιλοδοξεί να χαρακτηριστεί «πατριάρχης», «πρωτεργάτης», «ταγός», «μέλος» κάποιου κινήματος. Όλη του η άσκηση της ποίησης φανερώνει άνθρωπο, που τίμια και καματερά επιθυμεί να γίνει και να μείνει ποιητής.

Ο Σκαρτσής αντιλαμβάνεται πως τα διάφορα ρεύματα, τα επικαιρικά κινήματα, είναι απλές κατηγορίες στην ουσία του όντος της ποίησης, είναι τα χαρακτηριστικά που συμβάλλουν στην αναγνώρισή της και στην αναφορά της. Τούτο άλλωστε γίνεται αντιληπτό στον χρόνο, που η ανάγνωση των ποιημάτων, που κάποτε θεωρήθηκαν τα μεν καινοτόμα, τα δε ξεπερασμένα, αργότερα γίνεται υπό το πρίσμα μίας ενιαίας συγκίνησης, το καθένα για την λειτουργία που επιτέλεσε για να ανορθωθεί και να συντηρηθεί το ενιαίο οικοδόμημα του ποιητικού είναι. Στην οντολογία του ποιητικού φαινομένου, ο Σκαρτσής βλέπει το protest του Τζορντάνο Μπρούνο, την ταυτότητα του δυνάμει και του είναι, αυτό που μπορεί να γίνει με την πράξη. Η ποίηση είναι κατ' αρχήν η ποιητική πράξη, η άσκηση της ποίησης κι όχι η άσκηση στην ποίηση. Είναι μία ταύτιση του γίνεσθαι και του είναι, που κατ' αυτόν τον τρόπο συγκερνά όλες τις εκφάνσεις του ποιητικού

φαινομένου. Κι εδώ ακριβώς έγκειται η πολυσυλλεκτική «Συμπαντικότητα» του έργου του Σκαρτσή. Γιατί στο «ασκείν» την ποίηση δεν υπάρχουν στεγανά κι αποκλεισμοί: το δημοτικό τραγούδι είναι ισότιμο στοιχείο με την καθαρή ποίηση, τα βαβυλωνιακά έπη με τα παιδικά τραγούδια, η μοντέρνα ποίηση με τον αλεξανδρινό στίχο, η «αλγεβρωμένη ποίηση», όπως θα 'λεγε κι ο Α. Μπελεζίνης κι ο πειραματικός λόγος, με την ινδιάνικη και την ανατολίτικη.

Ο Σκαρτσής σπονδυλώνει το έργο του με βάση την «ιδέα» της ποίησης –όχι με την πλατωνική έννοια του όρου– κι όχι την ιδέα για την ποίηση. Αντιλαμβάνεται πως κάθε ποιητικό μόρφωμα είναι ένας ακόμη σπόνδυλος στην στήλη που βαστά όλον τον οργανισμό που λέγεται Ποίηση κι έχει τη δική του συμβολή στην κίνηση και στη στήριξή της. Βεβαιώνει η ίδια του η πράξη, που συνδεκάζει ατέλειωτους μορφικούς βηματισμούς, πως η κάθε τεχντροπία συνδέεται στην πράξη με την άλλη σε τούτον τον κορμό, δεν μένει αντιτακτή. Αντιλαμβάνεται, με εμπειρικό κι ασφαλτο τρόπο, εκείνο που έλεγε ο Cesare Brandi για τη συγχρονία και διαχρονία του έργου, πως οι πολικότητες διακυβεύουνε την έξωθεν επιβολή αφηρημένων σχημάτων και μετα-ιστορικών τελεολογιών, ενώ η δομή βρίσκεται ουσιαστικά στο εσωτερικό του έργου, όπου θα πρέπει ν' αναγνωρίζεται η συγχρονικότητα της πραγματικότητάς του. Η ποίηση βρίσκεται πάντα μέσα στην ποίηση, στο «ασκείν» της, και δεν επιβάλλεται από εξωτερικές αντιστοιχίες με άλλα πεδία. Η αναφορικότητα σ' αυτά μπορεί μεν να υπάρχει, αλλά μετουσιωμένη σε ποιητικό λόγο, μετακενωμένη στον πυρήνα του ποιητικού γίνεσθαι.

Για τον Σκαρτσή, όλα είναι καλόδεκτα στον ποιητικό λόγο. 'Τι είναι αυτός που συμπυκνώνει τα διάσπαρτα νοήματα, που το γυμνασμένο μάτι μπορεί να συλλέξει από την καθημερινότητα και να τους δώσει μία ενότητα μία οντότητα. Να τα ορθώσει σαν ένα, όπως θα 'λεγε ο Saul Kierke, Κύριο Όνομα: εκείνο που διατηρεί τις ιδιότητες του γένους/γενικού και ταυτόχρονα προτάσσει την ιδιαιτερότητα του φορέα του. Είναι ταυτόχρονα η προσωποποίηση κι η εκγενίκευση, η ένταξη σε κάτι πλατύτερο κι η ιδιαίτερη προβολή. Και το ποίημα είναι ένα Κύριο Όνομα, που ανήκει σ' εκείνην την πλατιά κατηγορία που το χαρακτηρίζει ως λογοτεχνικό είδος, αλλά ταυτόχρονα ανατάσσεται σε μία αυτούσια οντότητα που εκπροσωπεί τον εαυτό του. Η ιδιάζουσα επονομασία του κι ο χαρακτηρισμός του είναι κατά κάποιον τρόπο τεχνητός. Πάντοτε στη ζωή μας κατά κάποιον τρόπο δρούμε και αντιδρούμε με τον τρόπο της ποίησης: εκφράζουμε σε μία δική μας άποψη τον κόσμο που ζούμε. Όπως έλεγε κι ο W.V.O. Quine, εκείνο που παρακινεί το μυαλό μας να θεωρεί την πραγματικότητα ως ένα σύνολο από αντικείμενα είναι η κλίση μας να δίνουμε ονόματα/ονομασίες σε όσα βλέπουμε. Άλλωστε τούτο το «ονομάζειν» (nennen) αποτελεί και τον πυρήνα της ποίησης κατά Χάιντεγκερ (στο έργο του για τον Χαϊλντερλιν και την ουσία της ποίησης ([Wesen der Dichtung]), είναι η θεμελιωτική πράξη της μεταμόρφωσης του Είναι σε λέξη (der Wortwerden des Seins), το οποίο δεν αποτελεί μία a posteriori προσηγορητική περιγραφή, αλλά απεναντίας διαμορφώνει το άνοιγμα (Offenheit) του όντος προς το Είναι, και το διατηρεί σε αυτό. Η ποιητική είναι η λέξη που έλκει για πρώτη φορά το ον ως ον ανοικτό, το εμφανίζει, το κάνει φανερό (offenbar machen), του προσδίδει τη δυνατότητα να ανοιχθεί προς όλες τις δυνατές πτυχές του νοήματος, μέσα από τις λέξεις-ονόματα του Είναι και των πραγμάτων. Τις ίδιες ονομασίες, ίσως με ριζικότερο τρόπο (που όμως τα παραδείγματα του κοινωνικού ασυνείδητου μας έχουν αποδείξει πως γρήγορα γίνεται κι εκείνος μέρος της καθημερινότητας) αποτολμά κι η ποίηση με τα νοήματά της και τις καινοτόμες αναφορές της στον κόσμο.

Καθώς το «νόημα» σε πολλές προτάσεις του καθημερινού λόγου, αλλά και σ' άλλες εκφάνσεις του γλωσσικού φαινομένου στην Τέχνη, εκεί δηλαδή όπου η πολυπαραγοντική τούτη έννοια σε πραγματολογικό επίπεδο θα πρέπει τελικά να εκφρασθεί λεκτικά, διέπεται από ειδικές συνθήκες κι «αληθοτιμές», εκείνο το σημείο που στο καθημερινό λεξιλόγιο συνηθίζουμε να το περιγράψουμε ως «νόημα» κι «έννοια» –κοντολογίς ως μία ενιαία απόδοση του περιεχομένου και που ως ενιαία απαιτεί να γίνεται κατανοητή μέσω κι εξαιτίας της σύμβασης που έχει εγκαθιδρυθεί μεταξύ των (συν)ομιλητών, μέσω των διαφόρων κανόνων, στην εξειδίκευση του καθ' εκάστου κώδικα της τέχνης– τούτη η ενιαία έννοια υποκαθίσταται από τον κατά περίπτωση ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ και ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ.

Για τον λόγο τούτο το ποίημα (όπως ακριβώς κι όποιο άλλο έργο τέχνης) γίνεται νοητό μέσα από την επέκτασή του, σχεδόν απόσπασή του, από το νοηματικό πλαίσιο της καθημερινότητας. Αποτελεί το υποσύνολο εκείνο στο βέννιο διάγραμμα της γενικότερης επικοινωνιακής και προσωπικής έκφρασης, που αγκαλά και διατηρεί κοινά στοιχεία του καθημερινού κώδικα και συνάψεις με διαφορετικούς επιμέρους κώδικες, πέρ' από την κοινή περιοχή της τομής τους –όχι

μόνον των λέξεων– περιέχει και το επέκεινα τμήμα. Η δυνατότητα που αποκτά τότε το ποίημα, και τούτο ο Σκαρτσής γνωρίζει να το αποδώσει, είναι μία δυνατότητα αμφίσημης κι όχι απλώς αμφιμονοσήμαντης επικοινωνίας –δηλ. η αληθοτιμή του καθενός στοιχείου του κώδικα να μην αποτελεί στανικώς μία «απόλυτη ονομαστική αξία» απ’ όποια μεριά και να την πιάσουμε. Κατ’ αναλογίαν, θα μπορούσαμε να πούμε πως γίνεται νοητή τούτη η δυνατότητα όχι κάτι σαν ενιαίο νόμισμα, αλλά σαν ισοτιμία συναλλάγματος, δηλαδή κάτι, το νόμισμα, που έχει αξία, αλλά όχι σαν καθ’ αυτό στην «περιοχή» του, αλλά μόνον «μεταφραζόμενο», ή «αναγόμενο» στην αξία της άλλης περιοχής (με την εκάστοτε, πάντοτε κυμαινόμενη, μικρότερη, ή μεγαλύτερη διαφορά της αξίας. Άλλωστε, πάντα η τέχνη –όποια και νά’ ναι η μορφή της, όσο και μεταρσιωτικό να είναι το συναίσθημά της– διαρκώς χρειάζεται, κατ’ αναλογίαν με κάθε είδους ερέθισμα, αντίληψη, σκέψη, νοητική εικόνα, να «μεταφρασθεί» στο αναγκαίο «ευριστικό» σχήμα, κώδικα. Πάντοτε χρειάζεται να μετατρέψουμε το συναίσθημα σε «απλά λόγια» για να το εξηγήσουμε. Όσο κι αν δεν μπορούμε να συμφωνήσουμε απόλυτα με το συμπέρασμα του Wittgenstein στον γενικότερο συλλογισμό του για τα συναισθήματα (πως είναι πολύ πιο πολύ συνδεδεμένα με την γνωσιακή αντίληψη (cognition), απ’ όσο μπορούμε να φαντασθούμε), δεν μπορούμε να μην συγκατανεύσουμε όταν λέει πως τα συναισθήματα είναι «η σύνδεση της αίσθησης με τις πεποιθήσεις και την αξιολόγηση». Άλλωστε τούτη τη διαδικασία δεν επιστρατεύουμε απέναντι σ’ ένα ποίημα κι έτσι δε λειτουργούμε; Μόλις ακριβώς έχει περάσει η πρώτη συγκίνηση, το κινούν αίτιό της και το περιεχόμενό του περνάει από την κρισάρα των πεποιθήσεών μας κι αντιλήψεών μας για την τέχνη, τη ζωή κι αξιολογείται με βάση τα έμπεδα κριτήριά μας. Άλλωστε, όταν ακόμη συμφωνούμε κι ως προς τα γενικευμένα χαρακτηριστικά του, πάντοτε το κάνουμε με βάση τα δικά μας κριτήρια (μολονότι τούτα πολλές φορές ταυτίζονται, λόγω των θεωρητικών, κά, συμβάσεων).

Ο Σκαρτσής ακριβώς αυτό πασχίζει να δείξει σε κάθε του ποίημα. Την πολλαπλότητα της έκφρασης του νοήματος του ζην, διαμέσου μίας άσκησης ζωής, μέσα και πάνω στ’ αντικείμενα και τις αφορμές της ποίησης. Στο σημείο αυτό συμπίπτει με τον P. Strawson: το νόημα είναι μία λειτουργία της φράσης, ή πλατύτερα της έκφρασης. Η ποιητική αναφορά –όπως ακριβώς κι οι αξιολογικές αποφάνσεις του ορθού και του λάθους– εντάσσεται στη λειτουργία της χρήσης του νοήματος αυτού. Δεν μπορούμε να ταυτίσουμε το νόημα ενός εκφραστικού τύπου με το αντικείμενο στο οποίο το ανάγουμε, υπό ορισμένες περιστάσεις, καθώς η αναφορική του χρήση μπορεί να εξακτινωθεί και προς άλλες νοηματικές, ή αισθητικές κατευθύνσεις, στα πλαίσια ενός κόσμου με πολλαπλές ερμηνείες και σημασίες.

Η ανάγνωση του έργου του Σκαρτσή αφήνει πάντοτε ένα ίχνος: ένα προβληματισμό, μία συμμετοχή, μία ικανοποίηση για τη συμμετοχή σ’ αυτήν, για την κατανόησή της, για την απόλαυσή της. Πρωτίστως, δε, ποτέ δεν απογοητεύει. Είναι ατόφια ποίηση, όποια μορφή και να ’χει το ποίημα, με νοήματα που διεισδύουν αμεσολάβητα στον αναγνώστη και τον συνεπαίρνουν με την ειλικρίνεια και τη βαθύτητά τους. Η ποίησή του ουσιώνει εκείνο που έλεγε ο Μάιστερ Έκχαρτ: «άμα κάτι είναι ανούσιο, ό,τι κι αν πράξει το έργο, τίποτα δεν βγαίνει».

Ενα Ανθολόγιο Σ.Α.Σκαρτσή, Πανεπιστήμιο Πατρών, 2016

ΚΩΣΤΑΣ ΡΑΒΑΝΗΣ

ΔΥΟ ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΚΑΙ ΣΤΟ ΧΡΟΝΟ ΜΕ ΤΟ ΣΩΚΡΑΤΗ ΣΚΑΡΤΣΗ

Τα χρόνια της εξόδου από το ζόφο της δικτατορίας, η πολύβουη κενότητα της μεταπολίτευσης βρήκε τους νέους ανθρώπους αποσβολωμένους. Τη φυσική, ψυχολογική και συμβολική βία σε όλα τα επίπεδα της δημόσιας σφαίρας, διαδέχτηκε η αίσθηση ελευθερίας σε μια κατακερματισμένη κοινωνία χωρίς βηματισμό και συγκεκριμένη μορφή, με πολιτισμό και παραδόσεις των οποίων το τεράστιο βάρος περισσότερο έμοιαζε να κάμπει παρά να εμπνέει την όποια πνευματικότητα της εποχής.

Στην Πάτρα, όπως ίσως και παντού στη χώρα, καθώς η βία και ο τρόμος δεν ευνόησαν ποτέ τη δημιουργικότητα, την έκφραση και την ανανέωση, η σιωπή είχε επιβληθεί και οι πιο ηχηρές ιδέες περιστρέφονταν περί την αντιδικτατορική δράση, τις μυθοποιημένες και μυθοποιητικές ταυτότητες και σκέψεις των ανθρώπων που καταδιώχθηκαν από τη χούντα, τις νέες πολιτικές διαδρομές που άρχιζαν να χαράζονται. Δεν είναι τυχαίο, αλλά ούτε χωρίς συνδηλώσεις και σημασίες, ότι το κέντρο βάρους της πόλης ήταν το παράρτημα του Πανεπιστημίου στο κέντρο της πόλης. Η κυριαρχία των ήχων και των χρωμάτων που αναπαριστούσαν στο χώρο ύπαρξης, κίνησης και ζωής, ιδέες και πολιτικές, οραματισμούς για την πρόοδο, την επιστήμη, τον πολιτισμό, την τέχνη....., το παρόν και το μέλλον εν κατακλείδι, δημιουργούσε ένα σπινάλ ο κεντρικός άξονας του οποίου ευνοούσε τις ευκολίες της αγοραίας πολιτικής συμπεριφοράς, την απλοϊκή προσέγγιση της υλικής και πνευματικής πραγματικότητας, τον εγκιβωτισμό της σκέψης και της αναπνοής σε στερεότυπα για την ταξινόμηση των ανθρώπων: ήσουν «αυτό» αν ήσουν «εκεί». Στον επίπεδο αυτό κόσμο το πιο ευάλωτο στρώμα ήταν, όπως είναι φυσικό, οι νέοι άνθρωποι. Στα σχολεία λιγότερο, στα πανεπιστήμια πολύ περισσότερο κάθε ανθρώπινη πρακτική, με την κάθε σημασία που μπορεί να έχει η λέξη, ήταν διαμεσολαβημένη από μορφές αλλοτρίωσης τις οποίες ακόμα και σήμερα δεν έχουμε αποκωδικοποιήσει συστηματικά, καθώς είναι φανερό ότι εξακολουθούμε να προσπαθούμε να φωτίσουμε τα αίτια του ναυαγίου στο οποίο οδηγήθηκε η κοινωνία της μεταπολίτευσης με τα ίδια εργαλεία που βύθισαν το σκάφος.

Ωστόσο, στη σκιά του ογκώδους συρμού αρκετοί άνθρωποι δεν αισθάνονταν άνετα και δεν παρέμεναν σιωπηλοί παρότι στον ορυμαγδό οι φωνές τους δεν ήταν δυνατόν να ακουστούν στην αγορά. Άνθρωποι των οποίων η σκέψη, η πνευματικότητα, η ευαισθησία δημιουργούσαν ένα εναλλακτικό περιβάλλον υποδοχής της πραγματικότητας, του παρόντος και του μέλλοντος. Άνθρωποι των οποίων η παρουσία σε διάφορες εκφάνσεις του δημόσιου βίου όπως η επιστήμη, ο πολιτισμός, η εκπαίδευση δημιουργούσε διαταραχές στο χωροχρονικό συνεχές των μονότονων ήχων του τρένου που ταξίδευε στη σταθερή τροχιά του. Άνθρωποι που μπορούσαν διαισθητικά να αφουγκραστούν ήχους που έρχονταν από το μέλλον και να δουν σημεία που ήδη άφηναν αόρατα ίχνη στον ορίζοντα.

Οι διαδρομές των ανθρώπων αυτών δεν ήταν ίδιες και συχνά ούτε καν διασταυρώνονταν καθώς εργαζόνταν και δημιουργούσαν σε διαφορετικούς χώρους. Το συνήθως λιτό πρότυπο διαβίωσής τους δεν αποσκοπούσε στη δημιουργία κινημάτων ή ρευμάτων αλλά στην αυτοπραγμάτωση, την ανταλλαγή ιδεών και αντιλήψεων, τον προσανατολισμό σε αυθεντικές μορφές ύπαρξης, την καλλιέργεια αποχρώσεων του λόγου, της τέχνης, της πολιτιστικής δημιουργίας. Όσοι από τους ανθρώπους αυτούς ήταν δάσκαλοι, εκούσια ή ακούσια, αλλά πάντως αναπόφευκτα, επιδρούσαν στο στενό σχολικό ή πανεπιστημιακό περιβάλλον τους αλλά και σε ευρύτερους κύκλους όπως, για παράδειγμα, οι οικογένειες των μαθητών τους. Έτσι οι τροχιές που διέγραφαν ως εκπαιδευτικοί όλων των βαθμίδων τέμνονταν αναγκαστικά κυρίως με τροχιές νέων ανθρώπων που διαμόρφωναν ταυτότητα, προσωπικότητα, γλώσσα και προσανατολισμό στα εφηβικά ή μετεφηβικά χρόνια. Βέβαια, δεν μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι ασκούσαν μια «μαζική» επίδραση ή επιρροή, με τα μέτρα και την ορολογία της εποχής, αλλά ήταν ήδη διακριτές δίπλα και γύρω τους μικρές παρέες που ακόμα κι αν συνεγείρονταν από τα κυρίαρχα ρεύματα της εποχής, έτειναν ευήκοον ους και ή μόνο προς ό,τι δεν προερχόταν από το συρμό και το ορμητικό ποτάμι της μεταπολίτευσης.

Στη συγκυρία αυτή, μαθητής στο τέλος του εξατάξιου Γυμνασίου, συνάντησα το Σωκράτη Σκαρτσή. Νέος καθηγητής τότε, με πνεύμα και λόγο ελευθερίας και κατά τη θλιβερή δικτατορία, με ορμητική προσήλωση και πρόδηλη αγάπη για τη γλώσσα και ό,τι σχετιζόταν με αυτή, γνωστός ήδη ποιητής ο ίδιος και πάντα στο κέντρο πρωτοβουλιών που συγκέντρωναν πολλούς και διαφορετικούς ανθρώπους, τόσο νέους από την Πάτρα, όσο και ενδιαφέροντα ή σημαντικά πρόσωπα από έναν επιλεγμένο ποιοτικά αλλά γεωγραφικά διεσπαρμένο περίγυρο. Η εκπαιδευτική και διδακτική δουλειά, αν και ποτέ δεν έχανε το συμβατικό της προσανατολισμό και στόχο, εκτεινόταν σε κόσμους ελκυστικούς, καινοτόμους, θεματολογικά παράδοξους για την εποχή και τις εμμονές της. Μια δουλειά που πυροδοτούσε πολύωρες διαμάχες και αναζητήσεις, όξυνε αντανάκλαστικά και ανατοποθετούσε ερωτήματα και προβληματικές. Δεν μπορώ να ξαναγυρίσω ή να απομακρυνθώ από την περίοδο εκείνη

χωρίς να θυμηθώ την εύστροφη εμπύχωση των συζητήσεων, το αίτημα της διαλεκτικής επάρκειας, την απομυθοποίηση αυτονόητων και κυρίαρχων απαντήσεων, την επικέντρωση στην αυθεντική σχέση λόγων και πράξεων, στο άτομο, την ευθύνη του και τη σημασία της.

Σταθερά προσανατολισμένος σε εκδόσεις βιβλίων και περιοδικών όπως η *Υδρία* και τα *Όστρακα*, δημιούργησε ένα πολύμορφο, φιλόξενο και χαλαρό πλαίσιο στο εσωτερικό του οποίου νέοι άνθρωποι αναστατωμένοι και ανήσυχοι βρήκαν παρόθηση, αποδοχή και δυνατότητα να δοκιμάσουν να αποτυπώσουν πρώιμα ίχνη αναζητήσεων και έκφρασης. Γυρίζοντας πίσω σχηματίζω πάλι στον καμβά των αναμνήσεων, τις νεανικές μορφές ανθρώπων που σήμερα διανύουν την πέμπτη ή έκτη δεκαετία της ζωής τους, με ώριμες πορείες στο χρόνο, τη ζωή, τα επαγγέλματα. Στην Πάτρα οι περισσότεροι ή στην Αθήνα και ολόκληρο τον κόσμο άλλοι, με ατομικές διανοητικές διαδρομές, με πνευματική και πολιτιστική παραγωγή ανεξαρτήτως προσανατολισμού. Πολλούς, που θυμάμαι πολύ καλά, τους ακούω, τους διαβάζω και τους παρακολουθώ με ενδιαφέρον πάντα στο δημόσιο χώρο, αν και συχνά αισθάνομαι ότι έχουν ξεχάσει την αφετηρία των αναζητήσεών τους, το πρώτο πλαίσιο που τους έδωσε φωνή και τυπωμένες λέξεις..... Κι όμως δεν έχω ακούσει τον Σωκράτη, τον κ. Σκαρτσή πάντα για μένα, να διεκδικεί έναν κόκκο πνευματικής ιδιοκτησίας, ούτε καν τα νόμιμα εύρετρα για την ανακάλυψη και την ανάδειξη ανθρώπων που με το έργο τους έφεραν φρέσκο αέρα. Ίσως η επιλεκτική λήθη των άλλων να ανακλά τις δικές του αναμνήσεις κι έτσι να διαχέει στο χώρο και το χρόνο τα πρώτα στίγματα της παρουσίας του.

Καθώς οι νέοι ωρίμασαν και άλλαξαν, οι μικρές παρέες διαλύθηκαν με φυσικό τρόπο και οι ατομικές διαδρομές άρχισαν να δίνουν νέα σχήματα στο περιβάλλον, που όμως ήταν πια πολύ πιο θορυβώδη, δύστροπα και ενίοτε κραυγαλέα. Όσο οι «αρετές» αυτές που αποτέλεσαν και ίσως αποτελούν κανόνα επιβίωσης στο χώρο της πνευματικής παραγωγής και αυτοεπιβεβαίωσης καταλάμβαναν όλο και περισσότερο χώρο, τόσο η παρουσία του Σωκράτη Σκαρτσή ελαττωνόταν. Το ίδιο και η δική μου, κυρίως για λόγους ενός παράδοξου εσωτερικού μέτρου που μου υπαγορεύει πάντα την επιλογή του καταφυγίου της σκιάς όταν τα φώτα είναι πολλά και εκτυφλωτικά.

Κάτι η αραϊή παρουσία ή η απόσυρση από τους χώρους του πολιτιστικού συνωστισμού, κάτι οι ζωές, οι ανάγκες τους και η διάχυση που επιβάλλουν, για κάποια χρόνια βρισκόμαστε σπάνια, μα πάντα με την αρχική αμοιβαία, ελπίζω, εξαιρετική αίσθηση. Διανύοντας μια πολύπλοκη διαδρομή σπουδών και επαγγελματικής ζωής, ξαναβρίσκω τον Σωκράτη Σκαρτσή στο Πανεπιστήμιο Πατρών, στο Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών που εδώ και πολλά χρόνια πια μετονομάστηκε σε Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία. Επιστρέφοντας από μεταπτυχιακές σπουδές στη Γαλλία, ξεκίνησα ένα δεύτερο κύκλο εκπαίδευσης παίρνοντας ένα δρόμο στη διδασκαλία και την έρευνα ο οποίος τελικώς με οδήγησε να παραμείνω στο Τμήμα αυτό σταθερά πια. Διανύοντας τη διαδρομή αυτή, τον συναντώ και πάλι αφού εν τω μεταξύ είχε εκλεγεί στο Τμήμα ξεκινώντας μια δεύτερη σταδιοδρομία στην οποία αξιώθηκε να προσφέρει στο Πανεπιστήμιο γνώση άλλου επιπέδου φυσικά, αλλά τυλιγμένη γύρω από το ίδιο νήμα που κρατούσε και στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση: συστηματική μύηση των φοιτητών στη γλώσσα, τη λογοτεχνία, την ποίηση, και ευρύτερα τον πολιτισμό.

Η δεύτερη αυτή μας συνάντηση δεν θα είχε τίποτα το αξιοπρόσεκτο, πέραν ίσως του ότι δάσκαλος και μαθητής συνυπήρξαν πλέον ως συνάδελφοι σε ένα νέο πλαίσιο..... Αλλά κι αυτό δεν έχει δα κάποια σπουδαία πρωτοτυπία. Όμως η συγκυρία της νέας αυτής συνύπαρξης έδωσε μια άλλη βαθύτατη ηθική σύνδεση μεταξύ μας και ακόμα περισσότερο ανάμεσα στα μέλη μιας μικρής ομάδας που ενεργητικά ή παθητικά συγκρότησαν ένα οιονεί μέτωπο για την αντιμετώπιση ανθρώπων οι οποίοι με έπαρση, αλαζονεία και μέθη δυνατοτήτων και εξουσίας επί της ζωής των άλλων, επιχειρήσαν να μετατρέψουν ένα χώρο ελευθερίας και απρόσκοπτης επιστημονικής δραστηριότητας, όπως είναι και πρέπει να είναι το πανεπιστήμιο, σε πεδίο άσκησης εξουσιαστικών πρακτικών. Όταν λόγω συγκυριών βρέθηκα στην αιχμή του δόρατος, ζήτησα εκ μέρους όλων να βοηθήσει μια προσπάθεια αντίδρασης στην ακατανόητη κατάσταση βίας και τρόμου η οποία αν επικρατούσε οριστικώς θα μπορούσε να οδηγήσει και τους δυο μας, όπως και αρκετές και αρκετούς συναδέλφους, ακόμα και εκτός του πλαισίου του πανεπιστημίου. Ήταν η ώρα να πάρω από τον παλιό μου δάσκαλο ένα ακόμα μάθημα ζωής, αυτή τη φορά ως ενήλικος και μάλιστα με τη φόρα του εξεγερμένου ποπολάρου.

Συνήθως, μου είπε, οι «δίκαιοι» νικητές στις άγριες μάχες μεταξύ αντιφρονούντων «δικαίων» και «αδίκων» γίνονται οι νέοι τύραννοι, κι αυτό δεν θα ήθελα ούτε να το δοκιμάσω, ούτε πολύ περισσότερο να το υπηρετήσω..... Θα παρακολουθώ εκ του σύνεγγυς τη σύγκρουση, θα πράττω ό,τι θεωρώ δίκαιο, και αν πείθομαι από τις πράξεις για το αγαθό των προθέσεων και των πρακτικών θα είμαι δίπλα σας... Αρκετοί δυσσαρεστήθηκαν και απογοητεύτηκαν με την εξέλιξη αυτή, αλλά χωρίς καμιά αμφιβολία στη μακρά διαδρομή της κοινής προσπάθειας όχι μόνο ήταν παρών αλλά δράσεων.

Στην πολυετή κοινή μας πανεπιστημιακή ζωή και δραστηριότητα, η διάθεση προσφοράς, η ευθυκρισία, η αίσθηση καθήκοντος και η στήριξη των νεότερων ανθρώπων, μου έδωσαν τη δυνατότητα να σκεφτώ τον άνθρωπο, τον δάσκαλο και τον φίλο, σε ένα δεύτερο στιγμιότυπο της ζωής μας, σε μια ακόμα συνάντηση σε μια μακρά πορεία. Μου διευκόλυναν μια ανάγνωση και μια αποτίμηση που δεν είχα τη δυνατότητα να κάνω στα εφηβικά και μετεφηβικά χρόνια, αν υποθέσουμε ότι τώρα έχω μια κάποια ωριμότητα που το επιτρέπει....

Και στις δυο συναντήσεις μας είχα την τύχη να βρεθώ δίπλα σε έναν άνθρωπο απλό όσο οι λέξεις της ποιήσής του και πολύπλοκο όσο οι εικόνες που δημιουργεί με αυτές, στοχαστικό όσο χρειάζεται για να δίνει νόημα στη σχέση εφήμερου και αιώνιου και αυθόρμητο όσο οι ανάγκες της καθημερινότητας το επιβάλλουν, ευχάριστο και τρυφερό όσο το χαμόγελο και το γέλιο καταναγκάζουν την ύπαρξη και δυσάρεστο και δριμύ όταν η ανθρώπινη απρέπεια γεμίζει το χώρο και το χρόνο, δημιουργικό και παρόντα όσο οι χιλιάδες σελίδες που έγραψε με τρόπους πολλούς και σιωπηλό και αποτραβηγμένο όσο τα δύσκολα και τα εύκολα θέτουν αόρατα όρια και περιορισμούς.

Αν η ελπίδα μιας τρίτης συνάντησης μικραίνει την απόσταση και κάνει το βίο πιο ανάλαφρο, ας μου επιτραπεί να την κρατήσω ζωντανή.

Ένα Ανθολόγιο Σ.Α.Σκαρτσής, Πανεπιστήμιο Πατρών, 2016

ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΟΥΛΙΑΣ

ΣΩΚΡΑΤΗ Α. ΣΚΑΡΤΣΗ ΖΩΙΚΗ ΜΝΗΜΗ

Είναι γνωστός ο κ. Σκαρτσής για τη μακρά και γόνιμη θητεία του στην παιδεία, Μέση και Ανώτατη και για τις ποιητικές και λογοτεχνικές του επιδόσεις. Τη συσσωρευμένη εμπειρία του και τις αναμνήσεις του από αυτή τη διαδρομή και γενικά από τη ζωή του, τα συγκέντρωσε σ' έναν τόμο 340 σελίδων και τα προσφέρει, μέσω μιας εκτός εμπορίου ιδιωτικής έκδοσης, σε είκοσι φίλους του, διότι σε τόσα αντίτυπα κυκλοφόρησε, ένας από τους οποίους είμαι και τον ευχαριστώ γι' αυτό.

Όπως ο ίδιος ομολογεί στον Πρόλογο, το βιβλίο είναι γραμμένο με κυρίαρχη αίσθηση την αγάπη επανασύστασης και επαναβίωσης, μέσα από τους μηχανισμούς της μνήμης. Αναφέρεται σε πρόσωπα της ζωής του από παλιά, τη δασκάλα του, την κυρία Μαρία, το φιλόλογο Παν. Γκίνη, τον Ανδρ. Μπελεζίνη κ.α., που έχουν αφήσει την πνευματική παρακαταθήκη τους στη συλλογική μνήμη της πόλης, κυρίως στους μεγαλύτερους, σε πείσμα του πανδαμάτορα χρόνου, που όπως εύστοχα έχει γράψει ο Κάλβος, είναι ένας φθονερός γέρον, εχθρός των έργων, των προσώπων και της μνήμης, συμπληρώνω.

Μ' αυτό το φθονερό γέρο τα βάζει, ο κ. Σκαρτσής στο βιβλίο του και κάνει πολύ καλά, για να μη χαθούν στιγμές της καθημερινότητας, που ομορφαίνουν τη ζωή και να μη λησμονηθούν πρόσωπα, που μας συνδέουν με τη ζωή. Ο προπάππος του ο Λάμπρος, πατέρας του παππού του Αλέξη, που τον θυμάται πολύ μικρός στην Πάτρα, όπως γράφει, ο παπούς του, οι γονείς του.

Σ' ένα ανέκδοτο γραπτό του, του 1991, απευθυνόμενος στους γονείς του, τους θυμίζει ότι τον γέννησαν για «να πεθάνει», όπως κι αυτούς τους γεννήσανε για να πεθάνουν.

Η φράση του αυτή, με τον παθητικό πεσιμισμό που τη διαπερνάει, φέρνει στο νου το στίχο ενός σημαντικού Έλληνα στοχαστή, «γεννηθήκαμε για τη στερνή πνοή», που παραπέμπει στην ανθρώπινη μοίρα. Κατά κανόνα οι αναμνήσεις εμπειρέχουν και μελαγχολικές σκέψεις, όμως το βιβλίο του κ. Σκαρτσή εκπέμπει αρκετά αισιόδοξα μηνύματα, διότι αφήνει να εννοηθεί και μάλιστα πολύ καθαρά, ότι τίποτα δεν πήγε χαμένο.

Η φιλία, η θηλυκότητα, ο κόσμος, η ομορφιά, ο θάνατος, είναι από τα θέματα που τον απασχολούν και προσπαθεί να τα προσεγγίσει μέσα από διαλόγους που ακουμπάνε το σήμερα, αλλά αναφέρονται και στο παρελθόν, στα πρώτα βιώματά του, τότε που με νεανικό οίστρο ψηλαφούσε τη ζωή.

Οι φίλοι του (Σπύρος Σαγιαδινός, Νίκος Ματθιόπουλος, Γιάννης Βελόπουλος κ.α.) κατέχουν ιδιαίτερη θέση στο βιβλίο του και οι αναμνήσεις του από συζητήσεις και γεγονότα που έζησαν μαζί, το διανθίζουν με ζωντανές περιγραφές για την κοινωνία και το περιβάλλον μέσα στο οποίο διαμορφώθηκε η προσωπικότητά του.

Μήτρα μνήμης χαρακτηρίζει τη γειτονιά των παιδικών του χρόνων και με νοσταλγία θυμάται το σπίτι που πρωτοείδε το φως της ζωής, με το δωματάκι του, όπως γράφει, να είναι ο χώρος όπου γινόταν η μαγεία της γραφής όσων η παιδική και νεανική του ψυχή ένοιωθε ως πρωτεϊκή δημιουργία.

Μία εμβληματική μορφή της Μέσης Εκπαίδευσης, μέχρι τη δεκαετία 1960, ήταν ο φιλόλογος του Γ΄ Γυμνασίου Αρρένων Πατρών, Παν. Γκίνης, καθηγητής του, ο οποίος δεν μπορούσε να λείπει από αυτό το βιοματικό προσκλητήριο μνήμης. Δύο φράσεις του δείχνουν το θαυμασμό του, αλλά και την επίδραση που είχε πάνω του η προσωπικότητα του αυστηρού αυτού δασκάλου της ζωής και της γνώσης, που όλοι όσοι υπήρξαμε μαθηταί του θα τον θυμόμαστε για τον άμεσο, απλό, ειλικρινή και διαισθητικό χαρακτήρα του. Ο *«Γκίνης λοιπόν ήταν ό, τι πρέπει απλά και καθαρά να είναι ο δάσκαλος ... κανένας δεν παύει να είναι μαθητής του δασκάλου του, όσο μένει σωστός άνθρωπος»*.

Στο χορό των αναμνήσεων συμμετέχουν ο πρόωρα χαμένος πατρινός ποιητής Τάκης Χατζηαθανασίου, ο σχολάρχης Βασίλης Σωτηρόπουλος, ο φιλόλογος και ιστορικός Βασίλης Λάζαρης, ο Λάμπης Λούκος, ένα τυπικό παράδειγμα ντόπιου λογοτέχνη, ο πολύγλωσσος ποιητής Τάσος Ξανάλατος, ο διακεκριμένος φιλόλογος και συγγραφέας Ανδρέας Μπελεζίνης, που τον χαρακτηρίζει ονειρικό συνεργάτη του στην ένταξη και δράση του στην κοινωνία, ο λογοτέχνης Μανώλης Πράτσικα κ.α., με τη θύμηση των οποίων είναι σαν να καλεί σε προσκλητήριο την πνευματική Πάτρα της δεκαετίας 1950. Βέβαια η Πάτρα είχε τότε και άλλους πνευματικούς δημιουργούς, που δεν διασταυρώθηκαν με το συγγραφέα ή κι αν διασταυρώθηκαν αντιμετώπισαν αδιάφορα ο ένας τον άλλον, για διάφορους λόγους και δεν αναφέρονται στο βιβλίο.

Ακολουθούν τα φοιτητικά χρόνια με το Νικόλαο Τομαδάκη, τον караγκιοζοπαίχτη Γιάνναρο, το Ράλλη Κοψίδη, τον μετέπειτα συμβολαιογράφο Άγγελο Ζωγράφο, δόκιμο ποιητή, γνωστό με το ψευδώνυμο Άγγελος – Φώτιος Πασχαλάς, μαζί με τον οποίο ο συγγραφέας, μέσω του περιοδικού *«Υδρία»*, προσπάθησε να ξαναζωντανέψει πνευματικά την Πάτρα, *«αλλά η εμπορική μας πόλη είναι αμετακίνητη»*, όπως επισημαίνει, με κάποια δόση μελαγχολίας. Δεν έχει βέβαια και πολύ δίκιο, γιατί το έργο που έχει αφήσει, αλλά και το έργο όλων των τοπικών πνευματικών δημιουργών, υπερκέρασε παρήγορα τις ανασχές της κυρίαρχης μεταπρατικής νοοτροπίας της πόλης. Και το προσκλητήριο συνεχίζεται με το Γιώργο Καραχάλιο, *«ποιητή με οργανική ποιότητα»*, όπως τον χαρακτηρίζει, ο οποίος διέπρεψε στο Πανεπιστήμιο Πατρών, ως καθηγητής Φυσικής, αλλά και με αναφορά σ' έναν *«χτίστη»*, που όπως γράφει, του *«άφησε, μέσα σε καθαρή θέα, την αίσθηση άνθρωπος»*. Μακριά από πνευματικούς αριστοκρατισμούς και υπεροψίες, ο συγγραφέας ξέρει να εκτιμάει και το λαϊκό λόγο και αυτό επιβεβαιώνεται και στο κεφάλαιο για το *«γέροντα της Χιόνας»*. Στο έργο του, ο λαϊκός λόγος και ο αγός όσων αγωνίζονται για την επιβίωση, κατέχει σημαντική θέση, μακριά από αγκυλώσεις και στρατεύσεις.

Στις επόμενες σελίδες παρελαύνουν πνευματικά αναστήματα με τα οποία συζήτησε ή συνεργάστηκε και είναι πολύ ενδιαφέροντα τα σχόλια που κάνει για την προσωπικότητα καθενός και τους επηρεασμούς που δέχτηκε από την επικοινωνία μαζί τους, Ανδρέας Δημαρόγκωνας, Άρης Μπερλής, Γιώργος Χειμωνάς, Κώστας Γεωργουσόπουλος, Ντίνος Χριστιανόπουλος, Ρένος Αποστολίδης, Κατερίνα Αγγελάκη – Ρούκ, Τάσος Κόρφης, Σταύρος

Βαβούρης, Γιώργος Βαλέτας, Μιχ. Μερακλής και πολλοί άλλοι. Με άμεσο και απλό τρόπο, χωρίς αφαιρετικές απλοϊκότητες, εκφράζει τις απόψεις του για το χαρακτήρα τους και το έργο τους, με ειλικρίνεια και χωρίς υπερβολές, όπως ο ίδιος τους έζησε από κοντά. Και ευτύχησε να έχει επαφές με εμβληματικά πρόσωπα του φιλολογικού στερεώματος, όπως ο Ιωάννης Κακριδής, από τον οποίο ένοιωσε (έμαθε) «πόσο σπουδαίο και αποτελεσματικό είναι να κάνεις απλά λόγια σημαντικά ζητήματα», κάτι που εκτίμησε, όταν είδε, «ένα εξονυχιστικό τυπικό φιλολογικό μελέτημά του (Κακριδή) σχετικό με την αρχαιοελληνική μετρική», όπως γράφει.

Κορυφαίες στιγμές στην πνευματική πορεία του συγγραφέα είναι η έκδοση των περιοδικών «Όστρακα» και «Υδρία» και η διοργάνωση των «Συμποσίων Ποίησης», που υπήρξαν δικές του πρωτοβουλίες και διέγραψαν ζηλευτές πορείες, ως βήματα ανάδειξης νέων ταλαντούχων ποιητών και προβολής του έργου τους και ως ευκαιρίες να διασταυρωθούν πνευματικά ρεύματα.

Ο κατάλογος όσων τίμησαν με την παρουσία τους το βήμα των «Συμποσίων Ποίησης» είναι πολύ μακρύς, αλλά για κάποιους αξίζει να γίνει ενδεικτική μνεία, με αναφορά και σε σχόλια του συγγραφέα για τους ίδιους και το έργο τους. Όπως το Νίκο Γαβριήλ Πεντζίκη, που επέμενε ότι η μνήμη ενός γεγονότος ή πράγματος είναι πιο ουσιαστική από το ίδιο το γεγονός και το πράγμα. Το Νικηφόρο Βρεττάκο, που τον χαρακτηρίζει αριστερό και θρησκευτικό, ήρεμο, «γαλήνιο άνθρωπο της βουνίσιας σοφίας». Το Νίκο Καρούζο, με το επιβλητικό παράστημα, που τον αποδέχεται ως σπουδαίο ποιητή, αλλά βλέπει στο έργο του να κυριαρχεί η πρόθεση, εκφρασμένη τεχνικά, η2020 οποία όμως δεν τον εμποδίζει να φτάσει στην αληθινή πραγμάτωση. Τον ενθουσιώδη Γιώργο Π. Σαββίδη, που δέσποσε για πολλές δεκαετίες στα νεοελληνικά πράγματα της Ελλάδος. Τον αρχαιολόγο της Κρήτης Γιάννη Σακελλαράκη, με τη χαρακτηριστική αυταρέσκεια, όπως τον παρουσιάζει. Το Μάνο Χατζηδάκη, που τον κέρδισε με την εγκαρδιότητά του. Τον Εμμανουήλ Κριαρά, από τους ανανεωτές της παιδείας, που πειράζοντάς τον ο Κακριδής, για το όνομά του, του έλεγε ότι προέρχεται από το «Κριού αρά» (κατάρα κριαριού). Τον Αντώνη Σαμαράκη, με την αμεσότητα, την ανθρωπιά και τη γνησιότητα που εξέπεμπε, παρότι εκφράζει επιφυλάξεις για την τονισμένη ανθρωπιά του, που μοιάζει τεχνητή, όπως γράφει. Τον Αντώνη Παπαντωνόπουλο, τυπογράφο – γραφίστα, ο οποίος με στοργή φρόντισε την εμφάνιση πολλών βιβλίων μας, που εκδόθηκαν στην Πάτρα. Έναν γνήσιο καλλιτέχνη, που προέρχεται από τα σπλάχνα του λαού και με την πολύπλευρη προσωπικότητά του και τις ευαισθησίες του, συνετέλεσε στην πολιτισμική ανάπτυξη της Πάτρας, τεχνίτης και δημιουργός συνάμα, τίμιος, απλός και ειλικρινής.

Αλλά ο Σωκράτης Σκαρτσής είναι γεννημένος δάσκαλος και δεν μπορούσαν να απουσιάζουν από αυτό το προσκλητήριο μνήμης οι αγαπημένοι μαθηταί του, στους οποίους αφιερώνει πολλές σελίδες και τους αποκαλεί, με τα βαπτιστικά τους ονόματα, τα ονόματα της επαφής τους, όπως γράφει, για να βρει την ευκαιρία να ζωντανέψει περιστατικά της ζωής τους, ιδιαίτερες στιγμές ανθρώπινης γόνιμης κοινωνίας και να διαλεχθεί μαζί τους, ακόμα και μ' αυτούς που έχουν φύγει από τη ζωή.

Ολοκληρώνοντας το διάβασμα του τελευταίου βιβλίου του Σωκράτη Σκαρτσή, δικαιώνω τα παιδιά του, που όπως γράφει στον πρόλογο, του ζήτησαν να το γράψει, δηλαδή να μιλήσει για τα «άλλα» πρόσωπα της ζωής του, αδιάφορα πόσο σημαντικό ήταν ή είναι καθένα. Είναι αλήθεια ότι δεν έπρεπε να χαθούν αυτές οι «οντολογικές-βιοματικές» στιγμές που κυλάνε στις σελίδες του και χαρίζουν μία ιδιαίτερη υπαρξιακή γεύση, μία «γεννώμενη λέξη – πράξη», όπως πολύ εύστοχα επισημαίνει στο τέλος του προλόγου. Και πιστεύω ότι ο τίτλος «ζωϊκή μνήμη», αντί του «ζωντανή μνήμη», που θα περίμενε κανείς, αυτό θέλει να δείξει. Την «οντολογική – βιοματική» σχέση του συγγραφέα με τα πρόσωπα και τα γεγονότα, που με χάρη ζωντανεύει στις σελίδες του ωραίου και ευχάριστου βιβλίου του.

Περ. Συλλογές αρ. 418-419, σσ. 444 -445,

ΣΩΤΗΡΗΣ ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΣΚΑΡΤΣΗΣ: ΠΟΙΗΤΙΚΩΣ ΖΗΝ

Ξεκινώντας την σελίδα αυτή και αναλύοντας διαχρονικά, ποιητές και λογοτέχνες μόνο από την Πάτρα, στόχος μου ήταν η ενημέρωση σας για αυτούς που τίμησαν την Πάτρα η την τιμούν ακόμα. Και όπως ο τίτλος είναι «Παρέα με την ποίηση τότε και τώρα από την Πάτρα» θάθελα να συνεχίσω με κάποιον που εκτιμώ και αγαπώ ιδιαίτερα. Ότι και να έχουμε πετύχει λογοτεχνικά, κάποιον από εμάς, οφείλονται στην έμπνευση που μας έδινε από τα έδρανα του Β' γυμνασίου της Πάτρας.....

ΟΛΑ, ΟΠΩΣ ΗΡΘΑΝΕ, ΚΑΛΑ

Ολα, όπως ηρθανε, καλά.
Ετουτο που μας ηρθε τωρα
και γυρο βλεπουμε, ανθρωποι εμεις,
ειναι το που μας βρηκε,
σαν το λουλουδι που ειδαμε
στο μονοπατι εδω
που γερνει το χορταρι τσακισμενο,
μην ταχα θαν το πουμε
σαν να μην το ειδαμε με λιγην αισθηση;
Τουτο μας βρηκε...
Ομως δεν εχουμε πλατια ψυχη
και τα που η αισθηση μας δινει
δεν τα 'χουμε τοσο δικα...
Ετουτο που μας βρηκε
σαν του πιο ηδονικου η ψυχη δικο,
πως θαν το πουμε;
Ολα οπως ηρθανε καλά.
Ειμαστε εμεις

Έχοντας στα χέρια μου το ‘Ένα Ανθολόγιο’ εκδόσεις Πανεπιστημίου Πατρών, του Σωκράτη Σκαρτσή και με τη βοήθεια του διαδικτύου, δεν θα μπορούσα να τον μελετήσω με άλλο τρόπο, με τα πάνω από 58 αμιγώς ποιητικά βιβλία που έχει εκδώσει (Ίσως να είναι ένας από τους πολυγραφότατους αλλά και ποιοτικούς Έλληνες Ποιητές) Τα περισσότερα ποιήματα είναι συγκλονιστικά. Έχω πάρα πολλά χρόνια να δω τόσο λυγερή συνύπαρξη του λυρικού, του αόριστου του ιστορικού αλλά και φιλοσοφικού . Μου αρέσει που δεν μπορώ να κατανοήσω την λογική της σειράς ή ακολουθίας των ποιημάτων. Είναι σαν να πήγαινα σε ένα ταξίδι γεμάτο έκπληκτες στροφές στον χρόνο και στον κόσμο. Δεν ήξερα τι να περιμένω από ποίημα σε ποίημα.

ΕΙΚΟΝΑ

*Και πως φευγουν τα κυματα,
πιες πορτες θα κλεισουν
σε τωση μυρωδια αλατιου
και δροσεραδα χορτου
που ανοιγει η γη μας σε μαρμαρηνια νησια;
Η αρχαια καταρα λευτερωσε το νερο
και τα φρυδια μας
κι απορια δεν εχουμε πανω στις πετρες_
σαν οι εσπερες μαλακωνουν τα βουνα
και τα χερια μας
κατεβαινουμε αλαφροι στα περιγιαλια*

*και ταξιδευουμε στη θαλασσα
ασπρα ιχνογραφηματα....*

Μας λέει για τον Σωκράτη Σκαρτσή ο Ανδρέας Μπελεζίνης :

Όπως κάθε γνήσιος ποιητής ο Σωκράτης Σκαρτσής νοσταλγεί την ολική στοματική παράδοση και τους ρυθμούς που αναβρύζουν απ' αυτήν. Εννοεί να μείνει 'λαλικός', γλωσσικός και ερωτικός, του κόσμου και του κορμιού, ποιητής του μέσου μεθεκτικού ρήματος, υπερβαίνοντας τις γραμματικές κατηγορίες της ενέργειας, της μεσότητας και του πάθους...»

Γεννήθηκε το 1936 στην Πάτρα και τελείωσε το Γ' Αρένων Πατρών, σπούδασε φιλολογία στην Αθήνα. Σήμερα είναι Ομότιμος Καθηγητής του Πανεπιστημίου Πατρών. Στις 30 Ιουνίου του 1980 ιδρύθηκε στο Ρίο της Πάτρας από τον Σωκράτη Σκαρτση και την παρέα του ποιητές και πανεπιστημιακούς και υπό τη στέγη του Πανεπιστημίου Πατρών, ετήσια φιλολογική συνάντηση με την ονομασία «Συμπόσιο Ποίησης», με σκοπό, σύμφωνα με το καταστατικό: «τη διοργάνωση Συμποσίων Ποίησης...». Σήμερα αριθμεί 37 χρόνια άκρως επιτυχούς παρουσίας. (Δεν πραγματοποιήθηκε το 2014 και το 2019)... Διοργάνωσε πανελλήνια και διεθνή συνέδρια, και ίδρυσε τις «Εκδόσεις του Πανεπιστημίου Πατρών», που διηύθυνε επί έξι χρόνια, καθώς και τα «Όστρακα», που πραγματοποίησαν εκδηλώσεις, εκδόσεις βιβλίων και περιοδικών, και παρουσίασαν στο αναγνωστικό κοινό πάνω από 200 νέους, κυρίως, ποιητές. Έχει εκδώσει βιβλία, ποιητικά, για τη γλώσσα, την παιδική γλώσσα, τη θρησκευσιολογία, τη λογοτεχνική λαογραφία, την πολιτισμική ανθρωπολογία και μεταφράσεις από διάφορους λαούς και εποχές.

Η ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΣ (αποσπ.)

*Κι ακουμπάω
και γινομαι εγω κι αλλιως
κι αυτο κι εκεινο
και το νεο νερο καθαρο ποσης,
α να σε πινω εσενα σταγονα κοσμο
στις σταγονες ροης και σ' αυτο το ποτηρι.*

Το έργο του περιλαμβάνει ποίηση, δοκίμια, μελέτες, άρθρα, μεταφράσεις, περιοδικά και εκδόσεις.!!

Η ΓΡΑΦΗ ΜΟΥ (αποσπ.)

*Το αγαλμα μου περπατώ
στη λαμψη μαρμαρινη απλα κινηση
ανταποκρισης πραγματικοτητα
αναγνωρισης αυτης της ζωης
αυτης της γλωσσας πραγματοποιιος...*

Ποίησή του έχει μεταφραστεί στα αγγλικά, γαλλικά, γερμανικά, ιταλικά, ισπανικά, ολλανδικά, σουηδικά, ρωσικά, ουγγρικά, αλβανικά και στα βουλγαρικά.

Η ποιητική γλώσσα του ξεχωρίζει για τη διαύγεια και τον τόνο οικειότητας που τη διακρίνει. Είναι «γλώσσα πυκνή και λεπτοδουλεμένη στην εντέλεια, μέσω της οποίας ο ποιητής διατυπώνει μια στάση ζωής». Κύριο χαρακτηριστικό του ποιητικού του ιδιώματος αποτελεί η σύζευξη της συναισθηματικής (και αισθητικής) συγκίνησης με τον φιλοσοφικό στοχασμό,

ΑΥΤΟΚΡΙΣΙΑ (Αποσπ.)

*Δε θελω τ' αστερια μπροστα μου,
δε θελω ψηλα την ψυχη μου,
οι κάκιες μη φυγουν μακρια μου,
δε νιωθει τα τειχη η βουλη μου.
Δε θελω τα υπεροχα σκεψη
και δρομους δοσμενους αφηνω·
τ' ακαμωτα, τ' αγνωστα τερψη θολη στην ψυχη μου ξεχυνω.*

Δεσπόζουσα θέση στη θεματική του κατέχουν τα θεμελιακά οντολογικά ερωτήματα, η καταγωγική ρίζα της ύπαρξης, η φασματική παρουσία της ζωής, η πάλη και η αλληλοπεριχώρηση των αντιθέτων, η μνήμη και η λήθη, το σκοτάδι, αλλά και ο έρωτας, το πάθος, η γλώσσα, καθώς και η ίδια η ποίηση. Γράφει για την Ρίζα του :

ΕΠΙΤΑΛΙΟ (αποσπ.)

*Πεταλούδα ελαφρα φτερα
ολοκληρη ολη η ζωη
της και να τη σκορπια της πνοης
που αναπνεω κι ολα τα λαμπει
και περναι
αυτου του ωραιου κοσμου
του ατελειωτου της αρχης και του τελους
οπως η πεταλουδα αρχη και τελος
κι αυτο το λαλημα πουλακι
ολος ο κοσμος
αναπνοη μου.*

Θρεμμένος με την Ελληνική και ξένη ποίηση (Έχει μεταφράσει Κινέζικα, Ινδιάνικα, Σύγχρονους Αμερικάνους Ποητές. Στη σειρά «*Τα Κείμενα των Λαών*», Αφρικάνικα τραγούδια κλπ. κλπ.) στη διαχρονία της, εισάγει σποραδικά στον λόγο του και αξιοποιεί οργανικά, με σύγχρονο τρόπο, δομικά στοιχεία προσδίδοντάς τους νέα δυναμική.

ΠΕΤΡΕΣ

*Τα γεγονοτα κυλανε χρωμα των ματιων μου
δακρυα λαμπερα
μοναχα σαν τις σταγονες του νερου
αυτης της αφης μου που με βρεχει αρχη της πραξης
την ωρα αυτη που βρισκει τις πετρες σκληρες*

Ιδιαίτερο γνώρισμα της ποίησής του αποτελεί αναμφισβήτητα το στοιχείο της ανατροπής και της έκπληξης. Σε μορφολογικό επίπεδο παρατηρούνται ομοηχίες, αναγωγή στην ετυμολογική, ιστορική ή κυριολεκτική διάσταση των λέξεων, παλίνδρομες καρκινικές γραφές και συντακτικές καινοτομίες, ενώ στο επίπεδο της θεματικής του γίνεται συχνά φανερή η αμφισβήτηση και αναστροφή παγιωμένων λογικών αξιωμάτων και κατεστημένων δομών, προκειμένου να προβληθεί πειστικά μια νέα αλήθεια, μια νέα ζωή.

ΝΕΑ ΖΩΗ (αποσπ.)

*Παιδι νεε ανθρωπε
ολης της ανθρωποσυνης αυτου του κοσμου
που κυλαει νερο
κι αιμα κι αφηνεται γινεται πνοη
η πραγματικοτητα παιδι της θέας της θεασης
μ' αναπνεεις ευχη ποθος
σ' αναπνεω ποθος ευχη
παντα τωρα οσα κανουν αυτον τον κοσμο
ιδια γραμμη εαυτου λευκη αναπνοη του παιδιου.
Ο ωραιος μονος κοσμος....*

Η συμβολή του Σωκράτη Σκαρτσή στη διαμόρφωση της ποίησης τις τελευταίες δεκαετίες στη χώρα μας, η υποστήριξη που προσέφερε σε νέους λογοτέχνες, αλλά και η διάσωση και η ανάδειξη στοιχείων και χαρακτηριστικών για την πόλη μας και την πολυεπίπεδη ταυτότητά της, είναι αδιαμφισβήτητα... Έχει πει η ποιήτρια Βουλα Επιτροπάκη για αυτόν :

Τα πενήντα ένα αμιγώς ποιητικά βιβλία του ποιητή Σωκράτη Α. Σκαρτσή, εκδομένα σε διάστημα πενήντα οκτώ ετών, αποτελούν ασφαλώς ένα ώριμο έργο, που από μόνο του έχει να καταθέσει αποκλειστικά δική του άποψη για τα ποιητικά πράγματα. Έναν μόνο αναγνωστικό περίπατο αν ευτυχήσει κανείς, θα αναδυθεί έμπλεως εαυτού από τις σελίδες του. Αν προστεθούν σ' αυτά τα πεζοποιητικά έργα του, οι πολλαπλές ανθρωπολογικές μελέτες του για τη γλώσσα, τη λογοτεχνία, το λαϊκό λόγο, οι πλείστες λογοτεχνικές μεταφράσεις έργων σύγχρονων ποιητών, αρχαιοελληνικής γραμματείας και κειμένων των ανατολικών λαών, η επιμέλεια ανθολογιών, οι επιστημονικές μελέτες, φιλολογικά δοκίμια, άρθρα, σχόλια και δημοσιεύματα, καθώς και οι εκδόσεις πλείστων βιβλίων και περιοδικών από το 1960 μέχρι σήμερα, διαπιστώνει εύκολα κανείς το εύρος και τον πλούτο μιας παρακαταθήκης των νεοελληνικών γραμμάτων, από την οποία μόνο μπορούμε να προσλαμβάνομε, να αντλούμε, θεωρώντας και εκτιμώντας τη ως πηγή πλέον της νεοελληνικής λογοτεχνικής Ιστορίας.

Η ζωή του είναι ένα ταξίδι ...

ΕΝΑ ΜΙΚΡΟ ΤΑΞΙΔΙ (αποσπ.)

*Οστρακα στην αμμο της μεγάλης θάλασσας
ανοιχτα και καμπυλα ισαμε τ' αστρα
μ' ολη την απλα και τα μικρα σχεδια του νερου
ως την αναπνοη μου αυτου του ωραιου ηλιου
που με κοιταζει ολοκληρος και τον λαμπει το φως του χρονου
με καθε οστρακο της σιωπης
κι ολα τα αργα κυματα της γλωσσας που μου μιλανε
μορφες αφροι και σχεδια.*

Θα ήθελα να τελειώσει αυτό το μικρο αφιέρωμα με τα τρυφερά του λογια.

Η ΑΓΑΠΗ (αποσπ.)

*Η υπαρξη ειναι δικη μου οπως δικη της
οπως γερνει το χορταρι
και το ακουμπαω
εγώ
να μεγαλωνει την αγαπη
του νερου του καρπου
της ποσης της τροφης
αναβλεμμα
η αγαπη αυτη
να με γευεσαι οπως τη γενομαι....*

Εφ. Γνώμη 24-5-2020

Η ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ ΚΑΙ ΣΩΚΡΑΤΗ ΣΚΑΡΤΣΗ ‘ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ‘

Δυο προσωπικότητες σε δυο διαφορετικές εποχές σε δυο διαφορετικούς λογοτεχνικούς κοσμοτόπους «Γενιές» με συγκλίσεις και αποκλίσεις. Δυο κορυφαίοι δημιουργοί του Λόγου και της Έκφρασης με ένα –κοινό– πνεύμα Ελληνικότητας. Παρά τις εμφανείς ποιητικές τους ιδιαιτερότητες, παραμένουν οι περισσότερο φημισμένοι Νεοέλληνες συγγραφείς. Ο Παλαμάς θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες ποιητές, με σημαντική συνεισφορά στην εξέλιξη και ανανέωση της νεοελληνικής ποίησης, που εκπροσωπεί μια ολόκληρη τάση και ο Σκαρτσής ως δημιουργός του Συμποσίου ποίησης με διεθνή απήχηση. Σήμερα αριθμεί 37 χρόνια άκρωσ επιτυχούς παρουσίας. (Δεν πραγματοποιήθηκε το 2014 και το 2019.)...

Ενδιαφέρον σχόλιο κάνει συγκριτικά ο Πρόεδρος της Εταιρίας Ελλήνων Λογοτεχνών Κώστας Καρούσος «Δυο ποιητές που η έκφρασή τους βρίσκεται στα δύο αντίθετα άκρα της ποιητικής έκφρασης της εποχής τους» και συνοψίζοντας τις απόψεις του, σημειώνει εμφατικά πως «ο Παλαμάς είναι διανοητικός ποιητής. Ανήκει, όσο κι αν αυτό ακούγεται περίεργο, σε μια κατηγορία που αυτός δημιούργησε», τονίζοντας ότι η διαφορετικότητά τους έγκειται στον τρόπο διαχείρισης της σκέψης ως παραγωγού ποιητικής συγκίνησης, ενώ ο Σκαρτσής «κινεί τη σκέψη του ποιητικά με την αποσυμπύκνωσή της σε συγκίνηση και όχι μόνο». Ο συλλογισμός αυτός αποτελεί το εναρκτήριο ερέθισμα της παρούσας μελέτης προκειμένου να διερευνηθούν συγκριτικά οι κοινές πτυχές της ποιητικής ταυτότητας των.

Ας δούμε όμως με ένα σύντομο βιογραφικό την ζωή των ανθρώπων αυτών που τους γέννησε η πόλις των Πατρών.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ ποιητής, δοκιμογράφος, κριτικός λογοτεχνίας, διηγηματογράφος και θεατρικός συγγραφέας, από τις σπουδαιότερες πνευματικές φυσιογνωμίες του νέου Ελληνισμού. Αποτέλεσε κεντρική μορφή της λογοτεχνικής «γενιάς του 1880» και της αποκαλούμενης «Νέας Αθηναϊκής Σχολής», η οποία συσπείρωνε νέους ποιητές που αντιδρούσαν στις υπερβολές του αθηναϊκού ρομαντισμού και ενδιαφέρονταν για την καθιέρωση της δημοτικής στον ποιητικό λόγο. Στο ποιητικό του έργο, που ξεπερνά τις είκοσι συλλογές, κυριαρχεί η Ελλάδα ως ιδανικό και αντικείμενο αγάπης, η πορεία του Ελληνικού έθνους μέσα στους αιώνες, η προσπάθεια δημιουργικής αφομοίωσης του αρχαιοελληνικού πνεύματος και της λαϊκής παράδοσης και το πνεύμα της οικουμενικότητας του Ελληνικού πολιτισμού.

Γεννήθηκε στην Πάτρα το 1859. Σε ηλικία επτά ετών έμεινε ορφανός από πατέρα και μητέρα και πήγε να ζήσει στο Μεσολόγγι με τον θείο του Δημήτριο Παλαμά. Στο Μεσολόγγι, που τόσο αγάπησε και τραγούδησε νοσταλγικά, έζησε έως το 1875, οπότε έφυγε για την Αθήνα και γράφτηκε στη Νομική Σχολή. Δεν άργησε να καταλάβει, πως η πραγματική του κλίση ήταν η ποίηση και εγκαταλείποντας τις σπουδές του αφοσιώθηκε ολόψυχα στην τέχνη του λόγου και ιδιαίτερα του ποιητικού. Άλλωστε, από τα εννιά του χρόνια έγραφε στίχους και διάβαζε Έλληνες και ξένους ποιητές. Το 1918 του απονεμήθηκε το Εθνικό Αριστείο Γραμμάτων και Τεχνών, ενώ από το 1926 αποτέλεσε βασικό μέλος της Ακαδημίας των Αθηνών, της οποίας έγινε πρόεδρος το 1930.

Ο Κωστής Παλαμάς πέθανε στις 27/2/43 και η κηδεία του την επομένη στο Α' Νεκροταφείο Αθηνών εξελίχθηκε σε αντικατοχικό συλλαλητήριο.

Η συνεισφορά του στα Ελληνικά γράμματα υπήρξε τεράστια. Ανανέωσε σημαντικά την ποιητική μορφή, αξιοποιώντας στο έπακρο τις δυνατότητες της λογοτεχνικής μας παράδοσης, από τον Όμηρο και τον Ρωμανό το μελωδό, ως τον Κάλβο, τον οποίο καθιέρωσε, και το δημοτικό μας τραγούδι. Παράλληλα, έκανε ένα τεράστιο λογοτεχνικό άνοιγμα προς τις λογοτεχνίες της Ευρώπης, μολιάζοντας την ποίησή του με τα σύγχρονα ρεύματα του Παρνασσισμού, του Συμβολισμού και του Ρεαλισμού. Με αγνό πανανθρώπινο ιδεαλισμό και πηγαία λυρική πνοή, ο Παλαμάς δημιούργησε μια ολόκληρη εποχή κι έγινε δάσκαλος στις νεότερες γενιές. Στα εκατόχρονα από τη γέννησή του ποιητή πραγματοποιήθηκε μεταξύ άλλων η έκδοση των Απάντων του ποιητή σε 16 τόμους καθώς και της αλληλογραφίας του...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΣΚΑΡΤΣΗΣ πολυγραφότατος ποιητής, με διεθνή απήχηση, που ανήκει στη λεγόμενη «μεταπολεμική γενιά» εμφανίστηκε στα γράμματα με το ποιητικό 'Πρώτη Γραφή' το 1958...

Γεννήθηκε το 1936 στην Πάτρα και τελείωσε το Γ' Αρένων Πατρών, σπούδασε φιλολογία στην Αθήνα. Σήμερα είναι Ομότιμος Καθηγητής του Πανεπιστημίου Πατρών. Στις 30 Ιουνίου του 1980 ιδρύθηκε στο Ρίο της Πάτρας από τον Σωκράτη Σκαρτσή και την παρέα του ποιητές και πανεπιστημιακούς και υπό τη στέγη του Πανεπιστημίου Πατρών, ετήσια φιλολογική συνάντηση με την ονομασία «Συμπόσιο Ποίησης», με σκοπό, σύμφωνα με το καταστατικό: «τη διοργάνωση Συμποσίων Ποίησης...». Διοργάνωσε πανελλήνια και διεθνή συνέδρια, και ίδρυσε τις «Εκδόσεις του Πανεπιστημίου Πατρών», που διηύθυνε επί έξι χρόνια, καθώς και τα «Οστρακα», που πραγματοποίησαν εκδηλώσεις, εκδόσεις βιβλίων και περιοδικών, και παρουσίασαν στο αναγνωστικό κοινό πάνω από 200 νέους, κυρίως, ποιητές. Το έργο του περιλαμβάνει ποίηση, δοκίμια, μελέτες, άρθρα, μεταφράσεις, περιοδικά και

εκδόσεις!! Αν καταμετρηθούν τα έργα του, πέραν των 70 αμιγώς ποιητικών, το υπόλοιπο έργο του ξεπερνά τις 200 εκδόσεις!! Έχει εκδώσει βιβλία, για τη γλώσσα, τη θρησκευολογία, τη λογοτεχνική λαογραφία, την πολιτισμική ανθρωπολογία και μεταφράσεις από διάφορους λαούς και εποχές. Έχει μεταφράσει Κινέζικα, Ινδιάνικα, Σύγχρονους Αμερικάνους Ποιητές. Στη σειρά «Τα Κείμενα των Λαών», Αφρικάνικα τραγούδια κλπ. Η συμβολή του Σωκράτη Σκαρτσή στη διαμόρφωση της ποίησης τις τελευταίες δεκαετίες στη χώρα μας, η υποστήριξη που προσέφερε σε νέους λογοτέχνες, αλλά και η διάσωση και η ανάδειξη στοιχείων και χαρακτηριστικών είναι αδιαμφισβήτητα...

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΑ Τι γίνεται με την νεότερη ελληνική λογοτεχνία, αυτή των τελευταίων δύο αιώνων που σημαδεύονται από την ίδρυση του ανεξάρτητου κράτους και την πορεία του. Πιστεύω ότι κανείς δεν αμφισβητεί, ότι γενάρχη της είναι ο Σολωμός. Ο Σολωμός όμως δεν είναι η κύρια και η υψηλότερή της μορφή....

Η μορφή αυτή μετά τον Σολωμό, είναι ο Κωστής Παλαμάς με συνεχιστή σήμερα τον Σωκράτη Σκαρτσή. Και θα εκθέσω Έξι λόγους για τους Ποιητές αυτούς, που στηρίζουν τον ισχυρισμό μου.

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ. Και οι δυο είναι πολυγραφέστατοι. Η πολυγραφία, είναι αλήθεια, δεν εκτιμάται ιδιαίτερα στις μέρες μας. Ο συγγραφέας θεωρείται ότι πρέπει να είναι specialist, όχι universal, για να χρησιμοποιήσω τις λέξεις του I.A. Ρίτσαρντς από τις ‘Αρχές της Κριτικής’ Να ειδικεύεται παρά να γενικεύει, να εστιάζει σε μια και μόνη όψη της ανθρώπινης κατάστασης παρά στην ολότητά της, να φιλοτεχνεί μια ορισμένη, ει δυνατόν απαραιτήτως απροσδιόριστη στην εκκεντρικότητά της, εικόνα του κόσμου. Για όλα αυτά, ένα έργο μικρής εκτάσεως ασφαλώς επαρκεί. Είναι μάλιστα και συνετό αυτό να μη υπερβαίνει κάποια όρια. Η εμμονή σε ορισμένη θεματική, η τεχνοτροπική ιδιομορφία δεν συμβιβάζεται με την πολυγραφία. Ένας Κάλβος που αντί για είκοσι ωδές θα είχε γράψει διακόσιες, θα μας κούραζε. Τα 154 ποιήματα του Καβάφη αν ήταν χίλια, δεν θα προσέθεταν στη φήμη του αλλά πιθανόν ν’ αφαιρούσαν – αναγκαστικά θα επαναλάμβαναν τις βασικές, ευάριθμες, ιδέες των πρώτων.

Η πολυγραφία όμως όπως την έλεγε ο Παλαμάς ‘δικαιώνεται μόνο εκεί όπου σκοπός συγγραφικός είναι η σύλληψη όχι του μέρους, αλλά του όλου ή, έστω, όσο γίνεται περισσότερων όψεων του. Είναι μάλιστα προϋπόθεσή της. Άλλη δουλειά θέλει μια ολοτοίχια πολυπρόσωπη νωπογραφία κι άλλη το μικρό μεμονωμένο πορτραίτο’.

Ο Παλαμάς ποτέ δεν έκρυψε ότι αυτή ήταν η πρόθεσή του, το όλον και όχι το μέρος και φυσικά, χωρίς να το αναφέρει, ακολουθεί και ο Σκαρτσής. Και στην προσπάθειά των αυτή ανοίχτηκαν όσο κανείς άλλος ποιητής πριν ή μετά απ’ αυτούς στους αχανείς χάρτες των ιδεών, των συναισθημάτων και της ιστορίας. Καμιά όψη της ανθρώπινης εμπειρίας δεν τους ήταν ξένη, κανένα βίωμα δεν τους ήταν τόσο αδιάφορο ώστε να μην βρει τρόπο να το χωρέσει στους στίχους των. Ξέρουν ότι το έργο το φτιάχνει το καθημερινό σφυροκόπημα πάνω στο διαρκώς καινούργιο μέταλλο, η δοκιμή και η αποτυχία και η νέα προσπάθεια, πάλι και πάλι. Ξέρουν όμως και ότι το βάθος δεν αρκεί. Για να χωρέσει ο κόσμος, θέλει επίσης πλάτος.

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ Και οι δυο είναι πολύτροποι. Για την ακρίβεια, είναι οι πλέον πολύτροποι συγγραφείς μας. Η γκάμα τους η τεχνοτροπική είναι ιλιγγιώδης. Με ποιο είδος γραφής δεν καταπιάστηκαν; άρθρα και κριτικές, μελετήματα, χρονογραφήματα, διηγήματα, αυτοβιογραφικά κείμενα, μεταφράσεις και φυσικά στίχοι, στίχοι κάθε είδους και μορφής.

Σε όλα μάλιστα διακρίθηκαν, ακόμη και στα είδη με τα οποία ασχολήθηκαν περιστασιακά. Ιδίως στην ποίηση όμως, η κατάρτιση τους δεν έχει προηγούμενο. Ίσως μόνο στον Ελύτη ξαναβρίσκουμε κάτι που να πλησιάζει τις δαιμόνιες μορφοπλαστικές τους δεξιότητες. Καλλιέργησαν όλες σχεδόν τις φόρμες, εξερεύνησαν τις δυνατότητες της ρίμας ως τα όριά της, εισηγήθηκαν τα μεικτά μέτρα και τις ελευθερωμένες μορφές ανοίγοντας τον δρόμο προς την μοντέρνα ποίηση και τον ελεύθερο στίχο. Και παντού απ’ όπου πέρασαν, άφησαν ανεξίτηλα τα ίχνη των.

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ Ιδιοσυγκρασιακά, ρέπουν δίχως άλλο προς τον ιδανισμό. Όμως τον ιδανισμό των εξαρχής τον αντισταθμίζουν αφ' ενός μεν το ανήσυχο, αεικίνητο πνεύμα τους, αφ' ετέρου δε η κριτική τους εντιμότητα. Στα ποιήματα τους το Ιδεώδες δεν είναι ποτέ ένα και μοναδικό. Οι παράδεισοι τους είναι μια σειρά ολόκληρη από μεγάλα και επάλληλα οράματα, Οι πατρίδες των αριθμούνται κι αυτές στον πληθυντικό, είναι μια σειρά από απανωτές νοερές κορυφές που προκαλούν τον ορειβάτη να τις κατακτήσει. Όμως και αυτές ακόμη από μόνες τους δεν έχουν τίποτε το στέρεο, το ανέκκλητο, το υπερχρονικό. Ο ανθρωποκεντρισμός τους είναι απόλυτος, δεν παραδέχονται είδωλα άλλα απ' αυτά που ο ίδιος ο άνθρωπος επιλέγει κάθε φορά να λατρεύει «Ό,τι δεν αγαπούμε δεν υπάρχει» κάπου μας λέει ο Σκαρτσής. Ο κόσμος τους είναι ανοιχτός, συνειδητά χαώδης, δεδηλωμένα ακαταστάλαχτος. Σε ίση απόσταση από τον άκρατο ιδεαλισμό και τον άπρακτο κριτικισμό, αρδεύεται εντέλει από τις «θαυματουργές πηγές της αυταπάτης», όπως παρατηρεί ο Παλαμάς,

ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ. Είναι και οι δυο κριτικοί. Είναι εκείνοι που ουσιαστικά δημιούργησαν τον νεοελληνικό κανόνα. Στο κριτικό έργο το δικό τους οφείλουν την πρωτοκαθεδρία τους οι ποιητές «Χωρίς εκείνους δεν θα υπήρχε ούτε ο Σολωμός ούτε ο Κάλβος». Ο Παλαμάς πρώτος εκθρόνισε τους συγγραφείς της Αθηναϊκής Σχολής που μεσουρανούσαν ως τις μέρες του. Μην ξεχνάμε τις περισσότερες από 200 εκδόσεις νέων ποιητών από τον Σκαρτσή...

ΛΟΓΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ. Και οι τρεις είναι ανάμεσα στους λογοτέχνες μας εκείνους που ζυμώθηκαν περισσότερο με τον νεοελληνικό βίο και την ζωντανή ιστορία της χώρας μας. Και μόνη η συμβολή τους στη λύση του παμπάλαιου «γλωσσικού δράματος» που ταλαιπώρησε τον Ελληνισμό για 2000 χρόνια, θα αρκούσε νομίζω για να τεκμηριώσει τον ισχυρισμό μου. Όσο ισχύει ότι τη σκυτάλη του δημοτικισμού ο Παλαμάς την παίρνει από τον Σολωμό και τους Επτανήσιους, όσο σωστό είναι ότι το εναρκτήριο έναυσμα του αγώνα υπέρ της καθομιλουμένης και κατά του στείρου αρχαϊσμού το δίνει ο Ψυχάρης, είναι το παράδειγμα του Παλαμά, το ύψος των λογοτεχνικών του επιτευγμάτων, η καθοριστική επιρροή του στους συγχρόνους και τους μεταγενέστερους του συγγραφείς που θα κλίνει την πλάστιγγα προς τη δημοτική. Όμως η σχέση του Παλαμά και του Σκαρτσή με τον νεότερο Ελληνισμό δεν εξαντλείται στο γλωσσικό. Ούτε εξαντλείται στη μακρά χορεία των κειμένων τους που αντλούν την έμπνευσή τους από την Ελληνική ιστορία, αρχαία, μέση και νεότερη. Από νωρίς ενστερνίστηκαν τον ρόλο του ποιητή ως πνευματικού ταγού.

ΛΟΓΟΣ ΕΚΤΟΣ. Δεσπόζουσα θέση και των δυο στη θεματική τους κατέχουν τα θεμελιακά οντολογικά ερωτήματα, η καταγωγική ρίζα της ύπαρξης, η φασματική παρουσία της ζωής, η πάλη και η αλληλοπεριχώρηση των αντιθέτων, η μνήμη και η λήθη, το σκοτάδι, αλλά και ο έρωτας, το πάθος, η γλώσσα, καθώς και η ίδια η ποίηση...

ΕΠΙΛΟΓΟΣ. Και οι δυο είναι φημισμένοι λογοτέχνες – άποψη που τεκμηριώνεται από το πλήθος των μεταφράσεων των έργων τους, σύμφωνα με το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου (ΕΚΕΒΙ) και πλήθος εκδόσεων σύμφωνα με το ..BiblioNet – αφήνοντας ευγενικά πίσω τους δύο νομπελίστες λογοτέχνες της χώρας μας. Και δεν διαφέρουν ουσιαστικά στην αποτύπωση της λογοτεχνικής τους έμπνευσης γιατί και οι δυο μάχονται για την γλώσσα μας, εκφράζοντας την ψυχική τους Κραυγή...

Εφ. Γνώμη 6-9-2020